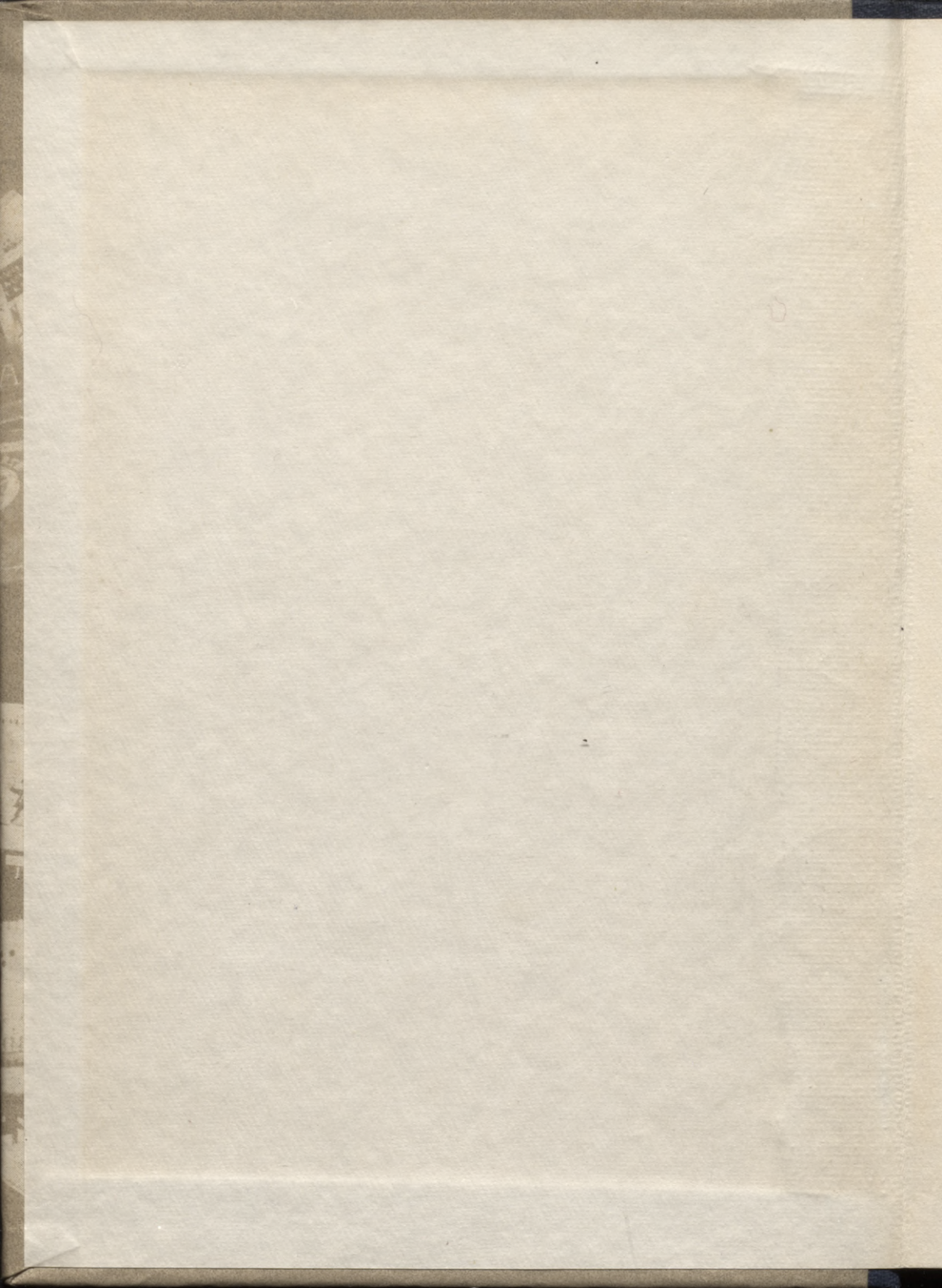
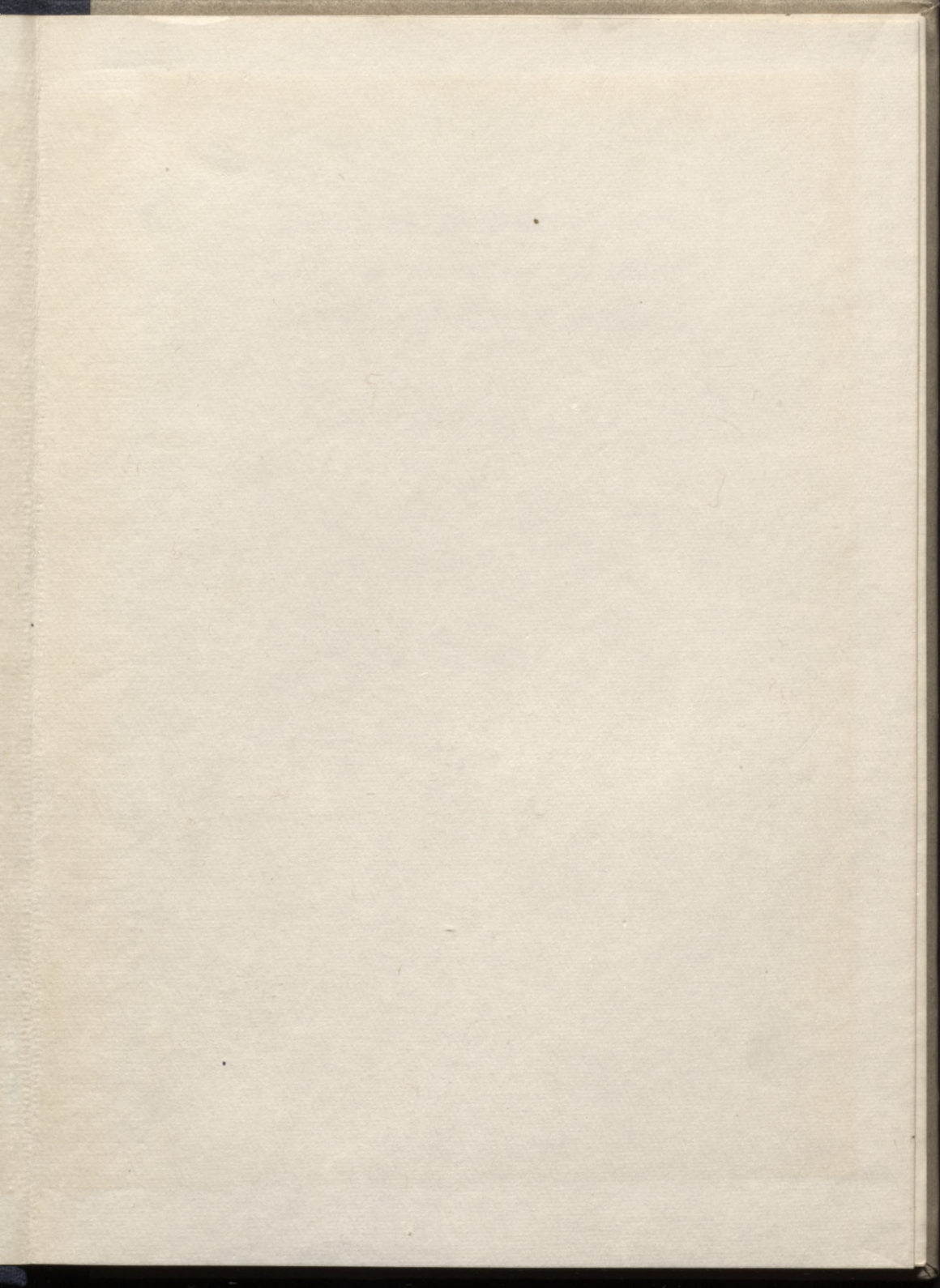


L 85-3
302



**BIBLIOTĒKU ZINĀTNES
ASPEKTI
АСПЕКТЫ
БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ**





STATE LIBRARY ON THE LAZARUS 228
AND BOSTONIAN ASSOCIATION KATHLEEN
ACQUISITION 228

BIBLIOTEKU ZINATNES ASPEKTI
АСПЕКТЫ БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ
ASPECTS OF LIBRARIANSHIP

OF LIBRARIANSHIP

STATE LIBRARY
1985
STATE LIBRARY

V. LACIS STATE LIBRARY OF THE LATVIAN SSR

ASPECTS
OF LIBRARIANSHIP

RIGA «AVOTS» 1985

L 85-3
302

4
0

V. LAČA LATVIJAS PSR VALSTS BIBLIOTEKA
ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ЛАТВИЙСКОЙ ССР
имени В. ЛАЦИСА

BIBLIOTĒKU ZINĀTNES
ASPEKTI
АСПЕКТЫ
БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ

RIGA «AVOTS»
1985
РИГА «АВОТС»

Redakcijas kolēģija: *A. Apinis, A. Deglava, G. Dēliņa, M. Dimenšteine, Z. Eglite, E. Gulbe, S. Liniņa, I. Miķelsone* (atbildīgā redaktore), *V. Ose* (sekretāre), *V. Plēsuma, M. Pu-riņa, O. Pūce, E. Timbra*

Kopsavilkumus angļu valodā tulkojušas *Dz. Račevska* un *M. Je-kale*, vācu valodā — *I. Sestakova*
Izdota pēc V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas pasūtījuma.

Редакционная коллегия: *А. Апинис, Э. Гулбе, А. Деглава, Г. Делиня, М. Дименштейн, С. Лининя, И. Микельсон* (отв. редактор), *В. Осе* (секр.), *В. Плесума, М. Пурина, О. Пуце, Э. Тимбра, З. Эглите*

Резюме на английский язык перевели *Дз. Рачевска* и *М. Екале*, на немецкий — *И. Шестакова*

Выпущено по заказу Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лачиса

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

85

46.828
030 8026105

ОПЫТ РАБОТЫ ЦЕНТРАЛИЗОВАННЫХ БИБЛИОТЕЧНЫХ СИСТЕМ СЕЛЬСКИХ РАЙОНОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

В условиях непрерывного повышения интеллектуального уровня жителей села и возрастания интереса к книге и информации обособленно действующие массовые библиотеки не в состоянии полностью удовлетворить читательский спрос на книги, периодические и другие виды изданий. С этой задачей могут справиться только централизованные системы массовых библиотек (ЦБС) в сельских районах.

Формирование централизованных систем массовых библиотек в Латвийской ССР завершено в 1978 году, и уже можно отметить некоторые положительные изменения в их деятельности по всей республике.

В настоящее время в сельских районах Латвии действуют 26 библиотечных систем, различных по содержанию, характеру и объему работы. По данным 1982 года централизованные системы сельских районов охватывают 828 сельских библиотек и 166 библиотек других видов. В структуру ЦБС сельских районов входит в среднем 38 массовых библиотек. Самым распространенным вариантом ЦБС по числу библиотек являются системы, объединяющие 31—45 массовых библиотек. Меньше библиотек (до 25) объединено в двух системах, а больше (более 50) — в трех. Централизованные системы сельских районов республики охватывают сравнительно большое число сельских библиотек: в каждой районной системе в среднем 31 библиотека.

В Латвийской ССР преобладают централизованные системы, имеющие весьма объемистые книжные собрания. Общий книжный фонд централизованных библиотечных систем сельских районов республики в 1982 году составил 11 793,1 тыс. ед. В 18 системах из 26 книжные фонды насчитывают более 400 тыс. ед. (табл. 1). Книжный фонд одной системы — в среднем 451,1 тыс. ед. Только две системы имеют книжные фонды менее 300 тыс. ед.¹, что определено как минимальный объем фонда централизованной библиотечной системы страны¹.

В составе книжных фондов массовых библиотек сельского района наблюдаются некоторые положительные изменения. При

¹ Справка о завершении централизации государственных массовых библиотек в СССР / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. — М., 1981, с. 69.

**Характеристика централизованных библиотечных систем
сельских районов Латвийской ССР
по объему книжного фонда в 1982 году**

Общее число книг, тыс. ед.	Количество систем
До 200	1
200—300	1
300—400	6
400—500	10
500—600	6
Свыше 600	2

Динамика развития некоторых разделов фонда в массовых библиотеках

Литература	Районные библиотеки					
	1970		1975		1980	
	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%
Общественно-политическая	185	19,1	208	19,5	318	24,3
По естествознанию, математике, медицине, географии	56	5,8	56	5,2	98	7,4
Техническая	49	5,1	53	5,0	64	4,8
Сельскохозяйственная	36	3,7	36	3,4	40	3,0
По искусству	58	6,0	68	6,4	103	7,8
Художественная	482	49,7	528	49,5	616	46,5

Динамика развития некоторых разделов книговыдачи в массовых библиотеках

Литература	Районные библиотеки					
	1970		1975		1980	
	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%
Общественно-политическая	237	15,5	268	14,9*	492	23,0
По естествознанию, математике, медицине, географии	80	5,2	100	5,6	158	7,0
Техническая	100	6,5	126	7,0	151	7,0
Сельскохозяйственная	36	2,4	43	2,4	56	2,6
По искусству	114	7,4	137	7,6	183	8,6
Художественная	713	46,6	813	45,5	964	45,1

централизованном комплектовании районных библиотек постепенно улучшается отраслевой состав их фондов за счет повышения доли общественно-политической литературы, увеличения фондов естественно-научной, технической и другой литературы. К тому же в условиях централизации состав фонда одного вида библиотек или отдельных библиотек в качественном и количественном отношении оценивается исходя из наличия единого фонда системы, так как существуют реальные возможности использования книжных собраний объединенных библиотек.

Общественно-политическая литература в совокупном фонде районных библиотек в 1980 году достигла 318 тыс. ед. и составила 24,3% всего фонда районных библиотек. Таким образом, в районных библиотеках сконцентрирована значительная часть общественно-политической литературы, являющейся идейно-политической основой чтения. В районных библиотеках увеличиваются фонды литературы по естествознанию, технике и искусству; их процентная

Таблица 2

сельских районов Латвийской ССР в 1970—1980 годах

Библиотеки городов районного подчинения и поселков городского типа						Сельские библиотеки					
1970		1975		1980		1970		1975		1980	
тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%
195	16,4	199	16,9	308	22,3	779	15,0	866	14,6	1377	19,2
64	5,4	62	5,3	101	7,3	277	5,3	287	4,8	451	6,4
54	4,6	52	4,4	56	4,1	186	3,1	207	2,9	309	5,9
43	3,7	36	3,1	39	2,9	316	5,3	319	4,4	319	4,4
72	6,1	68	5,8	83	6,0	264	5,1	280	4,7	328	4,5
651	54,5	650	55,0	735	53,1	2936	56,5	3493	58,8	3669	51,1

Таблица 3

сельских районов Латвийской ССР в 1970—1980 годах

Библиотеки городов районного подчинения и поселков городского типа						Сельские библиотеки					
1970		1975		1980		1970		1975		1980	
тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%	тыс. экз.	%
175	12,0	200	12,0	457	22,9	319	8,3	352	8,0	799	15,4
66	4,5	82	5,0	178	8,9	125	3,6	168	3,8	314	6,0
72	4,9	88	5,3	101	5,1	103	2,7	116	2,6	140	2,7
43	3,0	45	2,7	61	3,1	145	3,8	142	3,2	148	2,8
89	6,1	97	5,8	130	6,5	120	3,1	129	2,9	175	3,3
756	51,6	841	50,2	1003	50,2	2640	68,7	3009	68,4	2789	54,9

доля здесь выше, чем в низовых библиотеках. Так, литература по искусству в фондах районных библиотек в 1980 году достигла 103 тыс. ед., что на 45 тыс. больше, чем в 1970 году, и составила 7,8% всего фонда районных библиотек; техническая литература в том же году достигла 64 тыс. ед., что на 15 тыс. больше, чем в 1970 году, и составила 4,8% всего фонда районных библиотек; высокий процент литературы по естествознанию — 7,4 — не показателен, так как в 1980 году в состав этого комплекса литературы входила и литература по географии (табл. 2).

Опыт деятельности централизованных библиотечных систем сельских районов республики свидетельствует о положительных тенденциях в развитии отраслевой структуры фондов библиотек городов районного подчинения, поселков городского типа и сельских библиотек. Некоторое снижение процентного соотношения отдельных отраслевых разделов фондов в библиотеках можно рассматривать главным образом как следствие наличия диспропорции между выбытием литературы и новыми поступлениями в массовых библиотеках сельских районов. Как известно, в период создания централизованных систем показатели освобождения фондов от устаревшей и непрофильной литературы значительно возросли. Так, в целом по республике в 1974 году выбытие литературы приблизилось к количеству поступивших изданий (книг поступило 970,4 тыс. ед., или 7,38% общего фонда; количество изъятых книг составило 805,2 тыс. ед., или 6,12%)¹. Так, в сельских библиотеках в 1975—1980 годах рост литературы по искусству составил 48 тыс. ед. против 16 тыс. в 1970—1975 годах; рост литературы по технике достиг 21 тыс. ед., в 1970—1975 годах фонд технической литературы не увеличился (см. табл. 2).

Положительные изменения содержания книжных фондов централизованных библиотечных систем сельских районов подтверждаются постепенным возрастанием книговыдачи основных отраслевых разделов, что отражают как абсолютные показатели, так и процентное соотношение некоторых разделов фонда. Так, в сельских библиотеках в 1975—1980 годах рост книговыдачи по искусству составил 46 тыс. против 9 тыс. ед. в 1970—1975 годах, рост книговыдачи технической литературы — 24 тыс. против 13 тыс. ед. в соответствующий период. Доля книговыдачи по искусству в общей книговыдаче районных библиотек увеличилась с 7,4% в 1970 году до 8,6% в 1980 году, в сельских библиотеках — соответственно с 3,1% до 3,3% (табл. 3).

Улучшение отраслевой структуры книжных фондов библиотек сельского района обеспечивает повышение их роли в идейно-воспитательной работе, а также в научно-техническом прогрессе.

¹ Latvijas PSR valsts masu bibliotēkas devitajā piecgadē (1971—1975) / V. Lāča LPSR Valsts b-ka. — R., 1977, 90. lpp.

Централизованное пополнение отраслевой литературы в низовых библиотеках, особенно в сельских, создает благоприятные условия для доведения ее до каждого жителя. Однако анализ динамики фондов массовых библиотек сельских районов республики за 1975—1980 годы показывает, что в фондах библиотек еще мало сельскохозяйственной литературы. В районных библиотеках ее доля составляет 3,0%, в библиотеках городов районного подчинения и поселков городского типа — 2,9%, в сельских библиотеках — 4,4%. Научно обоснованные рекомендации по разработке отраслевой структуры единого фонда централизованных систем, объединяющих детские, сельские и районные библиотеки, предусматривают, что доля сельскохозяйственной литературы должна составлять 6,0%¹. Рекомендации разработаны с учетом комплектования фондов преимущественно на русском языке, поэтому при создании фондов на двух языках доля сельскохозяйственной литературы может быть еще больше.

Такое положение с фондами сельскохозяйственной литературы определяется несколькими причинами. Списание устаревшей литературы в период создания централизованных систем привело к значительному уменьшению фондов сельскохозяйственной литературы. Число сельскохозяйственных книг в массовых библиотеках республики в 1973 году сократилось на 8,7 тыс., в 1975 году — на 7,1 тыс., в 1977 году — на 12,5 тыс. ед.² Лишь с 1979 года общий объем сельскохозяйственной литературы в массовых библиотеках республики стал увеличиваться. В то же время наблюдалось и некоторое сокращение выпуска сельскохозяйственной литературы. В 1975 году в СССР было издано 6857 книг и брошюр по сельскому хозяйству, в 1979 году — 6216, т. е. на 641 ед., или на 9,3%, меньше. В Латвийской ССР в 1979 году издано 226 книг по сельскому хозяйству, однако только 64 из них предназначены для распространения через книготорговую сеть; другие книги являются изданиями вспомогательного, прикладного и узковедомственного характера, не всегда доступными библиотекам.

Обновление и пополнение фондов сельскохозяйственной литературы в библиотеках республики происходит медленно и не полностью соответствует потребностям работников массовых профессий и специалистов сельскохозяйственного производства. Это подтверждают данные социологического опроса, проведенного отделом пропаганды и агитации ЦК Компартии Латвии в Бауском, Гулбенском, Прейльском и Талсинском районах. На вопрос: «Удовлетворяет ли Вас возможность получать научно-техническую

¹ Комплектование фондов централизованной библиотечной системы: Практическое пособие / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; Под ред. А. П. Селигерского и В. В. Серова. — М., 1979, с. 19.

² Latvijas PSR valsts masu bibliotēkas devītajā piecgadē (1971—1975) / V. Lāča LPSR Valsts b-ka. — R., 1977, 174. lpp.

и сельскохозяйственную литературу из местной библиотеки?» 11% опрошенных ответили отрицательно, 46% опрошенных ответили, что «не интересовались»¹. Возможно, что это также объясняется недостаточностью фондов сельскохозяйственной литературы в библиотеках. Ограниченный круг сельскохозяйственной литературы во многом определяет небольшой удельный вес этой литературы в отраслевой структуре книговыдачи. Так, в 1980 году доля сельскохозяйственной литературы в общей книговыдаче составила 2,6—3,1%, а в сельских библиотеках наблюдалось даже некоторое снижение этого показателя (см. табл. 3).

Среди мер по реализации Продовольственной программы СССР большое внимание уделено укреплению колхозов и совхозов руководящими кадрами и специалистами, повышению их роли в развитии сельскохозяйственного производства. Вместе с тем растет и необходимость глубокого изучения новейших достижений во всех отраслях сельского хозяйства, науки и техники. В таких условиях пополнение фондов сельскохозяйственной литературы централизованных библиотечных систем сельских районов имеет важное значение. Наряду с этим перспективной остается работа по раскрытию для читателей библиотек сельского района содержания фондов научных и специальных библиотек, фондов службы научно-технической информации и пропаганды в сельском хозяйстве, так как это расширяет возможности выбора сельскохозяйственной литературы. Общий фонд сельскохозяйственной литературы в 25 сельскохозяйственных библиотеках республики в 1980 году достиг 239,4 тыс. ед.

Литература гуманитарного содержания в 1980 году в фондах районных библиотек составила 84,6%, в фондах библиотек городов районного подчинения и поселков городского типа — 85,7%, в фондах сельских библиотек — 89,7%. Значительные изменения развития фондов в сторону некоторого сокращения литературы гуманитарного содержания пока не установлены. Наибольшее место среди разделов литературы гуманитарного содержания занимает художественная литература, доля которой в 1980 году в районных библиотеках составила 46,5%, в библиотеках городов районного подчинения и поселков городского типа — 53,1%, в сельских библиотеках — 51,1%.

Высокая доля художественной литературы в библиотеках республики, особенно в сельских, имеет свое основание. В процессе доведения книги до каждой семьи в основном используется художественная литература, что совпадает с объективно существующей сферой интересов значительной части фактических и потенциальных читателей библиотек. По итогам исследования «Формирова-

¹ Сборник таблиц к докладу «Роль материального благосостояния, развитие духовных потребностей трудящихся села и задачи идеологической работы» / Отд. пропаганды и агитации ЦК Компартии Латвии. — Р., 1977, с. 28.

ние читательского спроса в библиотеке» (1978—1980), проведенного в поселках городского типа республики, 90% читателей библиотек используют художественную литературу, 60% опрошенных в течение последних трех месяцев приобрели в книжном магазине три и более произведений художественной литературы, 38% — детские книги, 12% — специальную литературу¹. В таких условиях низовые библиотеки централизованных систем сельских районов республики должны иметь наиболее широкий выбор художественной литературы. Положительные изменения в фондах библиотек этих систем, а также квалифицированное проведение комплектования в районной библиотеке при активном участии низовых библиотек дают основание предположить, что фонды массовых библиотек будут целенаправленно развиваться и в будущем.

Результаты анализа деятельности ЦБС сельских районов свидетельствуют о некотором улучшении в работе с читателями, подтверждают положительные сдвиги в обслуживании жителей сельского района книжными собраниями, рассчитанными на удовлетворение общеобразовательных и профессиональных запросов. Улучшение библиотечного обслуживания населения сельских районов республики нашло отражение прежде всего в более интенсивном росте числа читателей и книговыдачи.

Данные о числе читателей в 1970—1980 годах показывают, что именно в последние годы, когда в республике стали функционировать централизованные системы, значительно возросло число читателей. Следует отметить, что в 60-е годы и в начале 70-х годов наблюдался застой, а иногда и спад общего числа читателей. Характерно, что прирост числа читателей в сельских библиотеках происходит в условиях миграционного оттока, при наиболее старой возрастной структуре населения. В 1975—1980 годах наиболее интенсивно число читателей возросло в районных библиотеках — на 11,7 тыс. человек, или на 22,7%; менее интенсивно — в библиотеках городов районного подчинения и поселков городского типа — на 10,1 тыс. человек, или на 19,2%, в сельских библиотеках — на 18,0 тыс., или на 8,3%. Однако в последнее время темпы увеличения числа читателей во всех библиотеках на 5—15% выше, чем темпы возрастания этого показателя в 1970—1975 годах (табл. 4).

В 1975—1980 годах увеличилась также книговыдача в библиотеках всех видов: в районных библиотеках на 343,7 тыс. ед., или на 19,1%, в библиотеках городов районного подчинения и поселков городского типа — на 324,8 тыс., или на 19,3%, в сельских библиотеках — на 775,5 тыс. ед., или на 17,9%. Темпы роста

¹ Чтение и формирование личности: Тезисы докл. и сообщ. респ. науч.-практ. конф. / Гос. б-ка ЛатвССР им. В. Лациса. — Р., 1980, с. 11, 16.

Число читателей и книговыдача в массовых библиотеках
сельских районов Латвийской ССР в 1970—1980 годах

Библиотеки	Число читателей, тыс. чел.			Книговыдача, тыс. экз.		
	1970	1975	1980	1970	1975	1980
Районные	46,5	51,5	63,2	1528,7	1792,1	2135,8
Библиотеки городов районного подчинения и поселков городского типа	50,5	52,5	62,6	1542,3	1674,6	1999,4
Сельские	208,8	215,8	233,8	3849,9	4394,8	5170,3

книговыдачи в последние годы на 2—10% выше, чем в 1970—1975 годах.

Более высокие темпы роста числа читателей и книговыдачи в 1975—1980 годах подтверждают повышение престижа районных библиотек, а также низовых библиотек в своих районах обслуживания. Несколькo увеличившиеся темпы роста читателей в районных библиотеках объясняются некоторыми преимуществами этих библиотек в обслуживании читателей, так как в них выбор литературы шире, имеются читальные залы, более полный справочно-библиографический аппарат, а также больше высококвалифицированных кадров. Например, читальные залы имеются во всех районных библиотеках и лишь в отдельных сельских, в районных библиотеках насчитывается 12% работников с высшим специальным образованием, в сельских библиотеках — только 0,9% и т. д. Можно предположить, что на использование районных библиотек населением, на расширение читательского контингента благоприятно воздействуют некоторые объективные факторы. В городе — районном центре — преобладает компактное расселение и отдаленность местожительства от библиотеки не оказывает существенного влияния на формирование читательского контингента. А в сельской местности, как нами было установлено в Бауском, Краславском, Кулдигском и Мадонском районах, 45% всех читателей сельских и поселковых библиотек проживают на расстоянии 1 км от библиотеки, 30% — на расстоянии 2—4 км, 20% — 4 км и более.

На наш взгляд, в условиях централизации произошли некоторые изменения в социально-профессиональном составе читателей сельских библиотек, обслуживающих основной контингент тружеников села. В составе читателей сельских библиотек стало больше рабочих, колхозников и служащих, сократилась доля учащихся. В 1980 году среди читателей сельских библиотек республики ра-

бочих и колхозников было 39,5%, служащих — 12,9%, учащихся — 35,6%. Данные анализа читательского контингента сельских библиотек в 1975 году показывают, что почти половину читателей составляли учащиеся: в Кулдигском районе — 40,6%, в Мадонском — 41,0%, в Бауском — 45,3%, в Краславском — 45,5%; в среднем — 43,9%.

В составе читателей библиотек значительное число служащих, среди них высококвалифицированные специалисты народного хозяйства. Читателями сельских библиотек республики являются более 30 тыс. служащих, большинство из них специалисты со средним и высшим образованием. Например, в 1980 году в составе читателей библиотек-филиалов Резекненского района было 2047 служащих, из них 1192, или 58,2%, имели высшее образование. Среди читателей районных библиотек в 1980 году было 21 311 служащих, или 33,7% всех читателей, 37,6% — рабочих и колхозников, 21,0% — учащихся. В работе с читателями особое внимание уделяется обслуживанию рабочих, колхозников и служащих, среди которых имеются специалисты различных отраслей.

В условиях централизации достигнуто повышение активизации сельских библиотек в руководстве чтением. Это подтверждает общая тенденция роста книговыдачи в библиотеках централизованных систем сельских районов по основным отраслям знания (см. табл. 3). Однако наиболее ярко это выражается в темпах роста книговыдачи по некоторым разделам фонда в сельских библиотеках. Например, выдача технической литературы и книг по искусству росла темпами, значительно опережающими темпы выдачи художественной литературы. В 1980 году в сельских библиотеках читателям выдано технической литературы на 35,6% больше, чем в 1970 году, книг по искусству — на 46,8%, художественной литературы — на 5,6% (табл. 5).

Активизация распространения отраслевой литературы вызвана не только совершенствованием структуры фондов библиотек. На этот процесс повлияла также интенсификация пропаганды

Таблица 5

Динамика развития некоторых разделов книговыдачи
в сельских библиотеках Латвийской ССР в 1970—1980 годах

Литература	Книговыдача, тыс. экз.		Рост книговыдачи	
	1970	1980	тыс. экз.	%
Техническая	103,4	140,3	36,9	35,6
По искусству	119,8	175,7	55,9	46,8
Сельскохозяйственная	145,2	148,9	3,7	2,5
Художественная	2640,0	2789,3	149,3	5,6

литературы и информационно-библиографического обслуживания жителей сельского района. Например, сельские библиотеки больше внимания стали уделять организации различных массовых мероприятий по пропаганде литературы среди взрослого населения. В 1980 году сельскими библиотеками проведено 9637 массовых мероприятий, что на 1675, или на 17,3%, больше, чем в 1970 году.

В обслуживании читателей очень важно наиболее полно удовлетворить их запросы и обеспечить вероятность получения ими необходимых произведений печати. При определении путей повышения эффективности обслуживания читателей в централизованной системе специалисты академических библиотек особенно подчеркивают значение максимальной вероятности получения читателями необходимой литературы: «Под эффективностью понимается максимальная вероятность получения читателем нужной ему информации либо в виде изданий, либо в виде сведений»¹. В таком аспекте интерес представляет использование той части единого фонда, которая размещена в районных библиотеках и других библиотеках централизованных систем сельских районов республики. Раскрытие содержания и использования единого фонда с помощью различных форм и методов, применяемых центральной библиотекой и децентрализованно каждой отдельной библиотекой, способствовало росту показателей использования единого фонда для удовлетворения читательских запросов в районе. Так, быстро увеличивается число сельских библиотек, получивших книги путем внутрисистемного книгообмена. Если в 1978 году для удовлетворения запросов своих читателей 423 сельские библиотеки из 840, или 50,5%, получили литературу из других библиотек системы, то в 1982 году — уже 733 библиотеки из 828, или 88,5%. Увеличивается также общее число книг, полученных сельскими библиотеками из других библиотек централизованной системы. В 1982 году было получено 35 248 ед., что на 15 626 ед., или на 75,7%, больше, чем в 1978 году.

Об успехах в предоставлении населению сельского района широких возможностей выбора и использования литературы свидетельствуют данные о ведущей роли районной библиотеки в процессе выдачи литературы другим библиотекам системы. Районные библиотеки выдают больше литературы, чем все другие библиотеки централизованной системы, вместе взятые. В 1980 году выдача литературы районными библиотеками составила 67,7% всех книг, выданных другими библиотеками, сельскими библиотеками было выдано только 13,8%, библиотеками городов районного подчинения и поселков городского типа — лишь 9,4%.

¹ Тер-Аванесян Д. В., Скороход И. А. Пути повышения эффективности обслуживания читателей в централизованной системе. — В кн.: Опыт централизации библиотечного дела: Сб. науч. трудов. М., 1977, с. 35.

В данной статье не рассматривается информационно-библиографическая деятельность централизованных библиотечных систем, однако следует отметить некоторую результативность составления и распространения районными библиотеками бюллетеней новых поступлений в активизации внутрисистемного книжного обмена. В централизованных системах, где районные библиотеки распространяют бюллетени новинок, имеется больше сельских библиотек, использующих внутрисистемный книжный обмен, и выше показатели полученной литературы, чем в централизованных системах, в которых нет бюллетеней новинок (табл. 6).

Таким образом, жители сельских районов имеют все условия для использования наиболее полных, универсальных книжных собраний. Низовые библиотеки в обслуживании читателей используют в основном свои фонды, но, как показывает процесс развития внутрисистемного книгообмена, они опираются также на фонды районных и других библиотек. Однако можно было ожидать от жителей сельского района более активного использования библиотек с целью чтения литературы, связанной с производственной деятельностью. По итогам исследования «Формирование читательского спроса в библиотеке» 77% запросов читателей связаны с самообразованием и только 8% — с выполнением трудовых и общественных поручений. Данные опроса в трудовых коллективах предприятий и учреждений поселков городского типа подтверждают, что литература для производственной деятельности нужна 65% их представителей¹. В 1980 году в библиотеках-филиалах

Таблица 6

Зависимость между распространением бюллетеня новых поступлений и использованием внутрисистемного книгообмена сельскими библиотеками в некоторых централизованных библиотечных системах сельских районов Латвийской ССР в 1980 году

Централизованные системы, имеющие бюллетени новых поступлений				Централизованные системы, не имеющие бюллетеней новых поступлений			
ЦБС	Общее число сельских библиотек	Число библиотек, получивших книги по внутрисистемному обмену	Число полученных книг	ЦБС	Общее число сельских библиотек	Число библиотек, получивших книги по внутрисистемному обмену	Число полученных книг
Бауская	33	28	622	Огрская	27	18	270
Екабпилска	38	36	844	Стучкинская	25	6	378
Краславская	36	34	1628	Тукумская	30	21	328
Лимбаская	30	22	1424	Валмиерская	28	12	172
Лудзенская	50	45	1136	Вентспилская	20	4	50

¹ Socioloģiskā pētījuma «Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā» rezultāti: Uzziņa / V. Lāča LPSR Valsts b-ka. — R., 1982, 5.—6. lpp.

Анализ соответствия некоторых разделов фонда читательскому спросу (%)
в сельских библиотеках Латвийской ССР в 1970—1980 гг.

Литература	Коэффициент использования фонда		Коэффициент укомплектованности фонда		Коэффициент соответствия фонда читательскому спросу	
	1970	1980	1970	1980	1970	1980
Техническая	2,7	2,7	3,6	2,9	0,7	0,8
Сельскохозяйственная	3,8	2,8	5,9	4,4	0,64	0,65
По искусству	3,1	3,3	5,1	4,5	0,6	0,7

Лудзенского района зарегистрировано 3344 запроса читателей, подлежащих удовлетворению посредством внутрисистемного книгообмена или МБА, среди них 2121 запрос, или 63,4%, на художественную литературу.

Думается, что менее активное использование жителями сельского района библиотек с целью чтения производственной литературы объясняется следующими факторами:

1. Укомплектованность отраслевых разделов фонда не вполне соответствует читательскому спросу и требует дальнейшей работы по их совершенствованию. Это подтверждает анализ соответствия некоторых разделов фонда читательскому спросу в сельских библиотеках. Коэффициент соответствия разделов фонда менее 1,0 и увеличивается медленно, особенно коэффициент соответствия сельскохозяйственной литературы (табл. 7).

2. Среди жителей сельских районов республики распространены домашние книжные собрания, включающие личные приобретения производственной литературы. По итогам исследования «Книга и чтение в сельском районе» 42% опрошенного населения располагают домашними библиотеками, насчитывающими свыше 200 названий¹. По данным исследования «Формирование читательского спроса в библиотеке» в поселках городского типа республики 64% жителей во время опроса читали книгу, приобретенную в личное пользование, 25% — библиотечную книгу, 11% — принадлежащую другим лицам².

Поставленная задача оптимизации обслуживания сельских жителей республики, более полного удовлетворения их общеобразовательных и профессиональных запросов требует и в дальнейшем повседневного внимания к работе низовых библиотек системы: активизации их усилий по улучшению состава книжных фондов,

¹ Grāmata un lasītājs: Sociol. pētīj. lauku raj. / V. Lāča LPSR Valsts b-ka. — R., 1978, 143.—144. lpp.

² Чтение и формирование личности: Тезисы докл. и сообщ. респ. науч.-практ. конф. / Гос. б-ка ЛатвССР им. В. Лациса. — Р., 1980, с. 10.

привлечения в библиотеки возможно большего числа представителей различных социально-профессиональных групп, применения массовых форм пропаганды литературы и усиления информационно-библиографической деятельности.

Z. EGLITE

CENTRALIZĒTO BIBLIOTĒKU SISTĒMU DARBA PIEREDZE LATVIJAS PSR LAUKU RAJONOS

Kopsavilkums

Latvijas PSR masu bibliotēku tīkla centralizācija tika pabeigta 1978. gadā. Republikā darbojas 26 lauku rajonu centralizētās bibliotēku sistēmas. Sakarā ar centralizētās komplektēšanas ieviešanu uzlabojusies bibliotēku fondu nozaru struktūra. Pieaug sabiedriski politiskās, dabaszinātņu, tehniskās un mākslas literatūras krājumi rajonu, rajonu pakļautības pilsētu, pilsētciematu un ciemu bibliotēkās. Tā, piemēram, ciemu bibliotēkās no 1975. gada līdz 1980. gadam mākslas literatūras krājumi palielinājušies par 48 000 iespiedvienību, tehniskās literatūras — par 21 000 iespiedvienību, turpretī laikā no 1970. gada līdz 1975. gadam mākslas literatūras krājumi bija palielinājušies tikai par 16 000 vienību, bet tehniskās literatūras krājumi nebija palielinājušies nemaz. Rajonu centrālajās bibliotēkās dažādu nozaru literatūras īpatsvars ir lielāks nekā pārējās bibliotēkās: sabiedriski politiskā literatūra rajonu bibliotēkās ir 24,3%, ciemu bibliotēkās — 19,2%, tehniskā literatūra — 4,8% un 2,9%, mākslas literatūra — 7,8% un 4,5%. Katrai bibliotēkai, darbojoties centralizētajā sistēmā, ir iespējams izmantot bagātākos rajonu bibliotēku fondus.

Tomēr lauksaimniecības literatūras krājumi vēl ir nelieli, piemēram, rajonu bibliotēkās lauksaimniecības literatūra ir 3,0%, rajonu pakļautības pilsētu un pilsētciematu bibliotēkās — 2,9%, ciemu bibliotēkās — 4,4%. Šāds stāvoklis radies divu iemeslu dēļ: 1) periodā, kad tika veidota centralizēto bibliotēku sistēma, ievērojami samazinājās lauksaimniecības literatūras fondi, jo tika norakstīta novecojusies un neprofila literatūra, piemēram, 1977. gadā par 12 500 iespiedvienībām; 2) septiņdesmitajos gados samazinājās lauksaimniecības literatūras klāsts izdevniecību produkcijā, piemēram, 1979. gadā Padomju Savienībā lauksaimniecības literatūra izdota par 9,3% mazāk nekā 1975. gadā. Bibliotēku lauksaimniecības literatūras krājumu pilnīga atjaunošana un papildināšana notiek lēni un tāpēc nevar pilnīgi apmierināt lauksaimniecības darbinieku vajadzības.

Iedzīvotāju bibliotēkārās apkalpošanas uzlabošanās izpaužas lielākos lasītāju skaita un literatūras izsnieguma pieauguma tempos: no 1975. gada līdz 1980. gadam lasītāju skaits bibliotēkās palielinājies par 5—15% un literatūras izsniegums — par 2—10% vairāk nekā iepriekšējos piecos gados. Aktivizējies ciemu bibliotēku darbs lasīšanas vadībā. To apstiprina dažādu literatūras nozaru izsnieguma pieauguma tendences. Tā, piemēram, 1980. gadā ciemu bibliotēkās tehniskā literatūra izsniegta par 35,6% vairāk nekā 1970. gadā, mākslas literatūra — par 46,8%, daiļliteratūra — tikai par 5,6%.

Pilnīgāku lasītāju pieprasījumu apmierināšanu sekmē centralizētās bibliotēku sistēmas iekšējā grāmatu apmaiņa, kurā piedalās lielākā daļa ciemu bibliotēku. 1980. gadā no citām centralizētās sistēmas bibliotēkām grāmatas saņēmušas 602 ciemu bibliotēkas no 836, t. i., 77,6%. Visvairāk literatūras citām bibliotēkām izsniedz rajonu bibliotēkas, to izsniegums ir 67,7% no visa izsnieguma sistēmas iekšējā grāmatu apmaiņā. Bagātāku literatūras krājumu izmantošana liecina arī par pilnīgāku literatūras pieprasījumu apmierināšanu.

Tomēr vēl nav vērojama vēlāmā aktivitātē bibliotēku izmantošanā, lai lasītu profesionālo literatūru. Tas izskaidrojams ar dažu literatūras nozaru nepietiekamu atbilstību lasītāju pieprasījumiem un personisko bibliotēku lielo popularitāti lauku rajonu iedzīvotāju vidū.

Z. EGLITE

WORKING EXPERIENCE OF THE CENTRALIZED LIBRARY SYSTEMS IN THE LATVIAN SSR COUNTRY-SIDE

Summary

The centralization of public library systems in the Latvian SSR was accomplished in 1978. There are 26 district centralized library systems in the republic. Centralized acquisition has improved library stock structure according to different branches. The amount of socio-political, natural science, technical and art literature is growing at the district, city, township and village libraries, e. g. the increase of art book stock at the village libraries from 1975 to 1980 was 48 thousand printed units, the increase of technical literature stock 21 thousand units, whereas the increase of art book stock from 1970 to 1975 was only 16 thousand units and no increase at all for technical literature stock. The share of special subject literature at the central district libraries is greater than in any other libraries: socio-political literature at the district libraries is 24.3%, at the village libraries — 19.2%, technical literature — 4.8% and 2.9%, art literature — 7.8% and 4.5%. Each library within the centralized system has the opportunity to use the richer district libraries' book stock.

Literature on agriculture, however, is in small amount; at the district libraries — 3%, at the city and township libraries — 2.9%, at the village libraries — 4.4%. This is due to two factors: 1) during the formation of centralized library systems the stock of agricultural literature has considerably diminished after writing off obsolete literature (12.5 thousand printed units in 1977); 2) in the 70ies the output of agricultural literature has decreased (in 1979 — 9.3% less than in 1975). Replenishing of library stock in agricultural literature proceeds slowly and can't meet the demands of agricultural workers.

The improvement of library service manifests itself in the growth of readers and book delivery. Reading guidance has stirred to activity at the village libraries. It is proved, by the growing delivery tendency, e. g. in 1980 technical literature was delivered 36.5% more than in 1970, art literature — 46.8%, fiction — 5.6%. More complete meeting of readers' demands is favoured by inner book exchange within the system where most of the village libraries take part. In 1980, 602 village libraries out of 836 or 77.6% received books from other libraries of the centralized system, most of all from district libraries — 67.7% out of all the delivery in the inner exchange of books within the system. The use of more abundant literature stock enables to meet the readers' demands more to the point.

Nevertheless, the readers are not very active to use library as the source of special literature because of the great popularity of personal libraries and inadequate supply of literature in some branches.

ZINĀTNISKI TEHNISKO BIBLIOTĒKU TIKLS LIEPĀJAS PILSĒTĀ

Pēc iedzīvotāju skaita un rūpnieciskās ražošanas apjoma Liepāja ir viena no lielākajām pilsētām mūsu republikā. Te izvietoti 25 lieli rūpniecības, celtniecības un transporta uzņēmumi, kā arī daudzi nelieli uzņēmumi un organizācijas. Visā valstī pazīstamie pilsētas vecākie uzņēmumi ir ar Oktobra Revolūcijas ordeni apbalvotā rūpnīca «Sarkanais metalurģis» un kokapstrādes ražošanas apvienība «Baltija», kas jau atzīmējusi savu simtgadi, bet jaunākais uzņēmums — Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienas Liepājas galantērijas kombināts nosvinējis jau desmitgadi. Strauji paplašinās Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīca — top tās jaunais hidrocilindru cehs.

Liepājā ir vairāk nekā 108 000 iedzīvotāju. To skaitā ir vairāk nekā 23 000 strādnieku, apmēram 3000 inženiertehnisko darbinieku un citu rūpniecības speciālistu. Iedzīvotāju bibliotekāro apkalpošanu veic dažādu resoru 70 bibliotēkas ar kopējo grāmatu fondu aptuveni 2 miljoni eksemplāru. 28,6% no tā sastāda tehniskā literatūra.¹ Tehniskās literatūras nodrošinājums uz vienu pilsētas iedzīvotāju — rūpniecības speciālistu ir 20 eksemplāri.

Tehnisko bibliotēku tīkls Liepājā veidojies tikai pēckara gados. Tas aptver 13 uzņēmumu un organizāciju zinātniski tehniskās bibliotēkas un Latvijas PSR Republikāniskās zinātniski tehniskās bibliotēkas (RZTB) reģionālo nodaļu.

Kā redzams no 1. tabulas, lielākais bibliotēku pieaugums vērojams sešdesmitajos gados. Šajos gados visā mūsu valstī plaši izvērsās tehniskā rekonstrukcija. Augot rūpnieciskās ražošanas līmenim, paplašinās pieprasījums pēc tehniskās literatūras un dokumentācijas: izgudrojumu aprakstiem, rūpnieciskajiem katalogiem, normatīvi tehniskās dokumentācijas; rodas nepieciešamība nodrošināt vadošos speciālistus, konstruktorus, izgudrotājus un racionalizatorus ar operatīvu un mērķtiecīgu informāciju. Tieši zinātniski tehniskās bibliotēkas, strādājot ciešā kontaktā ar ražošanas kolektīviem, vislabāk var apmierināt to vajadzības.

Lai sekmētu racionalizatoru darba popularizēšanu un pirmrindas pieredzes apmaiņu, Vissavienības izgudrotāju un racionalizatoru

¹ Pēc Vissavienības pētījuma «Bibliotēku tīkla izveides principi reģionā to kompleksās sadarbības aspektā».

Liepājas tehnisko bibliotēku tīkls skaitļos

Rādītāji	Gadi					
	1960	1965	1970	1975	1980	1983
Bibliotēku skaits	6	9	12	13	14	14
Kopējais fonds (tūkst. eks.)	39,5	61,9	138,6	234,2	760,6	786,1
Literatūras izsniegums (tūkst. eks.)	9,9	27,3	62,1	90,4	168,2	454,0
Lasītāju skaits	1913	2980	5296	6885	9119	13198
Fonda apgrozība	0,25	0,44	0,44	0,38	0,22	0,56

biedrības (VIRB) Liepājas padome 1961. gadā nodibināja republikā pirmo Novatoru klubu. Izsekojot publikācijām laikrakstā «Komunisti» par VIRB Liepājas padomes un Novatoru kluba darbu, redzam, ka dzimst doma par savas patentu bibliotēkas nepieciešamību un ka šī doma tiek īstenota. Saskaņā ar VIRB Liepājas padomes lēmumu 1966. gadā maijā tika atvērta Liepājas novatoru kluba patentu bibliotēka — vienīgā šāda tipa bibliotēka republikā.

Republikāniskā zinātniski tehniskā bibliotēka 60. gadu nogalē kļuva par nozīmīgu tehniskās literatūras krātuvi un propagandas centru, vēlāk arī par republikas zinātniski tehnisko bibliotēku metodisko centru. Šis apstāklis sekmēja zinātniski tehnisko bibliotēku vienota tīkla attīstību visā republikā. Lai labāk apkalpotu rūpniecības uzņēmumus, lielākajos rūpniecības centros tiek atvērtas RZTB filiāles. 1973. gadā izveidotajai RZTB Liepājas filiālei 1975. gadā pievienoja Liepājas novatoru kluba patentu bibliotēku.

Ar 1978. gadu RZTB filiāles tiek pārveidotas par tās reģionālajām nodaļām. Šāds organizatoriskais pasākums saistīts ar nodaļu funkciju paplašināšanos: lasītāju apkalpojošām nodaļām tiek piešķirta reģiona zinātniski tehnisko bibliotēku darba koordinācijas un metodiskās vadības centru nozīme. Liepājas nodaļas apkalpošanas reģionā ietilpst Liepājas pilsēta, Liepājas un Saldus rajoni.

Zinātniski tehnisko bibliotēku tīkls Liepājā visumā nokārtots un atbilst pilsētas bibliotekārās apkalpošanas prasībām. Jaunu bibliotēku atvēršana esošajos uzņēmumos nav nepieciešama.

Fondu sastāvs un izmantošana

Liepājas tehnisko bibliotēku fondos ir vairāk nekā 780 000 iespiedvienību; bibliotēkas apkalpo aptuveni 13 000 inženiertehnisko darbinieku un citu rūpniecības speciālistu, strādnieku un kalpotāju, izsniedzot tiem gadā apmēram 400 000 izdevumu oriģinālu un kopiju.

20 gados (sk. 1. tab.) bibliotēku kopējais fonds palielinājies aptuveni 20, literatūras izsniegums — 40 reizi, bet lasītāju skaits — vairāk nekā 6 reizes. Saskaņā ar PSKP CK lēmumu «Par bibliotēku lomas palielināšanu darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā un zinātniski tehniskajā progresā» (1974) bibliotēkas īpašu uzmanību veltī darbam ar fondiem. PSRS un Latvijas PSR Kultūras ministrija, PSRS Valsts zinātnes un tehnikas komiteja pieņēmušas vairākus nozīmīgus lēmumus, kuri reglamentē fondu veidošanu. To skaitā ir 1978. gadā apstiprinātā «Zinātniski tehnisko bibliotēku fondu veidošanas kārtība», pēc kuras vadās arī Liepājas pilsētas tehniskās bibliotēkas. Izstrādāti uzņēmumu profilam atbilstoši tematiskie komplektēšanas plāni, kuri darba gaitā tiek koriģēti. Fondu komplektēšanas galvenie avoti ir pilsētas grāmatnīcas, «Grāmata pa pastu», RZTB un Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas apmaiņas fondi. Diemžēl pilsētas tehniskajām bibliotēkām ir ierobežotas iespējas izmantot fondu komplektēšanā republikas Bibliotēku kolektoru, lai gan tieši šis komplektēšanas avots visvairāk atbilst to praktiskajām iespējām. Uzņēmumu tehnisko bibliotēku štatos galvenokārt ir viens darbinieks, kuram, rūpējoties par fondu komplektēšanu, bieži jāiegriežas pilsētas grāmatnīcās, lai izskatītu tematiskos plānus un atlasītu literatūru. Tādējādi tiek zaudēts lasītāju apkalpošanai paredzētais laiks, atsevišķos gadījumos arī netiek nodrošināta savlaicīga grāmatu izpirkšana, tad atlasīto literatūru grāmatnīcas pārdod.

Fondu sastāvā ir grāmatas, periodiskie izdevumi un informācijas orgānu izdevumi. No visiem informācijas orgānu un iestāžu izdevumiem (apmēram 800 nosaukumi), ko pasūta Liepājas bibliotēkas, 75% saņem tehniskās bibliotēkas. Raksturīgs ir rūpnīcas «Sarkanais metalurģis» zinātniski tehniskās bibliotēkas fonds, kura sastāvā ir

grāmatas	57,3%
periodiskie izdevumi	10,6%
informācijas orgānu izdevumi	32,1%

Šīs bibliotēkas kopējais fonds uz 1984. gada 1. janvāri bija 31 182 eksemplāri. Sakarā ar uzņēmuma vienota periodisko izdevumu pasūtījuma ieviešanu «Preses apvienībā» pēdējos gados radušās grūtības informācijas orgānu izdevumu komplektēšanā. Tas savukārt nelabvēlīgi iespaido speciālistu apkalpošanu, tāpēc šo izdevumu pasūtīšana stingrāk jākoordinē starp atsevišķiem uzņēmuma dienestiem, kā arī plašāk jāizmanto izdevēju orgānu prospekti.

Atsevišķu bibliotēku fondos komplektēti arī rūpnieciskie katalogi. Liepājas teritoriālā vispārējās celtniecības tresta bibliotēka komplektē normatīvi tehnisko dokumentāciju celtniecības jautājumos. Pārējos uzņēmumos darbu ar normatīvi tehnisko dokumentāciju organizē īpaši dienesti.

Valsts standartu un SEPP standartu komplektēšanu 1983. gadā uzsākusi arī RZTB Liepājas nodaļa. Nodaļā izveidots izgudrojumu aprakstu fonds, kurā ir vairāk nekā 380 000 eksemplāru. Pārējo fonda daļu veido patentzinātnes, ražošanas ekonomikas un organizācijas metodiskā un uzziņu literatūra, kā arī literatūra par zinātniski tehnisko informāciju un bibliotekāro darbu.

89% no kopējā tehnisko bibliotēku fonda ir tehniskā literatūra, pārējie 11% — sabiedriski politiskā un saskarozaru literatūra. Zinātnes un ražošanas straujas attīstības apstākļos tehniskā literatūra ātri noveco, tāpēc bibliotēkās notiek intensīva fondu atbrīvošana no saturā novecojušās, kā arī neprofila, dubletu un mazizmantotās literatūras (sk. 2. tab.).

Literatūra, kura nav vajadzīga pilsētas bibliotēkām, tiek nodota RZTB un nozaru centrālo bibliotēku depozitārajiem un apmaiņas fondiem. Rūpnīcas «Sarkanais metalurģis» ZTB pēc nozares metodiskā centra — PSRS Melnās metalurģijas ministrijas Centrālās zinātniski tehniskās bibliotēkas ieteikuma 1976. gadā veica fonda izmantošanas analīzi, kurā tika atklāti 16 000 eksemplāru novecojušās, neprofila un mazizmantotās literatūras. Tika atlasīts depozitārais un apmaiņas fonds. 1978. gadā bibliotēka nodeva nozares centrālās zinātniski tehniskās bibliotēkas un Latvijas PSR RZTB depozitārajam un apmaiņas fondam pāri par 1000 eksemplāru. Sistemātiski un plānveidīgi veicot fondu attīrīšanu un pilnveidojot literatūras propagandas formas, šīs bibliotēkas fonda apgrozība no 0,52 (1978. g.) izaugusi līdz 0,85 (1983. g.).

2. tabula

Fondu kustība atsevišķās tīkla bibliotēkās

Bibliotēka	Fondi (pa gadiem)			
	1980	1981	1982	1983
Ražošanas apvienības «Baltija»	9 366	10 215	9 656	12 049
Baltijas dzelzceļa Liepājas stacijas	14 566	14 352	14 350	14 639
Inst. «Komunālprojekts» Liepājas nod.	2 563	1 817	1 967	8 984
LOSR 60. gadadienas Liepājas galantērijas kombināta	17 698	20 981	24 425	23 795
Liepājas lauks. mašīnu rūpn.	42 801	42 682	26 102	26 787
Liepājas terit. visp. celtniec. tresta	11 466	12 475	15 070	15 070
Metālizstrādājumu rūpnīcas «Liepāja»	4 182	2 634	2 511	2 185
Okeāna zvejas flotes Liepājas bāzes	42 648	43 929	42 029	40 443
Rietumu elektrisko tīklu	20 071	19 604	21 694	22 955
Rūpnīcas «Sarkanais metalurģis»	31 413	27 335	29 154	31 182
RZTB Liepājas nodaļas	308 426	351 043	374 697	389 132
Liepājas mašīnbūves rūpn.	212 547	198 811	204 047	160 142

Līdzīgi fondu veidošanas procesi notiek arī citās tīkla bibliotēkās. Fondu pilnveidošanā aktīvi iesaistās tehniskās informācijas inženieri un komplektēšanas padomes. Grūtības fondu organizācijā vēl joprojām ir to uzņēmumu bibliotēkām, kurās nav štata bibliotekāra. Vairāku uzņēmumu bibliotēkās, kurās grāmatu izsniegums ir vairāk nekā 20 000 un lasītāju skaits pārsniedz tūkstoti, ir tikai viens štata darbinieks.

Lasītāju apkalpošana, informācijas un bibliogrāfiskais darbs

PSKP XXVI kongresā, PSKP CK 1982. gada novembra plēnumā tika izvirzīts uzdevums aktivizēt zinātnes lomu svarīgāko tautas saimniecības jautājumu risināšanā, paātrināt zinātniski tehnisko progresu. Komplekso mērķprogrammu realizēšana ir atkarīga no zinātniski tehniskās informācijas nodrošinājuma. PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1984. gada 13. martā apstiprinātajā «Nolikumā par bibliotēku darbu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā» uzsvērts, ka bibliotēku uzdevums ir sniegt palīdzību zinātnes un tehnikas sasniegumu ieviešanā sabiedriskajā praksē.

Lai sniegtu efektīvu palīdzību uzņēmumu ražošanas plānu īstenošanā, rūpniecības darbinieku zinātniski tehniskā redzesloka paplašināšanā, profesionālo zināšanu padziļināšanā, tehniskās bibliotēkas izmanto dažādas informācijas darba formas un metodes. Tās organizē jaunieguvumu un tematiskās literatūras izstādes, lasītāju konferences. Kopā ar uzņēmumu zinātniski tehniskās informācijas dienestiem gadā tiek noorganizētas vairāk nekā 200 informācijas, speciālistu, kvalitātes un racionalizatoru dienas. Uzņēmumos, kur tiek izdoti lieltirāžas laikraksti (galantērijas kombināts, rūpnīca «Sarkanais metalurģis»), bibliotēkas tos izmanto kolektīva informēšanai par jaunāko literatūru un gaidāmajiem pasākumiem. Rūpnīcas «Sarkanais metalurģis» bibliotēka kopā ar informācijas inženieri sastāda un izdod informatīvo biļetenu, kur informē ne tikai par literatūras jaunieguvumiem, bet arī par plānotajiem pasākumiem. Biļetenam dažkārt pievieno arī dažādu aptauju materiālus. Masu informācijai tiek izmantoti arī uzņēmumu radiomezgli.

No visu resoru bibliotēku kopējā lasītāju — rūpniecības speciālistu skaita tehniskajās bibliotēkās lasa 50,3%. Kopā ar informācijas dienesta darbiniekiem pilsētas tehniskās bibliotēkas apkalpo 173 abonētus pēc informācijas diferencētās izplatīšanas (IDI) sistēmas.

Tehnisko bibliotēku darbs tieši atkarīgs no informācijas dienesta, izgudrojumu un racionalizācijas biroju darba. Liepājas 25 lielākajos uzņēmumos strādā 21 zinātniski tehniskās informācijas inženieris, 286 tehniskie eksperti, 348 tehniskie informatori. Kur bibliotēka,

informācijas, izgudrojumu un racionalizācijas biroji, VIRB pirmorganizācija strādā pēc vienota plāna, tur ir jūtami darba rezultāti. Liepājas galantērijas kombināta informācijas dienestā ir 6 darbinieki, ieskaitot 2 bibliotekārus. Par sasniegtajiem augstajiem rādītājiem zinātniski tehniskās informācijas darbā Latvijas PSR Viegslas rūpniecības ministrijas sistēmas ietvaros kombināts vairākkārt sacensībā ieguvis kādu no pirmajām vietām. Arī kombināta zinātniski tehniskā bibliotēka šīs sistēmas bibliotēku savstarpējā sacensībā ieņem godalgotas vietas. Par 1982. un 1983. gada darba rezultātiem tai bija piešķirta 3. vieta. Kombināta zinātniski tehniskās informācijas dienests 1982. gadā nozares ministrijas ietvaros atzīts par paraugdienestu zinātniski tehniskās informācijas materiālu izmantošanā. 1983. gadā no informācijas avotiem aizgūto tehnisko jaunieviešumu ekonomiskais efekts bija 360 000 rubļu, bibliotēkas fonda apgrozība — 1,72. Pēc apstiprināta grafika te notiek informācijas un speciālistu dienas. Tās izveidojušās par kompleksiem pasākumiem, kurus bibliotēka organizē kopā ar informācijas dienestu, iesaistot kombināta vadošos speciālistus, uzaicinot Latvijas Zinātniski tehniskās informācijas un tehniski ekonomisko problēmu zinātniskās pētniecības institūta (LatZTIZPI) un RZTB Liepājas nodaļas speciālistus. Šo pasākumu sagatavošanā un norisē bibliotēka izmanto ne tikai savu fondu, bet arī Liepājas pilsētas Centrālās zinātniskās bibliotēkas, RZTB un tās Liepājas nodaļas fondus. Kombināta informācijas dienests pēc IDI sistēmas apkalpo 42 abonētus; visi 495 kombināta inženiertehniskie darbinieki (ITD) ir tehniskās bibliotēkas lasītāji.

Lai izpildītu tehniskajām bibliotēkām izvirzīto uzdevumu — iesaistīt par abonentiem 100% ITD un 50% strādnieku, nepieciešams uzņēmumu kolektīva atbalsts. Ar tehnisko ekspertu un tehnisko informatoru palīdzību panākts inženiertehnisko darbinieku simtprocentīgs iesaistījums. Lai iesaistītu strādniekus, ar bibliotēkas aktīvistu palīdzību literatūra tiek nogādāta tieši cehos, iecirkņos vai nodaļās. 14 nestacionārās bibliotēkas darbojas Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcā, 7 šādas bibliotēkas organizētas rūpnīcā «Sarkanais metalurģis». Visi okeāna zvejas flotes Liepājas bāzes kuģi reisa laikā tiek nodrošināti ar tehnisko literatūru. Šādā veidā bāzes bibliotēkai ir izdevies par lasītājiem iesaistīt vairāk nekā 2700 darbinieku (67% no kopējā strādājošo skaita), kā arī panākt fonda apgrozību 1,05. Taču visumā lasītāju — strādnieku skaits vēl nav sasniedzis vajadzīgo līmeni.

Rūpniecības darbinieku apkalpošanas uzlabošanu lielā mērā sekmeja RZTB Liepājas nodaļas atvēršana, jo tā nodrošina saviem lasītājiem iespēju izmantot jebkuru no RZTB daudzveidīgā pakalpojumu klāsta. RZTB nodaļa katru gadu apkalpo vairāk nekā 300 abonētu — reģiona uzņēmumus un organizācijas. Nodaļas individuālo abonētu prioritārās apkalpošanas grupas ir partijas un padomju darbinieki,

kuri risina ražošanas jautājumus, vadošie rūpniecības speciālisti, zinātniski tehniskās informācijas, izgudrojumu un racionalizācijas inženieri, izgudrotāji un racionalizatori. Kopīgi ar LatZTIZPI Liepājas nodaļu tiek organizēta šo grupu abonentu apkalpošana pēc IDI sistēmas un vadošo darbinieku diferencētās informatīvās nodrošināšanas (VDDIN) sistēmas.¹ Šo abonentu apkalpošanā nodaļa izmanto RZTB Zinātniskās informācijas un bibliogrāfiskā darba nodaļas izdotos jauniegūtās literatūras ikmēneša biļetenus un Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas jauniegūto grāmatu biļetenus, PSRS Valsts publiskās zinātniski tehniskās bibliotēkas (VPZTB), Vissavienības un nozaru centrālo informācijas orgānu izdevumus. VDDIN sistēmas abonentiem nodaļa sagatavo tematiskus apskatus par aktuāliem ekonomikas un ražošanas jautājumiem, tematiskus literatūras sakopojumus. Prioritāro grupu apkalpošanā visplašāk tiek izmantotas arī Starpbibliotēku abonementa (SBA) iespējas. SBA kārtā nodaļa saņem literatūru no 20 Padomju Savienības universālajām un nozaru bibliotēkām. 1981. gadā izmantots arī Starptautiskais abonements.

Liepājas nodaļa pieņem un nosūta RZTB Zinātniskās informācijas un bibliogrāfiskā darba nodaļai uzņēmumu un organizāciju pieprasījumus tematisko bibliogrāfisko rādītāju sastādīšanai, sagatavo tematiskus literatūras un izgudrojumu aprakstu sakopojumus, sniedz bibliogrāfiskās uzziņas.

RZTB Liepājas nodaļa papildina ar literatūras izstādēm visus LatZTIZPI Liepājas nodaļas un VIRB Liepājas apvienotās padomes organizētos pasākumus, piedalās uzņēmumu un organizāciju rīkotajās informācijas dienās. Šajos pasākumos rīkotajās literatūras izstādēs tā izmanto materiālus no Liepājas pilsētas Centrālās zinātniskās bibliotēkas un no sava fonda, kā arī eksponē ārzemju firmu katalogus un žurnālus, autoreferātus un citus izdevumus, kurus pēc pieprasījuma sagatavo RZTB Masu informācijas darba un Rūpniecisko katalogu nodaļas.

Kopā ar attiecīgo ministriju centrālajiem konstruktoru birojiem vai zinātniskajām ražošanas apvienībām nodaļa organizē plašas izgudrojumu aprakstu skates reģiona uzņēmumos un organizācijās, tādējādi sekmējot izgudrojumu ieviešanu ražošanā.

Nodaļas uzziņu aparāta pamatdaļu veido Vissavienības Patentu informācijas zinātniskās pētniecības institūta izdotie bibliogrāfiskās informācijas materiāli, VPZTB un Latvijas PSR RZTB bibliogrāfiskie izdevumi. Nodaļa organizē kartotēku par izgudrojumu un racionalizācijas darba jautājumiem, agrāk nepublicēto izgudrojumu autorapliecību kartotēku. Materiālus šīm kartotēkām nodaļa saņem centralizēti no RZTB Patentu dokumentācijas nodaļas. Kartotēkas

¹ 1983. gadā nodaļas IDI sistēmas abonentu skaits bija 12 abonenti, VDDIN sistēmas abonentu skaits — 5.

atspoguļo arī tos materiālus, kuru nav nodaļas fondos. Uzziņu aparātā ietilpst arī metodiskās literatūras kartotēka par zinātniski tehniskās informācijas un zinātniski tehnisko bibliotēku darbu, kartotēka par aktuāliem sociāli ekonomiskās attīstības jautājumiem, piemēram, brigādes darba organizācija, saimnieciskais aprēķins, normatīvā tīrā produkcija, zinātniski tehniskais progress, roku darba mehanizācija, un citiem jautājumiem, kā arī faktogrāfiskās kartotēkas. Izveidots grāmatu fonda alfabētiskais un sistemātiskais katalogs.

Alfabētiskie un sistemātiskie katalogi ir arī pārējās tikla bibliotēkās. Kopā ar zinātniski tehniskās informācijas dienestiem izveidotas dažādas tematiskās un faktogrāfiskās kartotēkas. Pilsētas uzņēmumu informācijas dienestu rīcībā atrodas 44 šādas kartotēkas, 9 no tām organizētas Liepājas galantērijas kombinātā: tehniskās dokumentācijas, tehnisko jaunieviesumu, adrešu, pieprasījumu, tulkojumu, tematiskās kartotēkas par produkcijas kvalitātes, ražošanas organizācijas un standartizācijas jautājumiem. Jāatzīmē, ka ne jau visos uzņēmumos šis darbs rit vienādi veiksmīgi, bet savu iespēju robežās tehnisko bibliotēku darbinieki to veic ar lielu atbildības sajūtu. Zinātniski tehniskās revolūcijas izraisītais neredzēti straujais tehnikas attīstības temps ievērojami skar arī tehnisko bibliotēku darba saturu. Mūsdienu strādnieka, kas apkalpo sarežģītu mašīnu vai darbgaldu, pieprasījums viņa specialitātē nereti ir inženiertehniskā darbinieka pieprasījuma līmenī. Lai šos pieprasījumus kvalitatīvi izpildītu, nepieciešams labi organizēts uzziņu aparāts.

Metodiskais darbs un darba koordinācija

Zinātniski tehnisko bibliotēku darba metodiskā vadība norisinās divos līmeņos — pēc nozaru un pēc teritoriālā principa. RZTB veic republikas zinātniski tehnisko bibliotēku metodiskās vadības funkcijas, tās reģionālās nodaļas savukārt pilda šo uzdevumu attiecīgā reģiona ietvaros. Metodiskā darba veikšanai RZTB Liepājas nodaļas štatos ir viens metodiķis. Izveidota sabiedriskā metodiskā padome. Metodiskā darba galvenais mērķis ir reģiona tehnisko bibliotēku darba pilnīgošana. Šī mērķa sasniegšanai tiek izmantotas dažādas metodiskā darba formas un metodes:

- kvalifikācijas celšanas pasākumi;
- labākās pieredzes noskaidrošana un propaganda;
- metodisko norādījumu sastādīšana;
- bibliotēku apmeklējumi;
- piedalīšanās republikas un reģiona ietvaros organizētajos pasākumos.

Pilsētas tehnisko bibliotēku darbinieki padziļina zināšanas RZTB un nozaru metodisko centru organizētajos kvalifikācijas celšanas

kursos, piemēram, rūpnīcas «Sarkanais metalurģs» ZTB vadītāja A. Kārkla 1969. gadā apmeklēja RZTB organizētos kursus Rīgā, 1975. gadā PSRS Melnās metalurģijas ministrijas Centrālās zinātniski tehniskās bibliotēkas organizētos kursus Ļipeckā, bet 1976. un 1982. gadā — kursus Maskavā. Tehnisko bibliotēku darbinieki piedalās RZTB organizētajos semināros Rīgā, kā arī Liepājas PCZB organizētajos pasākumos. RZTB Zinātniski metodiskā nodaļa kopā ar RZTB Liepājas nodaļu organizē seminārus Liepājas pilsētas labākajās tehniskajās bibliotēkās, piemēram, Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas 60. gadadienas Liepājas galantērijas kombināta, rūpnīcas «Sarkanais metalurģs» zinātniski tehniskajā bibliotēkā.

Nodaļas darbinieki savukārt katru gadu paaugstina kvalifikāciju RZTB organizētajos semināros un 5 dienu kursos.

Vidēji divas reizes gadā nodaļas darbinieki kopā ar sabiedriskās metodiskās padomes locekļiem apmeklē tīkla bibliotēkas, noskaidro labāko pieredzi, sniedz konsultācijas un atsevišķos gadījumos arī praktisku palīdzību. Apmeklējumu laikā galvenā uzmanība tiek pievērsta fondu sastāva un to izmantošanas efektivitātes jautājumiem, darba uzskaitē. Labākās pieredzes propagandai nodaļa izdod informācijas lapiņas.

Tehnisko bibliotēku un citu sistēmu bibliotēku darba koordinācija panākta šādos galvenajos virzienos:

- uzziņu un informācijas fondu komplektēšanā;
- bibliogrāfiskajā uzziņu un informācijas darbā;
- metodiskajā un zinātniskās pētniecības darbā.

1978. gadā Liepājā tika veikts Vissavienības zinātniskais pētījums «Bibliotēku tīkla izveides principi reģionā to kompleksās sadarbības aspektā», kuru organizēja grupa PSRS centrālo bibliotēku ar V. I. Ļeņina PSRS Valsts bibliotēku priekšgalā. Republikā pētījuma galvenie organizētāji bija V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka un Liepājas pilsētas Centrālā zinātniskā bibliotēka. Šajā pētījumā piedalījās arī Liepājas tehniskās bibliotēkas. Tieši tas, ka pētījuma objekts bija visu tipu bibliotēkas, deva iespēju aplūkot un novērtēt pilsētas bibliotekārās apkalpošanas sistēmu kopumā, parādīja ikvienas bibliotēku grupas vietu šajā sistēmā, pavēra tās tālākās attīstības perspektīvas. Pētījuma uzmanības centrā bija dažādu speciālistu grupu bibliotekārā un bibliogrāfiskā apkalpošana. No visu sistēmu bibliotēku lasītāju speciālistu kopskaita inženiertehniskie darbinieki un citi rūpniecības speciālisti sastāda 34,9%. Tā ir skaitliski lielākā speciālistu grupa. Kā rāda pētījums, vispopulārākās bibliotēkas rūpniecības speciālistu vidū ir tehniskās bibliotēkas. Taču liela šo speciālistu daļa (47,5%) izmanto arī uzņēmumu arodbiedrību bibliotēkas. 13,1% rūpniecības speciālistu ir pilsētas Centrālās zinātniskās bibliotēkas lasītāji. Ņemot vērā šo apstākli, būtu lietderīgi izpētīt, kādos gadījumos šie speciālisti izmanto citu sistēmu

bibliotēku fondus, kādus literatūras veidus pieprasa. Tas atvieglotu vienotā tematiskā komplektēšanas plāna izstrādāšanu, dotu iespēju izstrādāt tehnisko bibliotēku fondu komplektēšanas optimālu modeli.

Fondu komplektēšanas koordinācija uzņēmumu tehniskajās bibliotēkās izpaužas periodisko un informācijas orgānu materiālu saskaņotā pasūtīšanā, atsevišķu izdevumu veidu komplektēšanā. Šādi koordinācijai ir vietejs raksturs. Kā atzīmēts pētījuma materiālos, daudz lietderīgāk būtu koordinēt komplektēšanu starp radniecīga profila uzņēmumu tehniskajām bibliotēkām.

Pēc Latvijas PSR Valsts plāna komitejas Speciālo, zinātnisko un zinātniski tehnisko bibliotēku darba koordinācijas starpresoru komisijas apstiprinātā Latvijas PSR Vienotā uzziņu un informācijas fonda (VUIF) izveides plāna 1982. gadā izveidota tā trešā kārtā — reģionālie VUIF. Liepājas reģionālajā VUIF ir 11 dalībnieku, to skaitā septiņas tehniskās bibliotēkas. Reģionālā VUIF darbs notiek Liepājas pilsētas Centrālās zinātniskās bibliotēkas Bibliotēku darba koordinācijas starpresoru padomes ietvaros. VUIF organizēšana Liepājas reģionā īpašas grūtības nerādīja, jo pilsētā bija izveidots tehniskās literatūras kopkatalogs, periodisko izdevumu kopkatalogs (organizē Liepājas PCZB) un normatīvi tehniskās dokumentācijas (NTD) kopkatalogs (organizē RZTB Liepājas nodaļa). Tehniskās literatūras kopkataloga dalībnieces ir arī 10 tehniskās bibliotēkas, bet NTD kopkataloga dalībnieces — 1 tehniskā bibliotēka, 4 uzņēmumu standartizācijas nodaļas un Standartu un mērinstrumentu Valsts uzraudzības laboratorija.

PSRS Kultūras ministrijas Bibliotēku starpresoru valsts komisijas apstiprinātajā dokumentā «Bibliotēku attīstības galvenie virzieni no 1981. līdz 1985. gadam un laikposmā līdz 1990. g. PSKP XXVI kongresa lēmumu gaismā» norādīts, ka viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir bibliotekārās apkalpošanas uzlabošana, sabiedrisko grāmatu fondu izmantošanas intensifikācija. Iedzīvotāju bibliotekārās un informatīvās apkalpošanas vienotā sistēma jānostiprina, pamatojoties uz bibliotēku darbības specializāciju, kooperāciju un koordināciju, kā arī uz teritoriālo starpresoru sistēmu un kompleksu izveidošanu. Reģionālo VUIF izveide ir nozīmīgs solis šai virzienā.

Jāizvērs koordinācija uzziņu un informācijas darbā, vispirms atklājot uzņēmumu informācijas orgānu fondu saturu. Šajā darbā būtu jāiesaistās arī LatZTIZPI Liepājas nodaļai. Pilsētas lielākajām bibliotēkām jāapvieno savi spēki masu informācijas pasākumu organizēšanā, iesaistot arī uzņēmumu tehniskās bibliotēkas, piemēram, organizējot informācijas dienas sadzīves pakalpojumu darbiniekiem, varētu izmantot arī Liepājas galantērijas kombināta ZTB fondu. Vairākus bibliotēku fondus aptverošo izstāžu apmeklētāji iegūtu pilnīgāku informāciju, jo viņu rīcībā būtu visi literatūras un dokumentācijas veidi. Lai novērstu neracionālus laika zudumus, jākoor-

dinē darbs IDI sistēmas abonētu apkalpošanā, jāzina, par kādām tēmām savus abonentus jau informē pārējās bibliotēkas.

Kopīgiem spēkiem jārisina arī jautājums par to uzņēmumu apkalpošanu, kuriem nav savas bibliotēkas.

Risinot metodiskā darba koordinācijas jautājumus, vispirms būtu jānosaka metodisko centru funkcijas. Liepājas pilsētas tehniskajām bibliotēkām metodisko palīdzību sniedz nozaru centrālās bibliotēkas un RZTB Zinātniski metodiskā nodaļa. Šie metodiskie centri saņem bibliotēku darba plānus un atskaites. Pilsētas mērogā metodisko palīdzību (neatkarīgi viena no otras) sniedz Liepājas PCZB un RZTB Liepājas nodaļa. Šo metodisko centru rīcībā ir tikai minimāli dati par ZTB darbu. Sniedzot metodisko palīdzību vienlaikus dažādu metodisko centru speciālistiem, rīcība ir jāsaskaņo vai arī jānosaka katram centram savs uzdevumu (vai jautājumu) loks. Metodiskajā darbā jāievieš dažādu resoru bibliotēku savstarpējas pārbaudes, metodiķu un citu speciālistu kopīgi bibliotēku apmeklējumi. Ja tas tiks veikts, būs iespējams tuvāk iepazīties ar dažādu sistēmu labākajām darba formām un metodēm, kā arī pārņemt tās.

Savu risinājumu valsts mērogā gaida arī tehnisko bibliotēku centralizācijas jautājums.

Р. ТАУРИНЯ

СЕТЬ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ БИБЛИОТЕК В г. ЛИЕПАЕ

Резюме

70 ведомственных библиотек обслуживают более 108 тыс. жителей г. Лиепая. Их общий фонд составляет около 2 млн. печатных единиц, из которых 28,6% — техническая литература. В городе насчитывается более 23 тыс. рабочих, 3 тыс. ИТР и других специалистов промышленности. Книгообеспеченность каждого специалиста промышленности — 20 библиотечных книг по технике.

Сеть научно-технических библиотек (НТБ) города состоит из 13 библиотек предприятий и организаций и регионального отдела Республиканской научно-технической библиотеки (РНТБ). Всего в фондах НТБ города около 800 тыс. экземпляров; 89% фондов составляет техническая литература.

Справочно-информационные фонды (СИФ) НТБ формируются в соответствии с планами производственных, конструкторских и технологических работ с целью библиотечно-информационного обслуживания руководящих и инженерно-технических работников, изобретателей и рационализаторов, рабочих. Фонды первичных документов НТБ города содержат книги, периодические и продолжающиеся издания, нормативы, ценники и прейскуранты, промышленные каталоги. Нормативно-техническая документация по стандартизации собрана в отделах стандартизации предприятий. В Лиепайском отделе РНТБ создан фонд патентной документации. Комплектование фондов осуществляется в соответствии с перспективными тематическими планами комплектования.

Ведется постоянное изучение фондов, выявление исключаемых устаревших по содержанию и ветхих изданий. Для упорядочения фондов НТБ выделяют

их активную, депозитарную и обменную части, руководствуясь частотой спроса. Осуществляется передача малоиспользованной литературы на депозитарное хранение и в обменные фонды центральных отраслевых библиотек и РНТБ.

Справочно-поисковый аппарат НТБ состоит из фондов справочных и библиографических изданий ГПНТБ СССР, ЦООНТИ и РНТБ ЛатвССР, алфавитного и систематического каталогов, картотек: регистрационных, тематических, адресных, выполненных справок и др. В Лиепайском отделе РНТБ создан сводный каталог нормативно-технической документации.

Общее количество читателей НТБ — около 13 тыс. Ими являются 100% ИТР и до 50% рабочих. Отдел РНТБ ежегодно обслуживает свыше 300 коллективных абонентов — предприятия и организации региона. Их обслуживание ведется в соответствии с результатами изучения информационных потребностей специалистов, «узких мест» производства, перспектив развития. Для приближения книг к рабочим местам используются нестационарные формы обслуживания. Широкое распространение получило взаимное использование фондов библиотек города. Массовая пропаганда литературы и справочно-библиографическое обслуживание направлены на оказание конкретной помощи коллективам предприятий и организаций в выполнении стоящих перед ними задач. Основные массовые мероприятия — выставки и открытые просмотры литературы, дни информации, дни специалиста. Ежегодно читателям выдается свыше 400 тыс. экз. литературы и документации. Информирование абонентов осуществляется по системе ИРИ индивидуальными и групповыми методами, составляются бюллетени новых поступлений, проводятся обзоры литературы. Вся деятельность библиотек по справочно-библиографическому и информационному обслуживанию осуществляется в тесном контакте со службами информации, массовые мероприятия проводятся при активном участии общественных организаций (НТО, ВОИР).

Научно-методическое руководство библиотеками города осуществляется на двух уровнях — отраслевом и территориальном (республиканском и региональном). В методической работе главное внимание обращается на изучение состояния фондов и эффективность их использования, упорядочение учета. При Лиепайском отделе РНТБ функционирует общественный научно-методический совет. Работники библиотек повышают квалификацию на курсах, организуемых отраслевыми методическими центрами и РНТБ ЛатвССР, семинарах, которые проводятся на базе лучших НТБ с целью пропаганды их опыта. Работники отдела РНТБ ежегодно повышают квалификацию на пятидневных курсах, организуемых РНТБ ЛатвССР.

Деятельность НТБ города проходит в тесном взаимодействии с другими библиотеками. Семь НТБ являются участниками Единого справочно-информационного фонда (ЕСИФ) Лиепайского региона.

В деятельности НТБ города имеются недостатки и трудности. Не все библиотеки завершили работу по очистке фондов, не все имеют хорошо организованный справочно-поисковый аппарат. Имеются трудности в приобретении литературы. Не разработаны до конца вопросы координации и взаимодействия НТБ с профсоюзными библиотеками. Следует улучшить обслуживание предприятий и организаций, не имеющих библиотек.

R. TAURIŅA

SET OF SCIENTIFIC TECHNICAL LIBRARIES IN LIEPĀJA

Summary

70 departmental libraries serve more than 108 thousand inhabitants of Liepāja. Their common stock forms about 2 million printed units, 28.6% from which are technical literature. The town numbers more than 23 thousand work-

ers, 3 thousand engineers and other specialists of industry. On the average there are 20 library books in technics on every specialist of industry.

The set of Scientific technical libraries (STL) of the town is formed from 13 libraries of enterprises and organizations, and the regional department of the Republican Scientific Technical Library (RSTL). Altogether there are about 800 thousand copies in the stock of STL of the town; technical literature forms 89% of the stock.

Reference-informative stock (RIS) of STL is formed in accordance with the plans of industrial, design and technological works with a purpose of library — informative service for managers and engineers and other technical workers, inventors and rationalizers, workers. Stock of the primary documents of STL of the town contains books, periodicals and proceedings, standards, price-lists, industrial catalogues. The normative-technical documentation in standardization is collected in the departments of standardization of enterprises. A stock of patent documentation is formed in the Liepāja department of the RSTL. The acquisition of stock is realized in accordance with the long-term thematic plans of collecting.

A constant study of stock, is carried on to strike off outdated in contents and old editions. In order to regulate the stock of STL, their active, depository and exchange parts are singled out, following the frequency of demands. The transfer of rare-used literature in depository keeping and to the exchange stock of the central branch libraries and the RSTL is carried out.

The reference-research apparatus of STL consists of stock of reference and bibliographical editions of the SPSTL of the USSR, Central branch — organs of scientific-technical information and the RSTL of the Latvian SSR, alphabetical and systematic catalogues, card indexes: registration, thematical, address, of performed inquiries etc. A summary catalogue of the normative-technical documentation has been created in the Liepāja department of the RSTL.

The total amount of readers of STL is about 13 thousand. They are 100% of engineers and other technical workers, and to 50% of workers. Yearly the department of the RSTL serves more than 300 collective readers — enterprises and organizations of the region. Their service is carried out in accordance with the results of the investigation of the information needs of specialists, the «narrow spots» of industry, prospects of the development. To bring books nearer to the working places, non-stationary forms of the service are used. A mutual use of library stock of the town is practised on a large scale. The mass propaganda of literature and the reference-bibliographical service are directed to the rendering of concrete assistance to collectives of enterprises and organizations in the realization of their tasks. The main mass undertakings: exhibitions and open reviews of literature, days of information, days of a specialist. Yearly more than 400 thousand copies of literature and documentation are given out to readers. The information of readers is realized by the system of the selective dissemination of information (SDI) with individual and group methods, bulletins of novelties are made, reviews of literature are carried out. All the work of libraries in the reference-bibliographical and informative service is realized in a close contact with the information service, the mass undertakings are carried out with an active participation of social organizations (the Scientific Technical Society, the All-Union Society of Inventors and Rationalizers).

The scientific methodical guidance of the town libraries is carried out at two levels — branch and territorial (republican and regional). The main attention in the methodical work is turned to the investigation of the stock condition and the effectiveness of its use, to the regulating of the calculation. A social scientific methodical council functions in the Liepāja department of the RSTL. Librarians raise their qualification at courses, organized by the branch methodical centres and the RSTL of the Latvian SSR, at seminars which are carried out on the basis of the best STL, in order to propagandize their experience. Every

year librarians of the department of the RSTL raise their qualification at 5-day courses organized by the RSTL of the Latvian SSR.

The work of STL of the town goes on in a close mutual cooperation with other libraries. Seven STL are members of the Unified reference informative stock (URIS) of the Liepāja region.

There are shortcomings and difficulties in the work of STL of the town. Not all the libraries have finished their work on the cleaning of stock, not all of them have well organized reference-research apparatus. There are difficulties in the acquisition of literature. Questions of the co-ordination and mutual collaboration of STL with trade-union libraries are not completely worked out. It is necessary to improve the service of the enterprises and organizations which don't have their own libraries.

Ilga Novika (1917. g. 29. septembrī—1982. g. 22. decembrī), PSKP biedre no 1947. gada, LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece, dzimusi kalpotāju ģimenē.

1938. gadā pabeigusi ģimnāziju Rīgā, I. Novika nokļūst bezdarbnieku vidū un iesaistās pagrīdes darbā. Pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā viņa sāk strādāt par pionieru vadītāju. Sākoties Lielajam Tēvijas karam, I. Novika palīdz evakuēt pionieru nometni uz Tatārijas APSR, kur Mengeru ciemā izveidotajā bērnunamā nostrādā pirmos kara gadus. No 1943. gada līdz 1947. gadam mācās Maskavas Valsts bibliotēku institūtā. 1947. gadā I. Novika sāk strādāt Latvijas PSR Valsts bibliotēkā, kurai veltīts viss viņas darba mūžs.

Liels un paliekošs ir Ilgas Novikas ieguldījums republikas bērnu bibliotēku tīkla attīstībā. Viņas vadībā tika veidota metodisko līdzekļu sistēma bibliotēku darbam ar bērniem, viņa arī piedalījās daudzu izdevumu sagatavošanā. No 1970. gada līdz 1977. gadam I. Novika vadīja bērnu bibliotēku sektoru. Pēdējos gados I. Novika vairāk pievērsās bibliogrāfiskajam informācijas darbam bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas teorijas jomā. Šeit radošu pielietojumu guva viņas dziļās un plašās zināšanas bibliotekārajā darbā. Šai pēdējā rakstā Ilga Novika ir apkopojusi savu informatores pieredzi. Tagad informācijas darbu bibliotēku zinātnē pārņēmusi Kultūras un mākslas zinātniskās informācijas nodaļa.



Ilga Novika

V. LĀČA LATVIJAS PSR VALSTS BIBLIOTĒKAS INFORMATĪVI BIBLIOGRĀFISKAIS DARBS BIBLIOTEKĀRĀS LITERATŪRAS JOMĀ

1972. gadā tika likti pamati mūsu republikas informācijas dienestam kultūras un mākslas jautājumos: V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Bibliogrāfisko uzziņu un informācijas nodaļas ietvaros tika nodibināts sektors, kuru vēlāk — 1976. gadā — reorganizēja par Kultūras un mākslas zinātniskās informācijas nodaļu.¹

Apsverot vairākus faktoros, informatīvi bibliogrāfisko darbu bibliotekārās literatūras jomā lietderīgāk bija atstāt Latvijas PSR VB Zinātniskās metodikas un bibliogrāfijas nodaļas (ZMBN) pārziņā.

Pirmkārt, ZMBN ir republikas metodiskā un bibliogrāfiskā darba centrs. Tajā koncentrēti bibliotēku darba speciālistiem nepieciešamās literatūras fonds.

Ciešie kontakti gan ar republikas masu bibliotēkām un zinātniskajām bibliotēkām, gan ar P. Stučkas LVU un Rīgas Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumu (RKDT) speciālo disciplīnu pasniedzējiem veicina viņu informatīvo vajadzību nodrošināšanu.

Otrkārt, jau kopš pastāvēšanas pirmajām dienām (1945./46. gada) ZMBN veikusi zināmu darbu, informējot kā Valsts bibliotēkas, tā citu bibliotēku darbiniekus par bibliotekāro literatūru: sistemātiski notiek jaunākās bibliotekārās literatūras izstādes, tiek lasīti šīs literatūras bibliogrāfiskie apskati, publicēti bibliotekārās literatūras saraksti, kopš 1961. gada tiek izdots kārtējais bibliogrāfiskais rādītājs.

Tādējādi nodaļa jau bija uzkrājusi pieredzi informācijas jomā un nodot šo darbu jaundibinātajai nodaļai nebija vajadzības.

Informācijas patērētāju vajadzību kvalitatīva apmierināšana ir ļoti atkarīga no informācijas darba bāzes, kuras izveidošanai nodaļa vienmēr veltījusi nopietnu uzmanību.

ZMBN informatora tiešā rīcībā ir specializētais bibliotekārās literatūras fonds, katalogi un kartotēkas. Tajā komplektēta literatūra par bibliotekāro un bibliogrāfisko zinātņu un bibliotekāra darba prakses jautājumiem, kā arī par grāmatniecības vispārējiem jautājumiem. Saņemot Vissavienības obligāto grāmatas eksemplāru, fondā

¹ Sīkāk sk.: *Kalva M.* Kultūras un mākslas zinātniskās informācijas izveide republikā. — B-ku zinātnes aspekti / V. Lāča LPSR Valsts b-ka, 1981, 5(10), 5.—12. lpp.

ienāk ne vien PSRS centrālo izdevniecību un bibliotēku izdevumi, bet arī savienoto republiku republikānisko un apgabalu bibliotēku, kā arī speciālo augstāko mācību iestāžu materiāli, to skaitā arī Maskavas Valsts kultūras institūta un N. Krupskajas Ļeņingradas Valsts kultūras institūta izdotie disertāciju autoreferāti.

Tiek komplektēta arī ārzemēs izdotā literatūra, galvenokārt angļu un vācu valodā.

Nodaļa saņem 22 nosaukumus padomju un ārzemju bibliotekāros žurnālus.

Līdz ar PSRS Kultūras ministrijas informācijas centra par kultūras un mākslas problēmām nodibināšanu fondā sistemātiski tiek saņemti šī centra izdevumi par bibliotekāro darbu.

Fondā ir vairāk nekā 8000 eksemplāru, tā ikgadējais pieaugums — apmēram 300 eksemplāru.

Pēdējos gados nodaļā izveidots ap 700 eksemplāru liels nepublicēto materiālu fonds, kas sistemātiski tiek papildināts.

Pilnības un satura daudzpusības ziņā ZMBN fonds ieņem galveno vietu republikas bibliotekārās literatūras uzziņu un informācijas fondu sistēmā.

Informatīvi bibliogrāfisko nodrošināšanu sekmē arī ZMBN vairāku gadu gaitā izveidotā katalogu un kartotēku sistēma. Tajā ietilpst kā grāmatu, tā nepublicēto materiālu fondu alfabētiskie un sistemātiskie katalogi, periodisko, turpinājumu izdevumu un rakstu krājumu analītisko aprakstu kartotēka, kartotēka «Latvijas PSR bibliotēkas».

Lai izvērstu bibliogrāfiskās informācijas darbu, ZMBN 1972. gadā tika piešķirta vecākā redaktora informatora štata vieta.

Nodaļas informators sadarbojas ar Kultūras un mākslas zinātniskās informācijas nodaļu, saņem no tās PSRS Kultūras ministrijas Informācijas centra par kultūras un mākslas problēmām signālkartes par bibliotekāro literatūru un vadošo darbinieku diferencētās informatīvās nodrošināšanas materiālus.

Bibliogrāfiskās informācijas sniegšanai bibliotekārās literatūras jomā ir komplekss raksturs, kas izpaužas dažādu informēšanas formu un veidu apvienošanā.

Pastāv divi galvenie bibliogrāfiskās informēšanas veidi:

1) masu (nediferencētā) apkalpošana, kas nav orientēta uz noteiktu informācijas patērētāju vai grupu un viņu konkrēto vajadzību apmierināšanu;

2) diferencētā (individuālā un grupālā) informācijas izplatīšana, kuru veic, ņemot vērā atsevišķa speciālista vai speciālistu grupas (kolektīva) pieprasījumus un vajadzības.

Par masu informēšanas veida pirmsākumu bibliotekārās literatūras jomā uzskatāmi jau 1953. gadā Latvijas PSR Valsts bibliotēkas ikmēneša izdevuma «Informācijas biļetens. Jaunienākušās grāmatas» nodaļā «Bibliogrāfija. Biblioekonomija» ietvertu grāmatu saraksti.

1956.—1958. gadā Valsts bibliotēkas izdevuma «Latvijas PSR masu bibliotēku darba pieredzes biļetens» vairākos laidienos atrodamī diezgan plaši informācijas saraksti «Bibliotekārās literatūras jaunumi». Tajos norādītas ne vien grāmatas, bet arī periodisko izdevumu raksti.

Kopš 1961. gada reizi ceturksnī iznāk kārtējais bibliogrāfiskais rādītājs «Bibliotekārās literatūras jaunumi»¹. Tas sniedz informāciju par literatūru, kas saņemta ZMBN. Izdevums domāts bibliotēku darbiniekiem, bibliotekāro un bibliogrāfisko disciplīnu pasniedzējiem un studentiem, kā arī citiem interesentiem. To piesūta visām LPSR Kultūras ministrijas pilsētu centrālajām zinātniskajām bibliotēkām, rajonu centrālajām bibliotēkām (RCB), pilsētu, pilsētciematu un bērnu bibliotēkām, kā arī citu resoru lielākajām bibliotēkām, LVU Bibliotēku zinātnes katedras metodiskajam kabinetam un RKDT.

Lai informētu rādītāja lietotājus ne vien par bibliotekāro literatūru, bet arī par bibliogrāfiskajiem līdzekļiem un uzziņu izdevumiem, kas saņemti V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā, kopš 1971. gada ZMBN to sastāda, sadarbojoties ar Bibliogrāfisko uzziņu un informācijas nodaļu. Rādītājā izveidotas divas patstāvīgas nodaļas: «Bibliotekārās literatūras jaunumi» un «Bibliogrāfiskās literatūras jaunumi».

Lai varētu pilnveidot bibliogrāfisko rādītāju, 1977. gadā ar anketēšanas metodi tika noskaidrota izdevuma izmantošanas efektivitāte Latvijas PSR Kultūras ministrijai pakļautajās bibliotēkās, kā arī izzināti bibliotēku darbinieku ierosinājumi.

Pēc iegūto ziņu analīzes izdevumā tika izdarītas dažas izmaiņas. Izdevuma otrā daļa «Jaunākā bibliogrāfiskā un uzziņu literatūra» var interesēt ne vien bibliotekārus, bet arī lasītājus — citu nozaru speciālistus. Tomēr praksē pierādījās, ka kopējo izdevumu, kas domāts galvenokārt bibliotekāriem, lasītāji izmanto ļoti maz. Tādēļ tika nolemts ar 1978. gadu kopējā izdevuma «Bibliotekārās un bibliogrāfiskās literatūras jaunumi» vietā izdot divus atsevišķus izdevumus — «Bibliotekārās literatūras jaunumi» un «Jaunākā bibliogrāfiskā un uzziņu literatūra».

Pēc rajonu centrālo bibliotēku (RCB) ierosinājuma ar 1978. gadu tika samazināts izdevuma metiens, jo praksē izrādījās, ka vairumā ciema bibliotēku tas netiek izmantots. Vajadzības gadījumā to var saņemt RCB, kurām sūtām vairākus eksemplārus, vai arī pilsētu un pilsētciematu bibliotēkās.

Lai bibliogrāfiskā rādītāja lietotājiem būtu vieglāk atrast nepieciešamo literatūru, no 1978. gada periodiskie izdevumi un rakstu krājumi ar daudzpusīgu saturu tiek aprakstīti analītiski un atspo-

¹ Tā nosaukums vairākkārt mainījies: no 1961. gada līdz 1971. gadam — «Bibliotekārās literatūras jaunumi», no 1971. gada līdz 1978. gadam — «Bibliotekārās un bibliogrāfiskās literatūras jaunumi», no 1979. gada — «Jaunākā bibliotekārā literatūra».

guļoti attiecīgajās nodaļās. Ar 1980. gadu rādītājā ietverti arī svarīgākie raksti par bibliotēku darba jautājumiem, kas publicēti vispārīgā rakstura Vissavienības un republikas periodiskajos izdevumos.

Masu bibliotēkām sastādīta konsultācija «Kā izmantot izdevumu «Jaunākā bibliotēkā literatūra»¹, kā arī sniegtas mutvārdu konsultācijas masu bibliotēku darbinieku kursus un semināros.

Valsts bibliotēkas vadošos darbiniekus ar jaunāko bibliotekāro literatūru iepazīstina grupālajās mutvārdu informācijās, kuras notiek reizi mēnesī bibliotēkā rīkotajos informācijas rītos. Tās ik reizi noklausās 50—60 darbinieku.

Jau 1972. gadā līdz ar informatora stāšanos darbā tika uzsākti priekšdarbi informācijas diferencētai sadalei. Tika noskaidrots individuālo abonētu kontingents, intervējot izzinātas abonētu informatīvās vajadzības, to tematika.

Darba gaitā sistemātiski tiek precizēts Valsts bibliotēkas un citu iestāžu informācijas patērētāju sastāvs. ZMBN informators seko vadošo darbinieku maiņai, iekļauj informācijas abonētu skaitā jaunus nodaļu un sektoru vadītājus. Sistemātiski tiek precizēta arī informācijas patērētāju izraudzītā tematika.

1981. gadā uzskaitē bija 77 individuālie abonenti. Skaita ziņā lielākā abonētu daļa (64) ir Valsts bibliotēkas vadošie darbinieki — direkcijas locekļi, nodaļu un sektoru vadītāji, kā arī ZMBN metodiķi un bibliogrāfi. Sistemātiski signālinformācijas izsūta Latvijas PSR Kultūras ministrijas bibliotēku daļas un Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta speciālistiem, LVU Filoloģijas fakultātes Bibliotēku zinātnes katedras un RKDT speciālo priekšmetu pasniedzējiem, kā arī Latvijas PSR Izglītības ministrijas inspektorei un Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta metodiķei (abas atbild par skolu bibliotēku darbu).

1. tabula

Individuālās informācijas patērētāju apkalpošana 1977.—1981. gadā

Gadī	Individuālo abonētu skaits	Signālinformāciju skaits	Signālinformācijās ietvertu nosaukumu skaits
1977	16	25	58
1978	60	219	327
1979	80	284	433
1980	76	282	389
1981	77	332	481

¹ Kā izmantot izdevumu «Jaunākā bibliotēkā literatūra». — Grām.: Metodiski norādījumi kultūras darbinieku semināriem 1980./81. mācību gadā. R., 1981, 27.—31. lpp.

Informācijā ietverti apmēram 50 temati. Lielākā daļa abonentu interesējas par 1—3 jautājumiem, bet vairākus abonentus nepieciešams informēt par 5 vai 6 tematiem.

Katrs abonents 1981. gadā saņēmis 4 vai 5 signālinformācijas, kurās ietverti vidēji 6 grāmatu vai rakstu bibliogrāfiskie apraksti. Tomēr vairāki abonenti informēti biežāk un signālinformācijās norādīto nosaukumu ir vairāk. Tā, piemēram, 1981. gadā 15 abonenti saņēmuši 7—17 signālinformācijas katrs ar 10—20 grāmatu vai rakstu aprakstiem. Signālinformāciju biežumu, kā arī tajās ietvērto nosaukumu skaitu vienam abonentam nosaka galvenokārt divi faktori:

1) interesējošo jautājumu loks (daudzums) un to raksturs (plašums),

2) attiecīgā jautājuma (temata, problēmas) atspoguļojuma biežums bibliotekārajā presē.

Signālinformāciju tematikas analīze uzskatāmi rāda, kurām problēmām bibliotekārā presē veltīts vairāk uzmanības, kuras atspoguļotas reti. Tā, piemēram, pēdējos gados par periodisko un turpinājumu izdevumu, disertāciju autoreferātu, attēlizdevumu komplektēšanu, apstrādi, fondu organizāciju, bērnu bibliotēku lasītavu darbu un daudziem citiem specifiskākiem jautājumiem publicējumi presē sastopami samērā reti vai to vispār nav, tāpēc arī interesenti par šādiem jautājumiem tikpat kā nav saņēmuši informāciju.

Līdztekus individuālajai informēšanai informācijas diferencētā izplatīšanā zināmu vietu ieņem arī atsevišķu kolektīvu informēšana. Kolektīvie abonenti ir trīs V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas nodaļas — Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa, Bibliotēku mehānizācijas un celtniecības nodaļa un Plānu un statistikas nodaļa. Šo nodaļu darbinieku interešu loks ir ļoti specifisks, viņu informatīvajās vajadzībās daudz kopīga. Tāpēc ir lietderīgāk sniegt kopīgu informāciju visai nodaļai, nevis informēt atsevišķus darbiniekus.

Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā viena nodaļas darbiniece izpilda informatores funkcijas. Saņēmusi no ZMBN singālinformāciju, viņa iepazīstina ar to nodaļas darbiniekus un gādā par to, lai tiktu saņemta nepieciešamā literatūra. Bibliotēku mehānizācijas un celtniecības nodaļā no saņemtajām signālinformāciju kartītēm tiek veidota īpaša kartotēka. Pārējie kolektīvie abonenti ir Rīgas pilsētas Centrālā bibliotēka, Rīgas pilsētas Centrālā bērnu bibliotēka un lielākās republikas zinātniskās bibliotēkas — bibliotēku, metodiskie centri (Republikāniskā neredzīgo raksta bibliotēka, Republikāniskā zinātniskā medicīnas bibliotēka u. c.).

Visvairāk signālinformāciju saņem Valsts bibliotēkas nodaļas.

Citas bibliotēkas tiek informētas — tās sistemātiski saņem kārtējo bibliogrāfisko rādītāju «Jaunākā bibliotekārā literatūra». Signālinformācijas tiek sūtītas tikai atsevišķos gadījumos, kad ZMBN

Kolektīvo abonentu informatīvā apkalpošana 1977.—1981. gadā

Gadi	Kolektīvo abonentu skaits	Signālinformāciju skaits	Signālinformācijās ietverto nosaukumu skaits
1977	4	8	27
1978	5	22	47
1979	6	51	94
1980	8	48	91
1981	7	51	90

saņemts izdevums, kurš skar attiecīgās bibliotēkas darba jautājumus, bet kura pēc nodaļas ziņām nevarētu būt bibliotēkas fondā.

Šie izdevumi gan atrodami rādītājā «Jaunākā bibliotēkā literatūra», bet abonenti signālinformāciju saņem ievērojami ātrāk.

Positīvais individuālo un kolektīvo informāciju sadalē ir tās operativitāte. Latvijas PSR Kultūras ministrijas un Valsts bibliotēkas darbinieki var iegūt informāciju trešajā vai ceturtajā dienā pēc tam, kad literatūru saņēmusi ZMBN. Citiem abonentiem rakstisko informāciju piegāde aizņem vairāk laika.

Līdz šim nepietiekami ir analizēta informatīvi bibliogrāfiskā darba efektivitāte. Novērojumi rāda, ka pēc signālinformācijas saņemšanas norādīto literatūru visaktīvāk izmanto direkcijas, Apstrādes un katalogu, Ārzemju literatūras komplektēšanas un grāmatu apmaiņas, Zinātniskās pētniecības nodaļas un ZMBN darbinieki.

1981. gada 2. un 3. ceturksnī pēc signālinformācijām ZMBN uzskaitīja literatūras pieprasījumus. No 47 informētajiem abonentiem šai laikā literatūru pieprasījuši 23, attiecīgi no 5 kolektīvajiem abonentiem — 3.

Šīs ziņas gan ir nepilnīgas. Ja lasītājs, pieprasot literatūru, nebija uzrādījis piesūtīto signālkartīti, ne vienmēr varēja konstatēt, ka literatūra pieprasīta sakarā ar informāciju. Nodaļās, kuras saņem grupālās signālinformācijas, ar pieprasīto literatūru iepazīstas gan drīz visi nodaļas darbinieki.

Bez tam abonenti daļu literatūras var saņemt Valsts bibliotēkas krātuvē vai citās lasītavās. Abonenti, kuri nestrādā Valsts bibliotēkā, var izmantot citu bibliotēku fondus.

Ne vienmēr abonenti pieprasa literatūru tūlīt pēc informācijas saņemšanas. Daudzi abonenti no piesūtītajām signālinformācijas kartītēm veido kartotēkas un izmanto literatūru vēlāk, kad risina kādu jautājumu.

Individuālo un kolektīvo informāciju uzskaitē ir izstrādāta zināma sistēma. Šai uzskaitē uzskatāmi un kompakti ir apkopotas ziņas par individuālajiem un kolektīvajiem abonentiem un viņu

информативajām vajadzībām. Tiek lietotas spraudkartes ar krāsainiem spraudiem. Pēc tām var ērti noskaidrot, kuri abonenti interesējas par noteiktu tematu, cik signālinformācijas zināmā laikposmā sniegtas katram abonentam, cik nosaukumu tajās ietverts.

Lai panāktu mērķtiecīgāku darba organizāciju un nodibinātu ciešākus kontaktus ar centrālajām bibliotēkām, kuras veic informatīvi bibliogrāfisko un metodisko darbu, tika apmeklētas šīs bibliotēkas, iepazīti to bibliotēkārās literatūras fondi, noskaidrots, kādi pasākumi tiek veikti bibliotēkārās literatūras propagandai, izzinātas šo bibliotēku informatīvās vajadzības. Tās ņemtas vērā, sniedzot šīm bibliotēkām kolektīvo informāciju, kā arī sadalot Valsts bibliotēkas izdotos bibliogrāfiskos līdzekļus un metodiskos materiālus.

1980. gadā informatīvi bibliogrāfiskā darba stāvoklis bibliotēkārās literatūras jomā tika apspriests Latvijas PSR Valsts plāna zinātnisko, speciālo un zinātniski tehnisko bibliotēku darba koordinācijas starpresoru komisijā un tās zinātniski metodiskās padomes sēdē.

Informatīvi bibliogrāfiskās darba efektivitātes un kvalitātes celšanai iepļānoti vairāki pasākumi. Tiks noskaidrots, kā dažādu resoru zinātniskās bibliotēkas izmanto kārtējo bibliogrāfisko rādītāju «Jaunākā bibliotēkārā literatūra», kādi ir šo bibliotēku darbinieku ierosinājumi izdevuma pilnveidošanai.

Ar anketēšanas metodi tiks uzzināts, kādas ir individuālās un kolektīvās informācijas patērētāju atsauksmes par informatīvo apkalpošanu, kā arī viņu priekšlikumi šī darba uzlabošanai. Daļu abonentu informēsim, izmantojot signālkartes ar atgriezeniskās saites talonu.

Darba koordinācijai izzināsim, kādus vēl informācijas kanālus bez ZMBN informācijas izmanto bibliotēkārā darba speciālisti.

И. НОВИКА

**ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ РАБОТА
ПО БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЮ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКЕ
ЛАТВИЙСКОЙ ССР имени В. ЛАЦИСА**

Резюме

В 1976 году в Государственной библиотеке Латвийской ССР имени В. Лациса был создан отдел научной информации по проблемам культуры и искусства. Однако выполнение функций информационного центра по вопросам библиотекведения и библиографведения было решено оставить за научно-методическим и библиографическим отделом (НМБО).

Это было целесообразно по следующим причинам.

У НМБО как центра методической работы имеются тесные контакты с массовыми и научными библиотеками республики, преподавателями специальных дисциплин ЛГУ имени П. Стучки и Рижского техникума культпросветработы.

Благодаря этому работники отдела хорошо знают информационные потребности специалистов библиотечного дела республики.

В отделе уже накоплен некоторый опыт информационной работы.

В непосредственном пользовании информатора отдела имеются сравнительно богатый и многосторонний справочно-информационный фонд по библиотековедению и библиографоведению и система каталогов и картотек НМБО, на основе которых издается ежеквартальный текущий библиографический указатель «Новинки библиотековедческой литературы».

Информатор НМБО поддерживает связь с отделом научной информации по проблемам культуры и искусства.

В статье охарактеризованы два основных вида информационно-библиографического обслуживания: массовое (недифференцированное) распространение информации, а также дифференцированное обслуживание руководителей (ДОР) и избирательное распространение информации (ИРИ). ДОР и ИРИ осуществляются путем рассылки сигнальных информации индивидуальным и коллективным потребителям информации.

Индивидуальными абонентами являются работники отдела библиотек Министерства культуры Латвийской ССР, дирекция, зав. отделами и секторами ГБ ЛатвССР имени В. Лациса, преподаватели специальных дисциплин. В последние годы наблюдается тенденция роста количества индивидуальных абонентов, а также числа сигнальных информаций.

Сигнальными информациями обеспечиваются коллективы Рижской центральной и Рижской центральной детской, а также научных библиотек г. Риги.

В целях изучения эффективности использования издания «Новинки библиотековедческой литературы» в массовых библиотеках и его усовершенствования был проведен анкетный опрос.

Состояние и перспективы развития информационно-библиографической работы по вопросам библиотековедения обсуждались на заседании Межведомственной комиссии Госплана ЛатвССР по координации деятельности специальных, научных и научно-технических библиотек.

I. NOVIKA

BIBLIOGRAPHICAL INFORMATION ON LIBRARIANSHIP AT THE LATVIAN SSR V. LĀCIS STATE LIBRARY

Summary

In 1976 Culture and Art Scientific Information Department was established at the Latvian SSR V. Lācis State Library. It was decided, however, that the functions of the information centre in the problems of librarianship should be performed by the Scientific Method and Bibliography Department (SMBD).

It was expedient of the following reasons:

SMBD as the centre in library work methods maintains close contacts with the public and scientific libraries of the republic, the teachers of the Latvian State University and the Riga Cultural and Educational Technical School. Owing to these contacts the staff of the department is well aware of the information needs of the specialists in library science in the republic.

The department has already acquired some experience in information work. The informant has a direct access to the comparatively rich and versatile reference stock on library science and the system of catalogues and card files, used as the basis for the quarterly bibliographical index "New Publications in Librarianship".

The informant of SMBD keeps in touch with the Culture and Art scientific information department.

The article describes two main types of bibliographic information service: 1) mass dissemination of information and 2) differentiated information supply for authorities (DISA) and selective dissemination of information (SDI).

DISA and SDI are carried out by sending signal information to individual and collective users of information service.

Individual users are the personnel of the Library department at the Ministry of Culture of the Latvian SSR, the State Library board of directors and heads of departments and the teachers in library science. In recent years the number of individual users has grown, as well as the number of signal informations.

Collective users are the scientific libraries, Central and Central Children's libraries in Riga.

To study and improve the effectiveness of application of "New Publications in Librarianship" the public libraries have been inquired.

The state and development of bibliographical information work in librarianship have been discussed by the Interdepartmental Commission at the Latvian SSR State Plan on coordinating the activities of specialized, scientific and technical libraries.

THE LATVIAN SSR V. LACIS STATE LIBRARY
BIBLIOGRAPHICAL INFORMATION ON LIBRARIANSHIP AT
LAPINON N

Summary

SMBD as the center in library work method contains close contacts with the regional authorities of the Latvian SSR. It was defined power and the functions of the information center in the system of librarianship should be performed by the Scientific Method and Librarianship Department (SMBD). It was expected of the following research:

SMBD as the center in library work method contains close contacts with the regional authorities of the Latvian SSR. It was defined power and the functions of the information center in the system of librarianship should be performed by the Scientific Method and Librarianship Department (SMBD). It was expected of the following research:

CENTRALIZĒTO BIBLIOTĒKU SISTĒMU (CBS) INFORMĀCIJA RAJONU UN REPUBLIKAS PAKĻAUTĪBAS PILSĒTU LAIKKRAKSTOS

Viena no perspektīvākajām CBS darba metodēm ir rajonu un republikas pakļautības pilsētu laikrakstu izmantošana iedzīvotāju informēšanai par bibliotēkām un to darbu. Avīze ir neaizstājama arī informatīvi bibliogrāfiskajā darbā, jo neviena cita publicēšanas iespēja nevar nodrošināt tik plašu lasītāju aptvērumu un informācijas operativitāti kā presē regulāri publicēti tematiskie un jaunākās literatūras saraksti un apskati. Informācija vietējos laikrakstos nodrošina arī bibliotēkas ietekmes sfēras paplašināšanu un lasītāju iesaistīšanu.

Mūsu republikā ir uzkrāta zināma pieredze šajā darbā. Rezultāti, kas iegūti, apkopojot un analizējot šo pieredzi, kā arī iepazīšanās ar lasītāju atsauksmēm deva iespēju izstrādāt metodiskus norādījumus optimālākai bibliotēku un laikrakstu sadarbībai. Šajā rakstā, pamatojoties uz gūtajām atziņām, galvenajos vilcienos aplūkota bibliotēku un laikrakstu sadarbība 3 gados (1978., 1979., 1980. g.), atsevišķi pa gadiem un kopumā. Pēdējie gadi raksturoti tikai skaitliski (sk. tabulu).

Izskatīti visi rajonu, kā arī Jelgavas, Ventspils, Rēzeknes, Daugavpils un Liepājas pilsētas laikraksti (28 laikrakstu apmēram

Temats	Informācijas daudzums (gados)				
	1978	1979	1980	1981	1982
Bibliogrāfiskā informācija	85	76	99	136	81
Bibliotēkas, bibliotekāra un bibliogrāfa profesijas propaganda	60	76	107	79	66
Darbs ar lasītājiem	57	32	39	52	23
Bibliotekāro un bibliogrāfisko zināšanu propaganda	19	14	18	14	14
Informācija par bibliotēku sagatavotajām pārraidēm pa radio	25	15	16	4	9
Bibliotēku skates, konkursi	9	8	17	11	11
Bibliotēku sadarbība ar citām iestādēm, organizācijām, bibliotēkām	15	13	5	3	11
Dažādi jautājumi	1	7	7	6	13
Kopā	271	241	308	306	229

13 880 numuri). Tajos bibliogrāfiskā informācija un informācija par bibliotēkām publicēta 820 reizes. Tās daudzums gadu robežās ir šāds: 1978. gadā — 271, 1979. gadā — 241, 1980. gadā — 308 informācijas. Vidēji vienā laikrakstā (trijos gados 432 numuros, ja laikraksts iznāk 3 reizes nedēļā) ir tikai 29 informācijas, turklāt to sadalījums pa atsevišķu rajonu un pilsētu avīzēm ir ļoti nevienmērīgs.

Pēc satura visu informāciju nosacīti var sadalīt 8 tematos. Šie temati aplūkoti katru gadu, bet ne visos laikrakstos. Spriežot pēc trijos gados publicēto materiālu daudzuma, pirmajā vietā ir bibliogrāfiskā informācija. Jāatzīmē, ka ar katru gadu vairāk raksta par bibliotēkām, bibliotekāra un bibliogrāfa profesiju. Tas ir otrs iecienītākais temats. Trešajā vietā pēc publicētās informācijas daudzuma vienmēr ir darbs ar lasītājiem. Ievērojami mazāka uzmanība veltīta pārējiem jautājumiem. Aplūkotajā periodā vismazāk rakstīts par bibliotēku sadarbību ar citām iestādēm, organizācijām, bibliotēkām un lasītājiem, kā arī par bibliotēku skatēm un konkursiem. Katram laikrakstam ir savi temati. Tikai Limbažu un Talsu rajonu avīzēs «Progress» un «Padomju Karogs» aplūkoti visi minētie jautājumi. Jāatzīmē, ka par bibliotekāra un bibliogrāfa profesiju un bibliotēku ir rakstījušas visas avīzes. Otrs svarīgākais temats pēc aptverto avīžu skaita ir darbs ar lasītājiem — aplūkots 26 rajonu un pilsētu laikrakstos. Vismazāk uzmanības veltīts informācijai par bibliotēku sagatavotajām radiopārraidēm. Šis jautājums skarts tikai 10 avīzēs. Trijos gados katrs temats vidēji aplūkots 19 reizes. Katra gada ietvaros atsevišķu jautājumu popularitāte vienā laikrakstā svārstās.

Raksturosim informāciju katrā minētajā tematā.

Bibliogrāfiskā informācija ir ievietota 23 avīzēs. Bibliotēkas publicē jaunākās un tematiskās literatūras sarakstus un apskatus, atklāj grāmatu dienu, nedēļu, literatūras, izstāžu un skašu saturu. Labi šis darbs veikts Alūksnes, Balvu, Bauskas, Limbažu, Madonas, Krāslavas un Preiļu rajonos, iesākts arī Gulbenes un Kuldīgas rajonos.

Galvenokārt no avīzē ievietotajiem bibliogrāfiskajiem sarakstiem, apskatiem un informācijas dienām cilvēki uzzina par bibliotēku jaunieguvumiem. Izlasījuši informāciju vietējā laikrakstā, daudzi lasītāji ierodas bibliotēkā, lai paņemtu nepieciešamo literatūru.

Mūsu republikā pirmo bibliogrāfisko informāciju bija ievietojuši Alūksnes rajona avīze «Oktobra Karogs». Tā ir arī viena no labākajām informācijām. Katra mēneša pēdējās sestdienas šī laikraksta viena lappuse veltīta bibliotēkā saņemtajām jaunajām grāmatām. Rubrikai ir pastāvīgs virsraksts «Cienījamie lasītāji, ... mēnesī saņē- mām šādas grāmatas». Materiāls kārtots pa zinātņu nozarēm, to robežās sākumā uzrādītas grāmatas latviešu un tad krievu valodā. (Krievu valodā izdoto grāmatu apraksts tiek dots latviešu valodā). Saraksts ir anotēts. Līdzīgi darbs sākts arī Balvu rajona avīzē

«Vaduguns», kur izdalīta rubrika «Jaunākais Balvu rajona bibliotēkā». Arī Gulbenes un Kuldīgas rajonu laikrakstos «Dzirkstele» un «Padomju Dzimtene» bibliotēkas pēc kārtējā grāmatu sūtījuma saņemšanas cenšas ievietot anotētu literatūras sarakstu.

Laikraksti publicē ne tikai jaunākās literatūras bibliogrāfiskos sarakstus, bet arī zīmīgāko jaunāko grāmatu apskatus. Pašreiz tie ir daudz biežāk sastopami nekā jaunākās literatūras saraksti. Interesanti grāmatu apskati atrodami, piemēram, Bauskas un Preiļu rajonu avīzēs «Komunisma Ceļš» un «Leņina Karogs». Parasti tie ir veiksmīgi saistīti ar informācijas dienu, kura paredzēta vai notikusi CBS. Avīze informē lasītājus par pasākuma norises laiku un vietu, kā arī sniedz literatūras apskatu (retāk sarakstu).

1980. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem ir pieaudzis literatūras tematisko apskatu un sarakstu skaits. Pārsvārā sastopami kādas noteiktas zinātņu nozares jaunākās literatūras bibliogrāfiskie saraksti un apskati, retāk vienas grāmatas, periodisko izdevumu un skaņu ierakstu apskati. Bibliotekāri visbiežāk raksta par sabiedriski politiskās, sporta, dabaszinātņu un lauksaimniecības literatūras tematiku. Jāatzīmē, ka 1980. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem palielinājies bibliogrāfisko līdzekļu apskatu skaits. Bibliotēkas informē gan par jaunsaņemtajiem, gan iepriekšējos gados ienākušajiem kādas konkrētas zinātņu nozares materiāliem. Labi bibliogrāfisko rādītāju apskati sastopami arī atsevišķās zinātņu nozarēs, piemēram, R. Vītolas raksts «Literatūras rādītāji — kompass grāmatu klāstā par dabu» Limbažu rajona laikrakstā «Progress» (1980. gada 5. augustā). Daži bibliogrāfisko līdzekļu apskati adresēti noteiktām lasītāju grupām, piemēram, L. Aumeisteres raksts «Bibliogrāfija — palīgs propagandistiem» Valkas rajona laikrakstā «Darba Karogs» (1980. gada 9. februārī).

1980. gadā biežāk nekā iepriekšējos gados grāmatu apskatiem pievienoti periodisko izdevumu un tajos ievietoto rakstu apskati. Publicēti pat atsevišķi šādu materiālu apskati. Tā, piemēram, V. Brivces rakstā «Bibliotēkā žurnāli jaunatnei» Madonas laikrakstā «Stars» (1980. gada 16. septembrī) aplūkoti žurnālu «Знание — сила», «Техника — молодежи» un «Молодежная эстрада» jaunākie numuri. O. Čerkasova rakstā «Publicēts žurnālā», kas 1980. gada 10. jūnijā iespiests Krāslavas rajona laikrakstā «Komunisma Ausma», iepazīstina lasītājus ar daiļliteratūru, kas publicēta 1980. gada žurnālu pirmajos numuros.

Avīzēs tiek rakstīts par literatūras izstādēm un skatēm. Tā ir informācija par jau esošo (retāk notikušu vai iecerētu) pasākumu. Parasti bibliotēku darbinieki analizē literatūras izstādes un skates saturu. Reizēm visi materiāli ir anotēti.

Jāatzīmē, ka no apskatītajiem laikrakstiem piecos bibliogrāfiskā informācija nav publicēta. Arī pārējās avīzēs tā bieži ir neregulāra un vienveidīga. Tomēr ne vienmēr par to var vainot bibliotēku

darbiniekus, jo dažkārt laikrakstu redakcijas atsakās pieņemt šādu informāciju vai arī publicē to neoperatīvi.

Visi bibliotēku darbinieki, kuri regulāri sadarbojas ar vietējiem laikrakstiem, ir pārliecināti, ka bibliogrāfiskā informācija tajos ir vajadzīga.

Alūksnes RCB 1981. gada atskaitē raksta, ka šī informācija ir aktuāla, aptver ne tikai lasītājus, bet visus rajona iedzīvotājus. CB lasītāji zina, ka nākamajā dienā pēc informācijas publicēšanas laikrakstā šīs grāmatas varēs saņemt CB abonementā, un līdz ar to informācijas dienas labi apmeklē.

Balvu rajona bibliotekāri 1981. gada atskaitē secina, ka «par publicējumu efektivitāti liecina tas, ka lasītāji gan rajona CB, gan filiālēs pieprasot jaunākos izdevumus, kā informācijas avotu minēja rajona laikrakstu. Mūsaprāt, šī informācijas forma ir daudz efektīvāka nekā biļetens «Jaunās grāmatas».»

1982.—1983. gadā V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās metodikas un bibliogrāfijas darba nodaļa un Alūksnes RCB pēta Alūksnes rajona laikrakstā «Oktobra Karogs» ievietotās bibliogrāfiskās informācijas efektivitāti.

Darbs tiek veikts 2 posmos. 1982. gadā bibliotēka anketēja rajona iedzīvotājus, lai noskaidrotu viņu domas par avīzē publicēto bibliogrāfisko informāciju. Darba otrajā posmā 1983. gadā Alūksnes RCB bibliotekāri pēta, kā šī informācija ietekmē bibliotēku vienotā fonda izmantošanu un izsniegšanu. RCB abonementā un lasītavā, kā arī filiālbibliotēkās, izsniedzot lasītājiem literatūru, noskaidro un atzīmē, no kādiem informācijas avotiem viņš par to uzzinājis.

Noslēgusies rajona iedzīvotāju aptauja. Anketas izplatīja Alūksnes rajona Centrālā bibliotēka, Apes pilsētas un 11 ciemu bibliotēkas savos mikrorajonos. Uz 10 jautājumiem atbildēja 237 cilvēki — kalpotāji, strādnieki, kolhoznieki.

«Oktobra Karogā» ievietoto bibliogrāfisko informāciju regulāri lasa 170 cilvēki, dažreiz ar to iepazīstas 64 un tikai 3 nelasa. Anketu analīze pierādīja, ka laikraksts ir pats populārākais bibliogrāfiskās informācijas avots, 158 cilvēki to norādīja kā galveno. Šos sarakstus lasa, lai zinātu, kādas grāmatas iznākušas, kādas jāiegādājas un kādas var izlasīt bibliotēkā.

Visvairāk aptaujātos interesē daiļliteratūra, tomēr daudzi vēlas uzzināt arī par jaunāko populārzinātnisko literatūru, mācību grāmatām, rokasgrāmatām un citiem izdevumu veidiem. Lielākā daļa lasītāju (139) uzskata, ka saraksti ir operatīvi, bet 65 aptaujātie domā, ka šī informācija ir pietiekami ātra, tikai dažreiz novēlojas. Cilvēki ne tikai lasa, bet arī saglabā šos materiālus. Tā, piemēram, 12 aptaujas dalībniekiem ir visi līdz šim iespiestie saraksti.

Lielākā daļa lasītāju uzsvēra, ka šī bibliogrāfiskā informācija ir ļoti nepieciešama un arī turpmāk būs vajadzīga. Daži izteica interesantus ierosinājumus informācijas pilnveidošanai, piemēram,

krievu valodā izdotās grāmatas aprakstīt krieviski, dažreiz vēlamas izsmelošākas anotācijas.

Vietējos laikrakstos ir daudz publikāciju par bibliotēkas un atsevišķu tās struktūrvienību darbu un vēsturi, par bibliotekāra profesiju un iespējām to apgūt, par šīs profesijas pārstāvjiem, tiek aplūkots bibliotēku telpu jautājums. Visvairāk šādas informācijas sniegušas Saldus un Krāslavas rajona bibliotēkas avīzēs «Padomju Zeme» un «Komunisma Ausma».

1980. gadā gandrīz katrā avīzē ievietots īss rakstiņš par Madonas RCB kā Vissavienības Tautas saimniecības sasniegumu izstādes dalībnieci. Pievienots arī bibliotēkas fotouzņēmums. 1980. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem ir vairāk publikāciju par CBS kā veselu vienību, vērtēts tās darbs īsākā vai garākā laikposmā. Viens no labākajiem šāda veida rakstiem ir L. Zariņas «Bibliotēku piegade» avīzē «Komunisma Ceļš» (1980. gada 10. jūlijā), kurā analizēts Bauskas CBS piecu gadu darbs, un V. Anaparta raksts «Bibliotēkas pērngada veikums» Saldus rajona avīzē «Padomju Zeme» (1980. gada 24. janvārī).

Šāda veida publikācijas neizslēdz nepieciešamību propagandēt atsevišķu filiālbibliotēku darbu. Tādu rakstu ir daudz. Galvenokārt tie raksturo konkrētas bibliotēkas fondus, lasītāju apkalpošanas formas, bibliotekāra darbu. Nedaudz atšķirīgi un veiksmīgi ir raksti par Krāslavas rajona Dagdas ciemata bibliotēku. Rajona laikrakstā «Komunisma Ausma» izveidota rubrika «Dagdas ciemata bibliotēka», kurā periodiski publicē materiālus par aktuāliem bibliotēkas darba jautājumiem. Tā, piemēram, 1980. gada 20. martā ievietoti šādi E. Maļuhinas raksti: «Lasītāju ērtībām» (par pārvietojamo bibliotēku organizēšanu), «Jauniešu darbuzzinātājiem» (par darbu ar šo lasītāju grupu un to, kādu palīdzību viņi var saņemt bibliotēkā), «Sekot likumam» (par tiesisko zināšanu propagandu), «Metodiskā palīdzība» (par palīdzību, kādu Dagdas ciemata bibliotēka sniedz ciemu bibliotēkām).

Sirsnīgi raksti veltīti labākajiem bibliotēku darbiniekiem, gan jaunajiem, piemēram, L. Klētnieces raksts «Darbu sāk jaunie bibliotekāri» Limbažu rajona laikrakstā «Progress» (1980. gada 14. augustā), gan pieredzes bagātajiem, piemēram, L. Lauces publikācija «Pasaka ar laimīgām beigām» Saldus rajona avīzē «Padomju Zeme» (1980. gada 8. martā) par bibliotekāri L. Feldmani viņas 20 darba gadu jubilejā.

Dažās avīzēs rakstīts par bibliotekāra un bibliogrāfa profesiju un iespējām to apgūt. Parasti šo publikāciju autori ir Rīgas Kultūras darbinieku tehnikuma audzēkņi vai P. Stučkas LVU studenti. Viņi pastāsta par šīm mācību iestādēm, dod ieskatu bibliotekāra un bibliogrāfa profesijā. Par šo tematu tomēr vairāk vajadzētu rakstīt arī pieredzes bagātajiem bibliotekāriem un bibliogrāfiem, jo šādas publikācijas palīdz jauniešiem izraudzīties profesiju.

Kopumā bibliotēkas, bibliotekāra un bibliogrāfa profesija propagandēta daudzpusīgi, tomēr vēl ne katrā rajona un pilsētas laikrakstā aplūkoti visi aktuālie jautājumi.

Autori stāsta par literārajiem sarikojumiem, izstādēm, skatēm, informācijas dienām, disputiem, par tikšanos ar ievērojamiem cilvēkiem, dažādu klubu un pulciņu darbu u. c. Avīzēs ievietoti īsi ziņojumi par notikušiem vai iecerētiem pasākumiem. Interesants, piemēram, ir I. Okuņevas raksts «Parunāsim par sevi, sievietes!» Krāslavas rajona avīzē «Komunisma Ausma» (1980. gada 20. decembrī). Autore stāsta par mutvārdu žurnālu Felicianovas ciema bibliotēkā un dara zināmu, ka līdzīgs pasākums ielānots vīriešiem — «Zēns, jauneklis, vīrietis».

Avīzē vēlams ievietot informāciju par katru nozīmīgāku masu pasākumu, par tā norises vietu, laiku, saturu, kā arī lasītāju atsauksmes par iepriekšējiem šāda veida pasākumiem.

Laikrakstos apskatīts arī individuālais darbs ar lasītājiem un darbs ar lasītāju grupām. Tā, piemēram, Gulbenes rajona avīzē «Dzirkstele» (1980. gada 18. septembrī) ievietotajā E. Dzilas rakstā «Bibliotēka propagandistiem un klausītājiem» stāstīts par RCB darbu ar politiskās izglītības sistēmas propagandistiem un klausītājiem. Interesantas ir publikācijas par lasītājiem, viņu interesēm un attieksmi pret bibliotēku, piemēram, V. Anaparta raksts «Skolotājs bibliotekāra skatījumā» Saldus rajona avīzē «Padomju Zeme» (1979. gada 6. oktobrī). Autors stāsta par labākajiem CBS lasītājiem skolotājiem, aicina visus skolotājus izmantot bibliotēku pakalpojumus. Dažos laikrakstos, piemēram, Balvu, Madonas un Saldus rajona, ievietotas satīriskas publikācijas par lasītājiem, kuri laikā neatdod bibliotēkā paņemto literatūru.

Bibliotēku darbinieki laikrakstos propagandē bibliotekārās un bibliogrāfiskās zināšanas.

Informācijas daudzums par šo tematu gadu gaitā gandrīz nav mainījies. Tāpat nemainīgs ir apskatāmo jautājumu loks. Bibliotekāri raksta par pasākumiem bibliotēku darbiniekiem un lasītājiem bibliotekāro un bibliogrāfisko zināšanu apgūšanā: par bibliotekārajām stundām, semināriem, konferencēm, lekciju cikliem, pieredzes apmaiņu u. c. Tāds, piemēram, ir Dz. Briedes un M. Zubovičas raksts «Piecgade un grāmata», kas Ventpils rajona laikrakstā «Padomju Venta» (1980. gada 28. novembrī) informē par bibliotēku darbinieku semināru, L. Veitmanes raksts «Cienīt grāmatu, pazīt grāmatu» Cēsu rajona laikrakstā «Padomju Druva» (1980. gada 19. jūnijā) — par bibliotekārajām stundām Straupes astoņgadīgajā skolā un citi raksti.

Nedaudz publikāciju stāsta par bibliogrāfisko uzziņu aparātu. Labi raksti atrodami Saldus, Krāslavas, Jēkabpils un Ogres rajonu laikrakstos.

Laikrakstos nepietiekami aplūkota bibliogrāfija. Lasītāji jāiepazīstina ar bibliogrāfiju un tās izmantošanu. Par piemēru der R. Odziņas raksts «Mazliet par bibliogrāfiju» Ogres rajona laikrakstā «Padomju Ceļš» (1979. gada 13. septembrī). Bibliogrāfiju palīdz iepazīt arī bibliogrāfisko līdzekļu saraksti un apskati.

Turpmāk jāpievērš lielāka uzmanība bibliotekāro un bibliogrāfisko zināšanu propagandai, īpaši akcentējot bibliogrāfijas un aparāta nozīmi, uzsverot izmaiņas, kuras tajā radījusi bibliotēku tīkla centralizācija.

Informācija par bibliotēku sagatavotajām pārraidēm pa vietējo radio aplūkotajā periodā atrodama tikai 11 avīzēs. Laba informācija ir, piemēram, Liepājas pilsētas, Liepājas, Krāslavas un Valmieras rajonu laikrakstos. Pārsvarā publicēti īsi ziņojumi par to, kad tiks nolasīts tematiskās vai jaunākās literatūras bibliogrāfiskais apskats. Tā, piemēram, Liepājas pilsētas laikraksts «Komunists» 1980. gada 22. oktobrī informēja, ka pilsētas Centrālās zinātniskās bibliotēkas tehniskās literatūras lasītavas vadītāja S. Grava runās par jaunumiem bibliotēkā. Šādos paziņojumos vienmēr jānorāda pārraides laiks, temats, kas sagatavojis materiālu un kas par to runā. Daudzveidīgākam ir jābūt radiopārraižu saturam. No 56 radiopārraidēm 49 nolasīti tematiskie un jaunākie bibliogrāfijas apskati un jaunākās literatūras apskati un tikai 7 veltītas citiem jautājumiem, piemēram, stāstīts par bibliotēku uzdevumiem un ieguldījumu lasītāju komunistiskajā audzināšanā, par notikušiem vai ielānotiem masu pasākumiem.

Par radiopārraidēm vispār nevar spriest pēc vietējos laikrakstos ievietotās informācijas vien, jo nereti RCB gan sagatavo radiopārraides, bet par tām nepaziņo vietējā laikrakstā. Analizējot vietējo materiālu, rodas pārlicība, ka lasītāju informācijai vēl netiek izmantotas visas vietējā radio iespējas. Pārraidēs būtu jāapskata aktuāli bibliotēku darba jautājumi, jāiepazīstina klausītāji ar nozīmīgākajiem pasākumiem. Pastāvīga vieta, protams, jāierāda literatūras un audiovizuālo materiālu apskatam. Vēlams izdarīt lasītāju aptauju, lai noskaidrotu, kāda radioinformācija viņiem nepieciešama; tas palīdzētu veidot turpmākās pārraides.

Interese par bibliotēku skatēm un konkursiem strauji pieaugusi 1980. gadā, kad par bibliotēku skatēm, konkursiem un sacensībām rakstīts vairāk nekā abos iepriekšējos gados kopā. Publikāciju saturs ir nemainīgs — kā republikā, zonā, centralizētajā sistēmā vai bibliotēkā spēkiem mērojušās bibliotēkas un bibliotekāri.

1980. gadā publicēts daudz rakstu par republikānisko bibliogrāfisko literatūras apskatu konkursu «Jaunatne un sports». Interesanti ir raksti par bibliotēku sociālistisko sacensību un tās rezultātiem. Tā, piemēram, B. Bertholdes rakstā «Aktivizē lasītājus» Balvu rajona avīzē «Vaduguns» (1980. gada 18. decembrī) tika

analizēta RCBS sociālistiskā sacensība par godu PSKP XXVI kongresam. Retāk sastopami raksti par konkursiem, kurus bibliotēka rīko lasītājiem. Temats nozīmīgs, jo šādas publikācijas rada interesi par pasākumiem. Jācer, ka turpmāk publikāciju par šo tematu būs vairāk.

Lai gan mūsdienu masu bibliotēkas darbs nav iedomājams bez sadarbības ar citām iestādēm, organizācijām, bibliotēkām un lasītājiem, informācijas par to laikrakstos ir maz. Turklāt ar katru gadu tās daudzums samazinās. Visaktīvāk par šo tematu rakstīts Krāslavas rajona avīzē «Komunisma Ausma». Visos laikrakstos ievietotas galvenokārt publikācijas par kopīgu pasākumu organizēšanu un to norisi. Bibliotēkas raksta par sadarbību ar skolām, grāmatu draugu biedrību, zinību biedrību pirmorganizācijām, VĻKJS pirmorganizācijām, agrorūpnieciskajām apvienībām, bibliotēkām un lasītājiem. Tā, piemēram, I. Morītes raksts «Interesantas lekcijas» Limbažu rajona laikrakstā «Progress» (1980. gada 4. martā) informē par lekcijām, ko Viļķenes ciemata bibliotēka sagatavo kopā ar zinību biedrības rajona organizāciju. Autore pastāsta par jau nolasītajām, kā arī par lekcijām, kas vēl tiks lasītas, apskata svarīgākos jautājumus, paziņo lekcijas norises vietu un laiku.

Nepieciešams šo tematu aplūkot vispusīgāk. Tā, piemēram, aktuāla pašlaik ir zinātniski tehniskās informācijas un pirmrindas pieredzes propagandas kabinetu un biroju sadarbība ar CBS. Laba darba pieredze, kuru vajadzētu atspoguļot vietējos laikrakstos, ir uzkrāta Stučkas rajona Skrīveru pilsētciemata 2. bibliotēkā, Krāslavas un Bauskas RCB.

Bez jau minētajiem jautājumiem, kuri aplūkoti vairumā laikrakstu, bibliotēku darbinieki ir rakstījuši par rakstnieku dzīvi un daiļradi, par sava novada labākajiem darba darītājiem, par pasākumiem kultūras namā, kā arī par pagaidām neatrisinātajiem jautājumiem. Vairāk nekā citās avīzēs šādi raksti atrodami Saldus rajona laikrakstā «Padomju Zeme», īpaši interesantas ir V. Anaparta publikācijas. Jāpiezīmē, ka šī autora raksti ir atrodami ne tikai Saldus rajona avīzē, bet arī citos laikrakstos, piemēram, Cēsu rajona avīzē «Padomju Druva».

Parasti bibliogrāfisko informāciju vietējam laikrakstam sagatavo CBS bibliogrāfs, retāk pārējie centrālās bibliotēkas darbinieki, bet par citiem jautājumiem raksta gan CB darbinieki, gan filiālbibliotēku bibliotekāri. Maz par šiem tematiem rakstījuši lasītāji. Tomēr tādi raksti ir, piemēram, par labi noorganizētiem masu pasākumiem.

V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas darbinieku publicētie raksti republikas pakļautības pilsētu un rajonu avīzēs parasti atspoguļo iespaidus par bibliotēkām un to darbu.

Bibliotēku darbiniekiem vēl daudz jādara, lai visās avīzēs sistemātiski publicētu CBS ziņojumus par dažādiem tematiem, kuri var

interesēt plašas iedzīvotāju aprindas. Sevišķi svarīgi panākt, lai katrā laikrakstā tūlīt pēc jaunieguvumu saņemšanas tiktu ievietots anotēts saraksts. Nedrīkst aizmirst fonotēkas jaunieguvumus. Ļoti aktuāli pašreizējā laikposmā ir jautājumi par bibliotēku darba koordināciju un kooperāciju, kā arī par vienotā uzziņu informatīvā fonda izveidi. Ļoti interesants temats, par kuru pagaidām nav daudz informācijas, ir bibliotēku novadpētniecības darbs. Vairāk būtu jāraksta arī par lasītājiem, jaunāko un aktuālāko bibliotēku darbā, vajadzētu iepazīstināt lasītājus ar mūsu republikas un PSRS lielākajām bibliotēkām. Katrai bibliotēkai vajadzētu izanalizēt jau ievietoto informāciju vietējā laikrakstā, kā arī plānot turpmāko sadarbību.

И. САЛЛИНЕН

ИНФОРМАЦИЯ ЦБС В РАЙОННЫХ И ГОРОДСКИХ ГАЗЕТАХ

Резюме

Одним из наиболее перспективных методов информационно-библиографической работы ЦБС является использование местных районных и городских газет в целях регулярного информирования о поступлениях литературы в единые фонды системы и о ее работе. В республике накоплен определенный опыт этой работы, расширяющей сферу деятельности библиотек.

В статье анализируется информация, помещенная библиотеками в газетах в 1978—1982 годах. В просмотренных газетах (примерно 13 880 номеров) информация опубликована 820 раз. Количество статей из года в год меняется незначительно.

Условно эту информацию можно разделить на две группы: библиографическую и библиотечную.

Библиографическая информация публикуется в виде аннотированных и неаннотированных списков новой литературы, полученной ЦБС, а также в виде тематических списков литературы и библиографических обзоров. Такая информация помещена в 23 газетах. Впервые в нашей республике аннотированные списки новых поступлений начала регулярно публиковать Алуксненская ЦРБ в местной газете «Октобра карогс». Сейчас такую информацию можно найти и в других районных газетах. Ее необходимость подтверждает анализ опроса 237 читателей.

Кроме библиографической информации работники ЦБС в местных газетах популяризируют свою профессию, библиотечно-библиографические знания, пишут о работе с читателями, массовых мероприятиях, проводимых библиотеками, передачах по местному радио, о сотрудничестве с другими библиотеками, информационными учреждениями и т. д.

Главная задача на данном этапе — добиться, чтобы все ЦБС систематически помещали в местных газетах информацию для широкого круга читателей по всем вопросам работы библиотек, в первую очередь — о новых поступлениях в фонды системы.

INFORMATION OF CLS IN DISTRICT AND CITY NEWSPAPERS

Summary

One of the most perspective methods of the informative-bibliographical work of CLS is the use of the local district and city newspapers for a regular information about novelties of the common stock and the work of the CLS. A certain experience of this work has already been gained in our republic, thus extending the sphere of library activities.

The article analyses the information inserted by libraries in newspapers during 1978—1982. The examined newspapers (about 13 880 numbers) have published the information for 820 times. From year to year the quantity of articles has changed slightly.

Relatively, this information can be divided in two groups: 1) bibliographical and 2) library information.

The bibliographical information is published in the form of annotated and non-annotated lists of new literature received by the CLS, as well as thematic lists of literature and bibliographical reviews. Such an information has been inserted in 23 newspapers. The CLS of the Alüksne district was the first one in our republic which regularly began to publish the annotated lists of novelties in the local newspaper "Oktobra Karogs". At present such an information can be found also in newspapers of other districts. Its necessity is proved by the analysis of a questioning of 237 readers.

Besides the bibliographical information, the workers of the CLS popularize in local newspapers their profession, library-bibliographical knowledge, write about their work with readers, mass activities carried out by libraries, the local broadcasts, about the co-operation with other libraries, informative establishments, etc.

The main task at the given stage — to achieve such a level that all the CLS would systematically insert in the local newspapers an information for a broad masses of readers in all questions of work, but especially about novelties in the stock of the system.

PADOMJU DAUDZNACIONĀLĀS LITERATŪRAS LASĪŠANA LATVIJAS PSR PILSĒTCIEMATOS

Daiļliteratūra, kas ieguvusi daudzus miljonus lasītāju dažādās mūsu zemes iedzīvotāju sociālajās grupās un ieņem vadošo vietu masu bibliotēku fondos, ir nozīmīgs faktors vispusīgi attīstītas personības veidošanā. Lai audzināšanā pilnīgāk izmantotu tās iespējas, ko var dot daiļliteratūra, tiek pētītas lasītāju literārās intereses. Daiļliteratūras izplatības un lasīšanas problēmām liela uzmanība veltīta Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas pētījumos «Grāmata un lasīšana lauku rajonā» (1971—1974) un «Strādājošās lauku jaunatnes literārās intereses» (1976—1977). Šo jautājumu risinājums tika turpināts pētījumā «Lasītāju pieprasījums un tā veidošana bibliotēkā» (1978—1980), kura bāzes bija seši Padomju Latvijas pilsētciemati: Aknīste — Jēkabpils rajonā, Aloja — Limbažu rajonā, Bēne — Dobeles rajonā, Cēsaine — Madonas rajonā, Dundaga — Talsu rajonā un Žiguri — Balvu rajonā.

Pētījumu bāzes tika izraudzītas dažādās Latvijas PSR ekonomiski ģeogrāfiskajās zonās tā, lai pētījuma rezultātus kā veselu kopumu varētu attiecināt uz visiem republikas pilsētciematiem. Pilsētciemati kā pētījuma bāzes izraudzīti vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, pilsētciemati ir it kā lauku un pilsētu starpposms, kurā notiek to savstarpējā tuvināšanās un mijietekme. Otrkārt, pilsētciematu bibliotēkas ir svarīga iedzīvotāju sabiedriski politiskās audzināšanas, profesionālās pilnveidošanas un informācijas sistēmas sastāvdaļa. Vairums pilsētciematu bibliotēku ir arī bibliotekārā darba zonu metodiskie centri, to aktivitāte un profesionālais līmenis būtiski ietekmē pārējo zonas bibliotēku darba kvalitāti. Bāzu izvēlē ievēroti vairāki kopīgi kritēriji: iedzīvotāju skaits, ģeogrāfiskais stāvoklis, ekonomiskie un kultūras apstākļi.

Lai pētījumā būtu pārstāvētas visas raksturīgākās sociālprofesionālās iedzīvotāju grupas, par pētījuma objektu tika izraudzīti gan bibliotēku lasītāji, gan arī iestāžu un uzņēmumu darba kolektīvi.

Pētījuma laikā tika saņemtas un izanalizētas 6088 pieprasījumu uzskaites kartes no 1167 valsts masu bibliotēku lasītājiem un 2704 lasītāju formulāri, bet 1265 darba kolektīvu pārstāvju aptaujā izmantoja speciālas anketas.

Šajā rakstā aplūkotas galvenās tendences un īpatnības republikas pilsētciematu lasītāju, galvenokārt pamatiedzīvotāju, attieksmē

pret krievu daiļliteratūru un citu PSRS tautu literatūru. Sis jautājums iekļaujas lasīšanas internacionalizācijas problēmā, kas paredz dažādu tautību lasītāju iepazīstināšanu ar daudz nacionālo literatūru.

Pētījuma laikā pilsētciematu bibliotēkās krievu literatūra tika izsniegta 73% lasītāju (latviešu — 84%, ārzemju — 68%, citu PSRS tautu literatūra — 6%). Ja salīdzinām šos datus ar V. I. Ļeņina Valsts bibliotēkas pētījuma «Динамика чтения и читательского спроса в массовых библиотеках» rezultātiem, redzam, ka krievu literatūras lasītāju īpatsvars mūsu republikas pilsētciematu bibliotēkās (73%) ir zemāks par Padomju Savienības vidējo rādītāju (98%). Krievu literatūras izsniegums pilsētciematu bibliotēkās pieprasījumu uzskaites laikā bija 19% (latviešu — 27%, ārzemju — 24%, citu PSRS tautu — 6%). Krievu rakstnieku darbus aptaujas laikā lasījuši 15% iedzīvotāju (latviešu autoru daiļdarbus — 34%, ārzemju — 25%, citu PSRS tautu — 3%).

Krievu literatūras lasīšanā svarīga nozīme ir valodas prasmei. Teksta apgūšana ir ļoti atkarīga no tā, vai lasītājs to lasa oriģinālvalodā vai tulkojumā. Nozīmīgs ir arī cits aspekts, proti, krievu daiļliteratūras lasīšana oriģinālvalodā sekmē krievu valodas kā starpnāciju saziņas valodas izplatību. Pētījumā konstatēts, ka vairākums latviešu lasītāju krievu rakstnieku darbus lasa tulkojumos, nevis oriģinālvalodā, jo tulkojumu skaits un kvalitāte acimredzot atbilst masu lasītāju prasībām.¹ Šo parādību var izskaidrot gan ar abu valodu lingvistiskajām atšķirībām, gan arī ar to, ka vairākums pilsētciematu iedzīvotāju ir latvieši.

Bibliotēkā paņemto un aptaujas laikā lasīto krievu daiļliteratūras darbu autoru saraksts ir plašs, tajā ietilpst vairāk nekā 300 autoru. Visbiežāk tika pieprasīti Ļ. Tolstoja, A. Čakovska, M. Šolohova, J. Bondareva, V. Bogomolova, A. Koptjajevas, K. Simonova, F. Abramova, A. Puškina, G. Medinska, N. Čukovska darbi. Ārpusbibliotēkas lasītāji, atbildot uz jautājumu par pēdējo izlasīto grāmatu, nosauca J. Bondareva, A. Čakovska, M. Šolohova, J. Trifonova, S. Georgijevskas un B. Vasiljeva sacerējumus.

Pēc pētījuma rezultātiem secinām, ka lielāka interese ir par mūsdienu literatūru. Krievu pirmspadomju literatūru bibliotēkās pieprasījuši 15% lasītāju (galvenokārt literatūras pasniedzēji un skolēni), bet krievu padomju literatūru — 58% lasītāju.

Krievu padomju literatūra latviešu lasītāju interesi piesaistījusi galvenokārt ar pēdējā desmitgadē iznākušajām grāmatām par Lielā Tēvijas kara tematiku. Grāmatas, kurās risinātas dažādas morālfilozofiskas problēmas, iemantojušas lasītāju plašu atsaucību. Šāda lasītāju interešu ievirze ir vērtējama pozitīvi.

¹ Pēc Vissavienības Grāmatu palātas datiem, 1979. gadā 15% no visas izdotās daiļliteratūras Latvijas PSR bija krievu literatūra (KPFSR — 65%, Baltkrievijas PSR — 27%, Igaunijas PSR — 20%, Lietuvas PSR — 12%, Gruzijas PSR — 8%).

Krievu literatūras izvēlē dominē interese par noteiktu tematu (kara, jaunatnes, vēsturisku u. c.), bet interese par noteikta autora darbiem, par grāmatu pārlesīšanu, kas liecina par augstāku lasīšanas kultūru, ir neliela. Nozīmīgs krievu padomju autoru darbu izvēles motīvs ir grāmatu caurskate, kas, iespējams, savukārt nosaka mākslinieciski samērā mazvērtīgu darbu izvēli (apmēram 1/3 bibliotēkā izraudzīto krievu padomju autoru grāmatu).

Krievu padomju literatūras jaunākie tulkojumi piesaista galvenokārt ārpusbibliotēkas lasītājus. Kā populārāko viņi nosaukuši J. Bondareva romānu «Krusts» (latviešu valodā izdots 1978. gadā), savukārt bibliotēkas lasītāji aktīvāk lasījuši rakstnieka jau agrāk izdoto romānu «Kārsta sniegs». Ārpusbibliotēkas lasīšanā nebija pārstāvēts bibliotēkā ļoti pieprasītais V. Bogomolova romāns «Četrdesmit ceturta gada augustā» (latviešu valodā izdots 1977. gadā).

Lasītāji, kas pārsvarā lasa bibliotēkas grāmatas, literatūras jaunumus iepazīst ar zināmu novēlošanos, jo starp grāmatu iznākšanu un saņemšanu bibliotēkā ir diezgan liels intervāls. Ārpusbibliotēkas lasītāji vairāk sekojuši izdevniecību jaunākajai produkcijai, vairumu grāmatu (65%) viņi iegādājušies personiskajām bibliotēkām.

Bibliotēku lomu krievu literatūras propagandā raksturo lasītāju pieprasījumu uzskaitē. Pētījuma rezultāti rāda, ka pēc nenoteiktā pieprasījuma pilsētciematu bibliotēkās tika izsniegts 23% krievu literatūras darbu (latviešu — 34%, ārzemju — 34%, citu PSRS tautu — 9%), bet pēc tematiskajiem pieprasījumiem bibliotekāri ieteikuši 21% krievu literatūras darbu (latviešu — 43%, ārzemju — 19%, citu PSRS tautu — 7%). Visbiežāk bibliotekāri ieteikuši J. Bondareva, V. Bogomolova, V. Ketļinskas, A. Andrejeva, A. Kaļiņina, G. Medinska, V. Ustinovas un N. Ardamatska darbus. Ārpus bibliotekāru un lasītāju redzesloka palikuši vairāki vispāratzīti krievu rakstnieki, piemēram, V. Rasputins, V. Šukšins, V. Astafjevs, J. Kazakovs, J. Nagibins, V. Solouhins, maz lasīti arī V. Katajeva, V. Kaverina un K. Paustovska darbi. Pētījuma periodā netika pieprasīta un ieteikta krievu padomju dzeja. Atbildot uz nenoteiktu pieprasījumu, lasītājiem ne reizi nav ieteikts neviens krievu literatūras klasiķa darbs. Fakts, ka bibliotēku lasītāji nepārlasa skolā mācītos klasiķu A. Puškina, Ļ. Tolstoja, F. Dostojevska darbus un viņu redzeslokā nenokļūst tie krievu literatūras klasiķi, kuru darbi neietilpst skolu mācību programmās (I. Buņins, A. Kuprins, S. Jeseņins u. c.), liecina, ka skola neveido noturīgu interesi par krievu klasisko literatūru. Pētījums apstiprina, ka arī bibliotēkas pietiekami nerosina šo interesi. Krievu klasiskās literatūras propaganda, it īpaši savienotās republikas apstākļos, ir sarežģīts uzdevums, tāpēc nepieciešama plaša literārā erudīcija, lai bibliotekārs spētu ieinteresēt lasītāju.

Citu PSRS tautu daiļliteratūra pilsētciematu bibliotēkās pētījuma periodā pieprasīta diezgan plaši — izsniegti 18 PSRS tautu

apmēram 80 rakstnieku darbi, bet visvairāk pieprasīti un lasīti ir mūsu tuvāko kaimiņrepubliku — Igaunijas un Lietuvas prozaīku darbi. Šeit vērojama jau citos pētījumos konstatētā reģionālā tuvināšanās, t. i., to etnisko grupu tuvināšanās, kuras atrodas vienā PSRS vēsturiski etnogrāfiskajā reģionā.¹

Visbiežāk bibliotēkās tika pieprasītas O. Lutsa, A. Tamsāres, J. Avīžus, Č. Aitmatova, I. Meleža, R. Faizi, E. Rauda un V. Grosa grāmatas. Ārpus bibliotēkas visvairāk lasītās citu PSRS tautu rakstnieku grāmatas bija J. Smūla «Monologi» un S. Rannamā «Kadrija».

Jāatzīmē, ka lasītāji galvenokārt izraudzījušies mākslinieciski augstvērtīgus citu PSRS tautu rakstnieku daiļdarbus, to skaitā tādus, kas apbalvoti gan ar Ļeņina prēmiju, gan PSRS Valsts prēmiju. Tā, piemēram, baltkrievu literatūru pārstāv rakstnieki Valsts prēmijas laureāti P. Brovka, V. Bikavs, I. Meležs, I. Šamjakins. Analoga aina ir arī ukraiņu literatūras lasīšanā — galvenokārt tiek lasīti V. Vasiļevskas, O. Gončara, L. Pervomaiska, M. Stelmaha darbi. Šādu izvēli daļēji nosaka arī pieejamie tulkojumi.

Tāpat kā krievu, arī citu PSRS tautu daiļliteratūras izvēli galvenokārt nosaka interese par tematu vai grāmatas caurskate, bet lasīšanas kopainā iezīmējas interese par tradicionālo episko romānu, kurā atspoguļojas konkrētas republikas vēsturiskās likteņgaitas. Samērā populāras ir grāmatas, kas veltītas jaunatnes problēmām, it īpaši igauņu rakstnieku S. Rannamā, A. Pervikas, E. Rauda un M. Unta darbi.

Tā kā pilsētciematu bibliotēku lasītāju interese par citu PSRS tautu literatūru ir samērā neliela, var runāt tikai par tās nosacītu popularitāti — lasītāju pieprasījumu uzskaites periodā šo literatūru bibliotēkās lasīja 7% latviešu, 9% krievu un 11% cittautu lasītāju.

Aplūkojot šīs parādības iemeslus, jārunā par citu PSRS tautu literatūras izdošanas praksi mūsu republikā, jo šīs literatūras lasīšanas loku galvenokārt nosaka tulkojumi, ko piedāvā daiļliteratūras izdevniecība «Liesma». Pēc Vissavienības Grāmatu palātas datiem, citu PSRS tautu literatūru sastādīja 8% no Latvijā izdotās daiļliteratūras (intensīvāk to izdeva Krievijas Federācijā — 23%, Uzbekijā — 22%, Gruzijā — 19%, Azerbaidžānā — 18%, mazāk nekā Latvijā tā izdota Tadžikijā, Baltkrievijā un Turkmēnijā — 4%).²

Citu PSRS tautu rakstnieku daudzi darbi nonāk pie mums tulkojumā no krievu valodas, nevis no oriģinālvalodas, tāpēc darbi, kuri izraisījuši sabiedrības interesi, latviešu lasītāju dažkārt sasniedz ar zināmu, pat vairāk nekā 5 gadu nokavēšanos, par ko runāts arī republikas presē. Protams, ieinteresēts lasītājs ar daudz-

¹ Современные этнические процессы в СССР. — М.: Наука, 1977, с. 372.

² Dati aprēķināti pēc Печать СССР в 1979 году: Стат. сб. / Всесоюз. кн. палата. — М.: Статистика, 1980, с. 121—130.

nacionālās padomju literatūras jaunumiem var iepazīties arī krievu valodā ar literāro žurnālu, it īpaši žurnāla «Дружба народов» starpniecību. Tomēr, kā rāda pētījums, latviešu tautības lasītāji nelabprāt izvēlas daiļliteratūru krievu valodā un gandrīz nemaz nelasa literāros žurnālus krievu valodā. Lai sekmīgi popularizētu padomju daudznacionālo literatūru, nepieciešami labāko darbu tulkojumi, nepieciešamas grāmatas latviešu valodā.

Tomēr rodas jautājums, kāpēc latviešu lasītājs tik maz interesējas par citu PSRS tautu literatūru, lai gan darbu tulkojumi ir pieejami. Speciālajā literatūrā apskatīti šīs visām savienotajām republikām raksturīgās parādības cēloņi.¹ Daļēji te vainojama skola, kas sniedz tikai fragmentāras zināšanas par atsevišķām daudznacionālās padomju literatūras parādībām. Jāatzīmē arī, ka katrai tautai lasīšanā ir savas nacionālās īpatnības, kas saistītas ar tās kultūras attīstības īpatnībām. Katra literatūra citā nacionālā vidē iedzīvojas tad, ja tās satura vispārcilvēciskā vērtība spēj pārvarēt nacionālo atšķirību barjeras, kuras traucē tās uztveri. Bibliotekāra uzdevums, propagandējot citu PSRS tautu literatūru, ir palīdzēt lasītājam atklāt daiļdarbu vispārcilvēcisko vērtību un pārvarēt šīs barjeras. Pētījuma materiāli tomēr liecina, ka bibliotēkas vēl nepietiekami rosina lasītāju interesi par citu PSRS tautu literatūru: to, ko maz izdod, maz arī propagandē. Tā, piemēram, uz lasītāju nenoteikto pieprasījumu bibliotēkās izsniegts 9% citu PSRS tautu rakstnieku grāmatu, bet, atbildot uz tematisko pieprasījumu, izsniegti tikai 7% PSRS tautu literatūras daiļdarbu.

Veiksmīga literatūras propaganda ir atkarīga no tā, kā literatūru vērtē pats propagandētājs. Tāpēc rodas jautājums, kur propagandētājs, resp., bibliotekārs, var sistemātiski saņemt nepieciešamo informāciju. Republikas presē tika atzīmēts, ka par padomju literatūras novitātēm regulāri informē žurnāls «Karogs», taču tajā publicēto materiālu atlasē nav vērojama noteikta sistēma. Citi izdevumi šādam darbam diemžēl pievēršas tikai epizodiski.

Presē atkārtoti tiek kritizēta izdevniecību prakse izdot tulkotās grāmatas bez ievadiem, pēcvārdiem, pat bez komentāriem, kuri varētu iepazīstināt lasītājus ar tulkojamā autora daiļrades īpatnībām un viņa devumu savā nacionālajā kultūrā. To sagatavošanā varētu iesaistīt speciālistus no attiecīgajām republikām.

Daudz lielāka uzmanība bibliotekāru zināšanu paplašināšanai padomju daudznacionālās literatūras jomā veltījama dažādos kvalifikācijas celšanas pasākumos. Bieži vien ievēribas cienīgi daiļdarbi elementāras nezināšanas dēļ paliek ārpus lasītāja un bibliotekāra redzesloka.

¹ Добрынина И. Е., Кунина А. А. Литературу народов СССР на службу интернациональному воспитанию читателей. — Сов. библиотекосведение, 1981, № 4, с. 64—74.

Pētījuma materiāli rāda, ka vairums bibliotēku lasītāju pirms ierašanās bibliotēkā nav informēti par literatūru, kas viņus interesē. Viņi zināja 13% latviešu autoru darbu, 5% — krievu un tikai 1% citu PSRS tautu autoru darbu.

Sākotnējo informāciju par grāmatu bibliotēku lasītāji saņem tieši bibliotēkā, patstāvīgi izvēloties literatūru brīvpieejas fondā, pēc bibliotekāra individuāla ieteikuma, no literatūras izstādēm, pēc literatūras apskatiem u. tml. Bibliotēkām jāizmanto visas iespējas, lai attīstītu lasītāju intereses un pievērstu tos nozīmīgākajām padomju daudz nacionālās literatūras parādībām.

И. ГРИНВАЛДЕ

ЧТЕНИЕ СОВЕТСКОЙ МНОГОНАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ПОСЕЛКАХ ГОРОДСКОГО ТИПА ЛАТВИЙСКОЙ ССР

Резюме

В статье рассматриваются главные тенденции и особенности чтения жителями поселков городского типа республики (преимущественно латышской национальности) произведений русской художественной литературы и литературы других народов СССР.

Предлагаемые сведения получены в процессе исследования «Формирование читательского спроса в библиотеке», проведенного в шести поселках городского типа Латвийской ССР.

В период исследования в поселковых библиотеках русская художественная литература была выдана 73% читателей, литература других народов СССР — 6% (латышская — 84%, зарубежная — 68%).

Во время опроса представителей трудовых коллективов произведения русских авторов читали 15%, авторов других народов СССР — 3% анкетированных (книги латышских авторов — 34%, зарубежных — 25%). Подавляющее большинство латышских читателей читали произведения русских писателей в переводе на латышский язык. Данные исследования подтвердили общую тенденцию преимущественного интереса к современной литературе. В библиотеках произведения русской дореволюционной литературы запросили 15% читателей (в основном учителя-словесники и учащиеся), русской советской литературы — 58% читателей. Интерес к творчеству определенного автора, обращение к вторичному прочтению книг выражены незначительно. Доминирует спрос на литературу определенной тематики (военная, молодежная, историческая и др.).

Среди книг русских авторов в библиотеках чаще всего были рекомендованы произведения Ю. Бондарева, В. Богомолова, В. Кетлинской, А. Андреева, А. Калинина, Г. Медынского, В. Устиновой, В. Ардамактова. Наиболее часто в библиотеках запрашивались произведения Л. Толстого, А. Пушкина, А. Чаковского, М. Шолохова, Ю. Бондарева, В. Богомолова, А. Коптяевой, К. Симонова, Ф. Абрамова, Г. Медынского, Н. Чуковского, В. Солоухина. Круг читаемых русских писателей охватывает 300 авторов.

Однако за пределами внимания читателей и библиотекарей остались книги многих общепризнанных русских советских писателей. В период учета спроса в библиотеках к литературе других народов СССР обращались 7% латышей, 9% русских и 11% читателей других национальностей. Выдавались произведения 80 писателей 18 народов СССР. Наиболее часто в период исследования для чтения выбирались книги ближайших соседей — эстонских и литовских прозаиков. Чаще всего в библиотеках были запрошены книги О. Лутса, А. Таммсааре, И. Авижюса, Ч. Айтматова, И. Мележа, Р. Файзи, Э. Рауда, В. Гросса. Чита-

тели отдавали предпочтение высокохудожественным произведениям, удостоенным Ленинской и Государственной премий СССР.

Роль библиотек в пропаганде художественной литературы проявляется в следующих показателях: в ответ на неопределенный спрос в поселковых библиотеках было выдано 23% произведений русской литературы, 34% — латышской, 34% — зарубежной и 9% — литературы других народов СССР. Такой невысокий показатель обусловлен фрагментарностью получаемых в школе знаний о литературе народов СССР.

Автор статьи отмечает недоработки издательств и библиотек, из-за которых даже значительные произведения остаются подчас незамеченными.

Приобщение читателей к лучшим достижениям многонациональной литературы СССР — важнейшая задача массовых библиотек в литературно-художественном воспитании всесторонне развитой личности.

I. GRINVALDE

READING OF SOVIET MULTINATIONAL LITERATURE IN THE SETTLEMENTS OF THE LATVIAN SSR

Summary

The article discusses the main tendencies and peculiarities of reading of Soviet multinational literature by Latvian readers in the settlements of the republic.

The investigation "Formation of the readers' demand at the library" was carried out in 6 settlements of the republic.

During the period of investigation the Russian fiction was delivered to 73% readers, fiction of the other peoples of the USSR — 3% (Latvian fiction — 84%, foreign fiction — 68%).

Representatives of working collectives had read the books of Russian authors 15%, the books of the authors of the other peoples of the USSR — 3% (the books of Latvian authors — 34%, the books of foreign authors — 25%). The overwhelming majority of Latvian readers had read the books of Russian writers in Latvian translations. Findings of the investigation confirmed the general tendency of primary interest in contemporary literature. The works of Russian prerevolutionary literature were demanded by 15% readers (mainly teachers and pupils), Russian Soviet literature — by 58% readers. Prevailing demand is for a definite theme (war, history, youth etc.), not for the works of a certain author.

The most demanded Russian authors were L. Tolstoy, A. Pushkin, A. Chavkovsky, M. Sholohov, Y. Bondarev, V. Bogomolov, A. Koptayeva, K. Simonov, F. Abramov, G. Medinsky, N. Chukovsky, V. Solouhin (total 300 authors).

Nevertheless, books by many Russian Soviet writers have been neglected. During the investigation literature of the other peoples of the USSR was asked by 7% Latvians, 9% Russians and 11% readers of other nationalities. The works of 80 writers of 18 nations of the USSR were given out, mostly of Estonian and Lithuanian prose writers — O. Luts, A. Tammsaare, I. Avyzius, E. Raud, V. Gross, also books by Ch. Aitmatov, R. Phaizi, I. Melezh. The works awarded Lenin and State prizes have been preferred by the readers.

The role of libraries in popularization of fiction is evident in following indices: to meet indefinite demands the settlement libraries have given out 23% works of Russian literature, 34% works of Latvian literature, 34% works of foreign literature, 9% works of the literature of other peoples of the USSR.

The article points out the shortcomings of publishing houses and libraries that do not sufficiently popularize significant works.

To give readers an access to the best achievements of Soviet multinational literature is an important task of public libraries in educating a universally developed personality.

BIBLIOTEKĀRIE KADRI LATVIJAS PSR VALSTS MASU BIBLIOTĒKĀS 1944.—1955. GADĀ

Kādas nozares darbinieku kvantitātes un profesionālās kvalitātes izmaiņas noteiktā vēstures periodā ietver tādus faktoros kā komplektēšana, izglītības organizēšana, kvalifikācijas celšana.

Šiem jēdzieniem atbilstošo procesu rezultāts ir attiecīgās profesijas kadru sabiedriskās kvalitātes izmaiņas, t. i., to kvalitatīva uzkrāšanās vēsturisko apstākļu noteiktās kvalitatīvās robežās.¹

Laikposmā no 1944. gada līdz 1955. gadam Latvijas PSR bija vērojams straujš kadru uzkrāšanās process visās tautas saimniecības un kultūras dzīves nozarēs. Nebija izņēmums arī bibliotekāro kadru uzkrāšanās process, kam veltīts šis raksts kā pētījuma «Latvijas PSR bibliotēkas 1944.—1955. gadā» daļa.

Tāpat kā pētījuma iepriekšējā daļa — «Latvijas PSR bibliotēku tīkla attīstība 1944.—1955. gadā», arī šī uzrakstīta, izmantojot galvenokārt Latvijas PSR Centrālā valsts Oktobra revolūcijas un sociālisma celtniecības arhīva dokumentus. Atsevišķos gadījumos raksta sagatavošanai izmantoti arī Latvijas Valsts universitātes arhīva materiāli un republikas preses izdevumi.

Viens no bibliotekāro kadru uzkrāšanas kvantitatīvajiem rādītājiem ir bibliotēku darbinieku skaita izmaiņas.

1944. gadā Latvijas PSR ieviesa visā Padomju Savienībā noteikto kārtību bibliotēku štatu komplektēšanā, t. s. tipveida štatus, kuru lielums bija atkarīgs no bibliotēkas funkcijām, fonda lieluma, lasītāju skaita un literatūras izsnieguma. Tipveida štatus valsts masu bibliotēkās atkarībā no fondu lieluma raksturo 1. tabula.

Ja lasītāju skaits gadā pārsniedz 1000 un izsniegto grāmatu skaits 20 000 uz vienu bibliotēkas darbinieku, tad uz katrēm 1000 lasītājiem un ne mazāk kā 20 000 izsniegto grāmatu bija atļauts noteiktos štatus palielināt par vienu bibliotekāra vienību.

Apskatāmajā laikā, pieaugot Latvijas PSR valsts masu bibliotēku skaitam, palielinājās arī kopējais bibliotēku darbinieku skaits. 1950. gadā, ceturtnās piecgades beigās, 769 bibliotēkās bija 958 dar-

¹ Kā pētījuma teorētiskais objekts jēdziens «kadri» abstraktā formā atspoguļo profesionālo attiecību subjektu. Pētījuma empīriskā objekta nozīmē lietots jēdziens «darbinieks».

Tipveida štati valsts masu bibliotēkās 1944. gadā*

Amata nosaukums	Grāmatu fonda lielums						
	līdz 6000	6001— 10 000	10 001— 20 000	20 001— 30 000	30 001— 40 000	40 001— 50 000	50 001— 60 000
Bibliotēkas pārzinis	1	1	1	1	1	1	1
Bērnu nod. pārzinis	Ja pilsētā nav bērnu bibliotēkas, jāparedz 1 štata vienība						
Abonementa pārzinis	—	—	—	1	1	1	1
Lasītavas pārzinis	Ja lasītavai ir atsevišķas telpas, jāparedz 1 štata vienība						
Bibliotekārs	1	1	1	1	1,5	2	3
Pārvietojamo fondu pārzinis	Ja bibliotēkā organizēts ne mazāk par 15 pārvietojamo bibliotēku, 1 štata vienība						
Apkopēja, kurinātājs, sargs	1	1	1	1	1,5	2	2
Kopā:	3—6	3—6	3—6	4—7	5—8	6—9	7—10

* LPSR CVVA, 700. f., 3. apr., 3. l., 107. lpp.

binieki,¹ bet 1955. gadā, piektās piecgades beigās, 1049 bibliotēkās strādājošo skaits sasniedza 1405² (sk. 2. tabulu).

Trūkstot pētījumiem par bibliotēku fondiem, lasītāju skaitu un izsniegumu, pagaidām nav iespējams noteikt, vai tipveida štatus ieviesa visās Latvijas PSR valsts masu bibliotēkās. Tomēr abonementa pārziņa trūkums tipveida štatos samērā lielās bibliotēkās (ar fonda lielumu līdz 20 000 vienībām) negatīvi ietekmēja Latvijas PSR valsts masu bibliotēku darbu.

2. tabula

Darbinieku skaits Latvijas PSR valsts masu bibliotēkās 1950. un 1955. gada beigās

Bibliotēkas	1950. g. beigās			1955. g. beigās		
	biblio- tēku skaits	kopējais darbi- nieku skaits	vidēji vienā biblio- tēkā	biblio- tēku skaits	kopējais darbi- nieku skaits	vidēji vienā biblio- tēkā
Rajonu	44	90	2,05	58	166	2,86
Pilsētu	63	192	3,05	62	238	3,84
Cienu	652	654	1,00	847	845	1,00
Bērnu	10	22	2,20	82	156	1,90
Kopā:	769	958	1,25	1049	1405	1,34

¹ LPSR CVORA, 1363. f., 1. apr., 255. l., 45. lp.² Turpat, 277. f., 5. apr., 266. l., 61. lp.

Arī štata metodiķa trūkums rajona bibliotēkā neveicināja tās izveidi par sava rajona bibliotēku metodiskās vadības centru.

Svarīga nozīme bibliotekāro kadru uzkrāšanā bija to speciālās un vispārīgās izglītības līmeņa celšanai. Tāpēc republikā izveidoja speciālās izglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas sistēmu.

Pēckara apstākļos Latvijā vispirms bija nepieciešams izveidot tādu bibliotēku darbinieku apmācības formu, kas dotu iespēju regulāri informēt mainīgo zemākā posma bibliotekāru kontingentu par bibliotēku darba idejisko saturu, uzdevumiem un tehnoloģiju, netraucējot bibliotekāriem apkalpot lasītājus. Prakse rādīja, ka šāds komplikēts uzdevums veiksmīgi atrisināms, organizējot apriņķa, resp., rajona, ikmēneša semināru.

Pirmos seminārus jau 1944. gada beigās sarīkoja apriņķu tautas izglītības nodaļas pēc Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāta Politizglītības pārvaldes izstrādātajām programmām un norādījumiem.¹ 1945. gada jūnija beigās līdzīgi semināri tika sarīkoti arī atbrīvotajos Kurzemes apriņķos.²

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes un Latvijas K(b)P CK 1945. gada 29. maija lēmumā «Par pasākumiem Latvijas PSR bibliotēku darba uzlabošanā» noteiktā ievirze — bibliotekārās izglītības organizēšanā orientēties tikai uz stacionāru ilgtermiņa izglītību — liek domāt, ka semināru organizēšana 1945. gadā tika uzskatīta par pagaidu pasākumu. Turpmākā bibliotēku darbā prakse tomēr parādīja, ka bibliotekāro izglītību varēs sekmīgi organizēt tikai tad, ja apvienos dažādas izglītības formas. Apriņķa seminārs bija objektīvi nepieciešams operatīvai aktuālo bibliotekāro zināšanu nodošanai pastāvīgi mainīgajam un teritoriāli izklaidētajam ciemu bibliotekāru kontingentam. Tāpēc arī turpmāk šiem semināriem bija liela nozīme.

Par ļoti svarīgu izglītības formu apriņķa ikmēneša seminārs tika atzīts arī Latvijas PSR Augstākās Padomes 1948. gada novembra sesijas lēmumā.

Turpmākajā semināru darbības rosināšanā svarīga nozīme bija Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas 1953. gada 31. jūlija lēmumam «Par kultūras un izglītības iestāžu darbinieku kvalifikācijas celšanas semināru rezultātiem un uzdevumiem semināru darba uzlabošanā 1953./54. mācību gadā»³. Tajā norādīts, kā izpildāms republikas vadošo organizāciju lēmums par kopīgu Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kultūrizglītības iestāžu galvenās pārvaldes un Latvijas PSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijas darbību kolhozu kultūras darba organizatoru semināru organizēšanā.

¹ LPSR CVORA, 700. f., 13. apr., 1. 1., 2. lp.

² Turpat, 12. lp.

³ Turpat, 678. f., 1. apr., 94. 1., 212. lp.

Semināru darbā piedalījās gan Rīgas pilsētas masu bibliotēku labākie bibliotekāri, gan arī Latvijas PSR Valsts bibliotēkas un Kultūrizglītības iestāžu komitejas Bibliotēku daļas darbinieki. Jau savas darbības pirmajos mēnešos Bibliotēku daļa izveidoja metodiķu aktīvu no Rīgas pilsētas un Valsts bibliotēkas kvalificētākajiem darbiniekiem, kas jau 1945. gada pirmajā pusē piedalījās aprīņķos rīkotajos bibliotēku darbinieku semināros.¹ 1946. gadā aktīva sastāvā bija 15 Rīgas pilsētas masu bibliotēku un 5 Valsts bibliotēkas darbinieki. Organizēti nelielās brigādēs, viņi apmeklēja aprīņķu, atsevišķos gadījumos arī pilsētu un pagastu bibliotēkas, kur sniedza teorētisku un praktisku palīdzību darba organizācijā. 1947. gadā katram metodiķim iedalīja noteiktu aprīņķi, lai viņš sniegtu palīdzību bibliotēku darbā.

Metodiķi ieradās aprīņķos, lai 2—3 dienu ilgajos bibliotēku darbinieku semināros vadītu nodarbības pēc Kultūrizglītības komitejā izstrādātajām programmām. Viņi veica nopietnu, vajadzīgu darbu, tomēr daži iemesli mazināja tā nozīmi, pirmkārt, niecīgais izbraukumu skaits. 1947. gada 1. ceturksnī metodiķi piedalījās 38 semināros², 1948. gadā — 26³, bet 1949. gadā — 32⁴. Tā kā Padomju Latvijā toreiz bija 20 aprīņķi, kuros kopā katru gadu vajadzēja notikt 240 semināriem, 26 un 32 izbraukumi 1948. un 1949. gadā maz varēja ietekmēt aprīņķu un pagastu bibliotēku darbu. Otrkārt, stihiskā darbinieku maiņa radīja nepieciešamību semināros atkārtot vienus un tos pašus pamatjautājumus jaunajiem semināra dalībniekiem un neļāva padziļināt ilgāk strādājošo darbinieku teorētiskās zināšanas. Metodiķu izbraukumi uz aprīņķiem parasti aktivizējās saimniecisku un politisku kampaņu priekšvakarā, tāpēc semināros ļoti konkrēti nācās iztirzāt bibliotēkas uzdevumus šo kampaņu laikā.

Šefības darbs aktivizējās 1950. gadā sakarā ar jaunu rajona bibliotēku dibināšanu. Šefību par rajona bibliotēkām uzņēmās 25 Rīgas pilsētas masu bibliotēkas, kuras 1950. gadā noorganizēja 40 izbraukumus uz 32 rajoniem.⁵

Turpmākajos gados, kad Latvijas PSR Valsts bibliotēka veidojās par republikas valsts masu bibliotēku darba metodisko centru, šefības aktīvs savu darbību beidza.

Lai gan dažādi apstākļi mazināja semināra praktisko nozīmi, tomēr, to pamazām attīstot un pilnveidojot, tika dots ieguldījums bibliotekāro kadru kvalitatīvajā uzkrāšanā. No sinkrētās bibliotekārās izglītības formas (darbības sākumā rajona seminārs veica gan darbinieku sagatavošanas, gan kvalifikācijas paaugstināšanas

¹ LPSR CVORA, 700. f., 13. apr., 1. l., 19. lp.

² Turpat, 270. f., 2. apr., 5714. l., 62. lp.

³ Turpat, 277. f., 5. apr., 92. l., 32. lp.

⁴ Turpat.

⁵ Turpat, 270. f., 2. apr., 5596. l., 79. lp.

funkcijas) seminārs kļuva par pastāvīgu bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas pasākumu.

Latvijas PSR bibliotekāru idejiski politiskās un profesionālās izglītības stacionārā forma bija republikāniskie gadskārtējie kultūrizglītības darbinieku kursi, ko rīkoja Rīgā. Pirmos kursus noorganizēja jau 1945. gadā Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāts, bet vēlāk — līdz 1952. gadam (izņemot 1947. gadu) tos regulāri rīkoja Latvijas PSR Ministru Padomes Kultūrizglītības komiteja. Katru gadu kursus caurmērā apmeklēja 300 kultūrizglītības darbinieku, no viņiem apmēram puse bija ciemu un rajonu pilsētu bibliotekāri. Mācības notika pēc Vissavienības mērogā centralizēti izstrādātām programmām un sastāvēja no divām daļām — idejiski politiskās un profesionālās daļas.

1953. gada 1. novembrī Rīgā sāka darboties Latvijas PSR Kultūras ministrijas kultūras un izglītības darbinieku pastāvīgie kursi. Tiem bija iespējams ne vien palielināt dalībnieku skaitu līdz 120 cilvēkiem mēnesī, bet arī nodrošināt kvalificētus pasniedzējus. Tādējādi bija iespējams regulāri paaugstināt savu kvalifikāciju visiem Latvijas PSR valsts masu bibliotēku bibliotekāriem. 1954. gadā kursus jau bija beigusi puse šo darbinieku.¹

Ikgadējo un arī pastāvīgo kursu ietekmi kadru uzkrāšanas procesā mazināja kultūrizglītības sistēmas darbinieku nomaiņa. Tā, piemēram, no 600 cilvēkiem, kuri beidza kursus 1945. un 1946. gadā, 1947. gada 1. aprīlī sistēmā strādāja vairs tikai 159.² Tomēr, pārvarot darbības sākumposma grūtības, pastāvīgie kursi turpināja sekmīgi attīstīties. Tagad šie kursi pārveidoti par Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtu.

1946. gadā tika pieņemts Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums par vidējās speciālās mācību iestādes — Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma atvēršanu.³ Tehnikums īpaši nepieciešams bija tāpēc, ka Latvijas bibliotēkās toreiz gandrīz nebija darbinieku ar speciālo vidējo izglītību. Jaunais tehnikums tika noorganizēts īsā laikā: organizācijas komisiju izveidoja 1946. gada 5. jūnijā,⁴ bet mācības tehnikumā sākās jau 2. decembrī. Tehnikums gatavoja 3. kategorijas bibliotēku un klubu pārziņus un bija tieši pakļauts Latvijas PSR Ministru Padomes Kultūrizglītības komitejai (kopš 1953. gada — LPSR Kultūras ministrijai). Grūtības sagādāja audzēkņu kontingenta komplektēšana. Kultūrizglītības komiteja sākotnēji plānoja uzņemt tehnikumā no katra apriņķa 6 audzēkņus. Tomēr lauku jauniešu iesaistīšanu mācībās kavēja kultūrizglītības darbinieku zemais materiālais nodrošinājums un šīs profesijas zemais prestižs vienā

¹ LPSR CVORA, 678. f., 1. apr., 100. l., 134. lp.

² Turpat, 1363. f., 1. apr., 419. l., 3. lp.

³ Turpat, 3. l., 162. lp.

⁴ Turpat.

jaunatnes daļā. Pēc atkārtotiem komitejas uzaicinājumiem aprinču izpildkomiteju kultūrizglītības iestāžu nodaļām un komjaunatnes komitejām izdevās daļēji nokomplektēt tehnikuma audzēkņu kontingentu. Plānoto 120 audzēkņu vietā mācības uzsāka 94.¹

Pirmajā mācību gadā tehnikumā strādāja 11 pedagogi, vēlāk to skaits divkāršojās.² Savu telpu tehnikumam nebija, mācības notika vakaros 12. vidusskolas telpās. Nebija arī kopmītņu, tāpēc lauku jauniešu uzņemšana tehnikumā bija apgrūtināta. Nepilnu audzēkņu kontingentu uzņēma arī nākamajā — 1947./48. mācību gadā. Jau pirmajos tehnikuma darba gados kā negatīva parādība iezīmējās lielais audzēkņu atbirums. Cenšoties sagatavot iespējami vairāk kultūrizglītības darbinieku ar vidējo izglītību, Kultūrizglītības komiteja 1949. gadā panāca arī neklātienēs nodaļas atvēršanu. Tas ļāva turpmākajos mācību gados ievērojami palielināt audzēkņu skaitu. 1949./50. mācību gadā tehnikumā mācījās jau 343 audzēkņi, to skaitā arī pirmie 49 neklātņieki.³ 1950./51. mācību gadā tehnikums plānoja uzņemt jau 100 neklātņieku.⁴ 1950. gadā tehnikumu beidza pirmie 19 speciālisti.⁵ Nākamajā — 1951. gadā — 22, to skaitā 8 bibliotekāri, kurus nosūtīja darbā uz Api, Jaunjelgavu, Ludzu, Rīgu, Rīgas rajonu un Rūjieni, bet divi turpināja mācības Latvijas Valsts universitātē.⁶

Lai gan 1946. gadā tika plānots sagatavot 120 speciālistu gadā, tomēr sākumā reflektantu bija pārāk maz. Tikai 1951. gada rudenī pirmo reizi tehnikuma pastāvēšanas laikā pirmajā kursā tika uzņemti plānotie 120 audzēkņi un veikti arī pasākumi tehnikuma vadības un pasniedzēju kadru uzlabošanai — darbā tika pieņemti 5 Latvijas Valsts universitātes absolventi.

1954. un 1955. gadā tehnikuma darbam sekoja Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģija.

Koriģējot mācību programmas, mācību process pakāpeniski tika uzlabots. Tomēr audzēkņu atbirums turpinājās — no pirmajos piecos gados tehnikumā uzņemtajiem 467 audzēkņiem mācības pārtrauca 234.⁷

Tehnikuma pastāvēšanas pirmajos desmit gados to absolvēja 245 audzēkņi, taču tikai neliela daļa (apm. 10%) aizgāja strādāt uz rajona un ciema bibliotēkām. Mūsu rīcībā nav precīzu datu par šajā laikā sagatavoto bibliotekāru skaitu. Spriežot pēc atsevišķos gados tehnikumu beigušo bibliotekāru skaita, var pieņemt, ka to bija nedaudz mazāk par pusi no visiem tehnikuma absolventiem.

¹ LPSR CVORA, 1363. f., 1. apr., 446. 1., 112. lp.

² Turpat.

³ Turpat, 421. 1., 1. lp.

⁴ Turpat, 4. lp.

⁵ Turpat, 6. lp.

⁶ Turpat, 422. 1., 10. lp.

⁷ Turpat, 5. lp.

Tomēr tehnikuma pastāvēšanas galvenā nozīme laikā no 1946. gada līdz 1955. gadam bija tā, ka republikā bija radīta iespēja sagatavot bibliotekārus un citus kultūrizglītības darba speciālistus ar vidējo speciālo izglītību, bet šī darba entuziastiem tika nodrošinātas reālas iespējas gūt izglītību savā specialitātē.

Augstākās kvalifikācijas bibliotēku darbiniekus republikā šajā laikā gatavoja Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāte. 1946./47. mācību gadā tika izveidota Bibliotēku zinātnes katedra un dažām latviešu valodas un literatūras specialitātes studentu grupām sāka mācīt bibliotēku zinātnes priekšmetus — bibliotēku fondu organizāciju un fondu klasifikāciju. Tomēr Bibliotēku zinātnes nodaļa fakultātē pirmo reizi tika izveidota tikai 1948./49. mācību gadā, uzņemot I kursā 23 klātienē studentus,¹ bet IV kursā specializācijai bibliotēku zinātnē izveidoja studentu grupu, kurā iekļāva 9 klātienē studentus no dažādām specialitātēm un 8 brīvklausītājus.² 1949./50. mācību gadā Bibliotēku zinātnes nodaļas I kursā tika uzņemti 25 studenti³ un no IV kursa latviešu valodas un literatūras specialitātes 11 studentiem tika izveidota bibliotēku zinātnes specialitātes grupa.⁴ Pēdējo reizi šajā specialitātē studentus I kursā uzņēma 1950. gadā, taču jau pēc I semestra viņus ieskaitīja latviešu valodas un literatūras specialitātē.

Tādējādi 1950. gadā bibliotēku darbinieka kvalifikāciju ieguva 8 studenti, 1951. gadā — 10, 1953. gadā — 15, bet 1954. gadā bibliotekologa kvalifikāciju — 14 studenti.

Faktiskais absolventu skaits šajā periodā tomēr ir lielāks, jo ir zināms, ka 1950. gadā specialitāti ieguvuši arī 2 brīvklausītāji. Mūsu rīcībā diemžēl nav precīzu ziņu par turpmākajos gados absolvējušo studentu — brīvklausītāju skaitu. Pēc citām ziņām, bibliotēku zinātnes specialitātē šajā periodā klātienē un neklātienē bijis 51 absolvents.⁵ Starpība starp šo un iepriekš minēto absolventu skaitu (49, t. i., 47 klātienē un 2 brīvklausītāji) ir neliela, tomēr, neziņot otra rādītāja avotu, galīgais precizējums pagaidām nav iespējams.

Studentu apmācība bibliotēku zinātnes specialitātē norisa nelabvēlīgos apstākļos, jo trūka kvalificētu pasniedzēju un arī mācību līdzekļu. 1954. gadā katedra un nodaļa tika likvidētas, un studentu sagatavošana bibliotēku zinātņu specialitātē tika atjaunota tikai sešdesmitajos gados.

Bibliotēku zinātnes nodaļu beigušie speciālisti visbiežāk kļuva

¹ LVU arhīvs, 30. apr., 7. l., 178. lp.

² Turpat.

³ Turpat, 10. apr., 243. l., 316. lp.

⁴ Turpat, 299. lp.

⁵ Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitātē 40 gados (1919—1959). — R., 1959, 143. lp.

par republikānisko bibliotēku darbiniekiem, dodot pozitīvu ieguldījumu kadru uzkrāšanas veicināšanā valsts masu bibliotēkās.

Cits augstākās kvalifikācijas darbinieku avots Latvijas republikāniskajām bibliotēkām un bibliotēku pārvaldes aparātam bija Maskavas un Ļeņingradas N. Krupskajas Valsts bibliotēku (vēlāk Kultūras) institūti.

Nozīmīgu darbu Latvijas PSR bibliotekāro kadru uzkrāšanā veica Latvijas PSR Valsts bibliotēka, kurai saskaņā ar Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes un LK(b)P CK 1945. gada 29. maija lēmumu bija jāklūst par bibliotēku darba metodisko centru republikā. Jau pirmajos pēckara mēnešos Valsts bibliotēkā tika veikti vairāki pasākumi, kas radīja priekšnoteikumus tās pārveidošanai par republikānisku bibliotēku: ievērojami tika palielināts darbinieku skaits (1944. gada oktobrī bibliotēkā strādāja 80 štata darbinieki, bet decembrī jau 180), tika organizēti vairāki pasākumi bibliotēkas darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanai. Jaunu darbinieku pieplūdums uzlaboja idejiski politisko noskaņojumu bibliotēkā, deva progresīvu ievirzi padomju bibliotēkas darba stila ieviešanai. Apmēram pusei no viņiem jau bija augstākā izglītība.

Jaunu bibliotekārā darba metožu izstrādāšanā un to izplatīšanā piedalījās gandrīz visu bibliotēkas struktūrvienību pārstāvji, tomēr lielāka nozīme profesionālo zināšanu uzkrāšanā un izplatīšanā gan savā, gan citās bibliotēkās bija Bibliotekonomijas nodaļas izveidošanai. Tās organizēšana sākās jau 1944. gada rudenī, kad tika izveidots bibliotekārās literatūras fonds. To komplektējot, bibliotēkas vadība īpašu uzmanību pievērsa Padomju Savienībā izdotās speciālās literatūras iegūšanai. V. I. Ļeņina PSRS Valsts bibliotēkas arhīvā saglabājusies toreizējā Latvijas PSR Valsts bibliotēkas direktora A. Ģērmaņa vēstule — lūgums palīdzēt bibliotekārās arodliteratūras ieguvē. Bibliotekonomijas nodaļa savu darbību sāka 1945. gada 1. martā 6 cilvēku sastāvā. Nodaļu vadīja pieredzējusi metode M. Nikolajeva-Bergina, nodaļas darba formu izveidē aktīvi piedalījās bibliotēkas direktora vietnieks zinātniskajā darbā A. Eglīte. 1947. gadā, kad tika apstiprināti Valsts bibliotēkas statūti, nodaļai tika piešķirts cits nosaukums — Zinātniski metodiskais bibliotekonomijas kabinets. Turpmākajos gados praksē tika lietoti dažādi nosaukumi, taču oficiālais nosaukums tika mainīts tikai 1955. gadā, kad kabinetu pārdēvēja par Zinātniski metodiskā un bibliogrāfiskā darba nodaļas metodiskā darba sektoru.

Valsts bibliotēkas Bibliotekonomijas kabineta līdzdalība jaunu bibliotekārā darba metožu izstrādāšanā un popularizēšanā republikas masu bibliotēkās īpaši nepieciešama bija arī tādēļ, ka 1946. gadā laikus nebija nokomplektēti Latvijas PSR Ministru Padomes Kultūrizglītības komitejas Metodiskajam kabinetam paredzētie štati un PSRS Valsts štatu komisija svītvoja brīvās štatu vienības. Šajā metodiskajā kabinetā palika tikai viena darbiniece, tā nespēja

nodrošināt centralizētu republikas bibliotēku darba metodisko vadību. To valsts masu bibliotēku sistēmā pilnīgi pārņēma Latvijas PSR Valsts bibliotēka.

Šīs sistēmas bibliotekāro kadru kvalitatīvā uzkrāšanā Valsts bibliotēka un tās Bibliotekonomijas kabinets veica ļoti daudz: piedalījās klasifikācijas tabulu masu bibliotēkām izstrādē, sastādīja, kā arī tulkoja no krievu valodas speciālo un mācību literatūru savā nozarē.¹ Tas veicināja Latvijas bibliotēku darbinieku profesionālās apziņas veidošanu atbilstoši sociālistiskās bibliotēkas darba saturam.

Ipašu vietu Valsts bibliotēkas metodiķu darbā ieņēma republikas labāko masu bibliotēku darba pieredzes apkopošana un publicēšana. 1951. gadā iznāca pirmais «Latvijas PSR masu bibliotēku darba pieredzes biļetens», kur bija publicēts A. Apiņa un I. Novikas apraksts «Cēsu rajona bibliotēka — sava rajona kultūras centrs». Līdzīgi izdevumi iznāca arī turpmākajos gados. Šiem biļeteniem bija liela nozīme bibliotekāro arodzināšanu izplatīšanā.

Valsts masu bibliotēku tīklam paplašinoties (tieši sakari bija jāuztur ar 58 rajona, 78 bērnu un 63 pilsētas bibliotēkām) un Valsts bibliotēkas metodiķu štatam un finansiālajām iespējām paliekot iepriekšējā līmenī, arvien grūtāk kļuva realizēt bibliotēku metodisko vadību. Komandējumiem piešķirtie līdzekļi ļāva katru rajona bibliotēku apmeklēt tikai reizi divos gados. Tāpēc Valsts bibliotēkas speciālisti 1955. gadā ierosināja Kultūras ministrijai piešķirt metodisko centru funkcijas tām bibliotēkām, kurās tika organizēti starprajonu semināri, attiecīgi palielinot asinējumus metodiskajam darbam. Šis ierosinājums kārtējo reizi izvirzīja arī jautājumu par rajona bibliotēku kā sava rajona bibliotēku darba metodisko centru. Formāli šo statusu rajona bibliotēkai piešķīra jau 1946. gadā, taču vairāki iemesli, piemēram, nepietiekamais darbinieku skaits (sk. 2. tabulu), tās kavēja veikt savas funkcijas. Tikai atsevišķām bibliotēkām, piemēram, Talsu un Cēsu rajona bibliotēkām, kurās strādāja sava darba entuziasti, izdevās kļūt par rajona bibliotēku darba metodiskajiem centriem arī pēc darba satura.

Kultūras ministrija lielu uzmanību pievērsa arī savas sistēmas darbinieku vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšanai un viņu kvalifikācijas celšanai. Vienā no pirmajiem Kultūras ministrijas kolēģijas lēmumiem 1953. gada 10. jūlijā «Par pasākumiem bibliotēku, klubu, muzeju darbinieku un māksliniecišķās pašdarbības pulciņu vadītāju kvalifikācijas celšanā» Kultūrizglītības iestāžu galvenajai pārvaldei un rajonu un pilsētu izpildkomiteju kultūras nodaļām

¹Кленов А. В. Библиотечная техника. — М., 1949. — 308 с.; Григорьев Ю. В. Организация библиотечных фондов. — М., 1946. — 95 с.; Григорьев Ю. В. Сохранность библиотечных фондов. — М., 1946. — 80 с.; Троповский Л. Н. Краткие таблицы десятичной классификации для небольших библиотек. — М., 1946. — 104 с.

uzdots nodrošināt visu to kultūrizglītības darbinieku iesaistīšanu mācībās darba jaunatnes vakarskolās, kuriem nebija 7 klašu izglītības, bet to, kuriem nebija vidējās izglītības, iesaistīšanu mācībās Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma neklātienes nodaļā. Kultūrizglītības iestāžu galvenā pārvalde sekoja šī lēmuma izpildei. Bija jāņem vērā arī tas, ka darbinieku maiņa sistēmā sasniedz apm. 40% gadā, tāpēc, organizējot bibliotekāro izglītību, bija jāatrod citas kadru sagatavošanas formas. Tāpēc, uzsverot pastāvošo un jau zināmo izglītības formu nozīmi, kolēģija izvirzīja uzdevumu ieviest arī vairākas jaunas formas (ciemu bibliotekāru prakse rajona bibliotēkā, rajonu, pilsētu un bērnu bibliotekāru mazkvalificēto vadītāju divu nedēļu prakse Valsts bibliotēkā, gadskārtēji nedēļu ilgi ciemu bibliotekāru semināri rajona bibliotēkā, gadskārtējas bibliotēku darbinieku republikāniskas sanāksmes). Šiem pasākumiem bija jāsamazina stihiskā darbinieku maiņa un jāveicina vienota bibliotēku darbinieku kolektīvu izveide rajona un pat republikas mērogā. Tomēr jaunās izglītības un kvalifikācijas celšanas formas tika ieviestas tikai daļēji.

Latvijas PSR bibliotekāro kadru uzkrāšanas procesa kopējā tendence 1944.—1955. gadā bija pozitīva. Nepārtraukti auga valsts masu bibliotēku darbinieku skaits, bibliotēku darba organizācijā noteicošo vietu ieņēma bibliotekārs speciālists. Diferencētas bibliotēku darbinieku teorētiskās un praktiskās sagatavošanas sistēmas izveide nodrošināja iespējas jebkuram Latvijas PSR pilsonim iegūt speciālo bibliotekāro izglītību.

Bibliotekāro kadru uzkrāšanas rezultātu valsts masu bibliotēkās varam konstatēt arī pēc dažiem empīriskiem rādītājiem. Pirmkārt, ievērojami pieaudzis bibliotēku darbinieku kopskaits (sk. 2. tab.).

3. tabula

Latvijas PSR valsts masu bibliotēku darbinieku skaits un izglītības līmenis 1950. gada beigās

Bibliotēkas	Bibliotekāru skaits un izglītība						B-ku darbin. kopskaits
	augstākā		vidējā		zem vidējās	nepabeigta augstākā	
	spec. b-kārā	ne-b-kārā	spec. b-kārā	ne-b-kārā			
Rajona	—	4	5	31	Trūkst ziņu	90	
Pilsētas	—	8	12	97	“	192	
Ciema	—	7	7	125	“	654	
Bērnu	—	1	3	9	“	22	
Kopā	—	20	27	262	649	28	958

Latvijas PSR valsts masu bibliotēku darbinieku skaits un
izglītības līmenis 1955. gada beigās

Bibliotēkas	Bibliotēkāju skaits un izglītība				zem vidējās	B-ku darbi- nieku kop- skaits
	augstākā		vidējā			
	spec. b-kārā	ne- b-kārā	spec. b-kārā	ne- b-kārā		
Rajona	3	4	35	87	37	166
Pilsētas	11	34	34	129	30	238
Ciema	1	11	35	404	394	845
Bērnu	4	5	19	79	49	156
Kopā	19	54	123	699	510	1405

Otrkārt, pieaudzis to programmētās izglītības līmenis (sk. 3. un 4. tab.). 1950. gada beigās no 958 valsts masu bibliotēku darbiniekiem 649 (68%) nebija vidējās izglītības, 1955. gada beigās tādu bija tikai 510 (36%) no 1405. Darbinieku ar vidējo izglītību 1950. gada beigās bija 289 (30%) no 958, bet 1955. gada beigās — 822 (59%) no 1405. Pieaugums procentuāli gandrīz divkārtīgs, bet absolūtos skaitļos — apmēram trīskārtīgs. Līdzīgs pieauguma temps vērojams arī augstākās izglītības līmeņa rādītājos — 20 (2%) no 958 1950. gadā un 73 (5%) no 1405 1955. gadā. Nozīmīgs ir arī fakts, ka ceturtās piecades laikā Latvijas masu bibliotēkās, galvenokārt pilsētas bibliotēkās, sāka strādāt pirmie padomju augstskolās speciālo izglītību ieguvušie bibliotekāri. Treškārt, arī prakse uzskatāma par bibliotekāro kadru kvalitatīvās uzkrāšanas rādītāju. Daļēji to atspoguļo tāds empīrisks rādītājs kā darba stāžs.

Sīkāk dažādu bibliotēku tipu darbinieku izglītības līmeni 1950. un 1955. gada beigās raksturo 3. un 4. tabula.

Augstais darbinieku stihiskās nomaiņas līmenis nelabvēlīgi ietekmēja bibliotēku darbinieku darba stāža rādītājus. Rēķinot darba stāžā tikai padomju bibliotēkā nostrādāto laiku, 1950. gada beigās no 958 bibliotēku darbiniekiem 420 (43,8%) stāžs bija līdz vienam gadam, bet pārējiem 538 (56,1%) — no viena līdz pieciem gadiem. 1955. gada beigās no 1405 darbiniekiem 417 (29,7%) stāžs bija līdz vienam gadam, 647 (46,1%) — no 1 gada līdz 5 gadiem, bet 341 (24,3%) — no 5 gadiem līdz 10 gadiem.

Nedaudz palielinājās arī vidējais vienas bibliotēkas darbinieku skaits. 1950. gadā vienas Latvijas PSR valsts masu bibliotēkas darbinieku vidējais skaits bija 1,25, turpretī 1955. gadā tas pieauga līdz 1,34 (sk. 2. tab.).

**ФОРМИРОВАНИЕ БИБЛИОТЕЧНЫХ КАДРОВ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК ЛАТВИЙСКОЙ ССР
В 1944—1955 ГОДАХ**

Резюме

Проблема формирования кадров государственных массовых библиотек Латвийской ССР исследовалась главным образом на материале архивных фондов руководящих органов сети.

В статье отражено формирование библиотечных кадров по трем направлениям: комплектование кадров; организация специального библиотечного образования; повышение квалификации.

Итогом формирования библиотечных кадров в республике в период 1944—1955 годов явился значительный численный рост библиотечных работников. Уже в конце 1950 года число работников государственных массовых библиотек достигло 958, а к концу рассматриваемого периода — 1405 человек. Профессия библиотекаря стала массовой. В табл. 2 представлено количество работников государственных массовых библиотек Латвийской ССР в 1950 и 1955 годах (на конец года), а также среднее количество работников в одной библиотеке.

Значительным достижением в организации специального библиотечного образования явилось открытие в 1946 году Рижского техникума культпросветработников. За период 1950—1955 годов дневное и заочное отделения техникума окончили 245 человек. Приблизительно половину из них составили библиотекари.

Для подготовки библиотечных работников высшей квалификации в 1948 году было образовано отделение библиотековедения при филологическом факультете Латвийского государственного университета. До 1954 года здесь был подготовлен 51 специалист. Из них формировались руководящие кадры головных библиотек республики. Уровень специального образования работников государственных массовых библиотек Латвийской ССР в 1950 и 1955 годах отражен в табл. 3 и 4.

Необходимым условием формирования библиотечных кадров явилось создание системы повышения квалификации в республике. Доминирующей формой этой системы был ежемесячный семинар уездных (районных) библиотекарей. Особенностью семинара библиотечных работников Латвийской ССР являлось то, что помимо повышения квалификации он также готовил библиотечных работников. Одной из форм повышения квалификации были постоянно действующие курсы повышения квалификации культпросветработников, начавшие работу в ноябре 1953 года в Риге. Важным звеном системы повышения квалификации библиотечных работников являлся также созданный в 1945 году научно-методический кабинет библиотековедения при Государственной библиотеке Латвийской ССР имени В. Лациса.

Ā. PURIŅŠ

**SELECTION OF LIBRARY PERSONNEL AT THE STATE PUBLIC
LIBRARIES IN THE LATVIAN SSR IN YEARS 1944—1955**

Summary

The problem of personnel at the state public libraries in the Latvian SSR has been investigated mainly on the basis of archives of the leading bodies within the network.

The article discusses the formation of library personnel in three directions: staffing, organization of library training, raising of qualification.

As a result of formation of library personnel in the republic during the years 1944—1955 the number of library workers considerably increased. At the end of 1950 the number of librarians at the state public libraries reached 958 people and at the end of the period — 1405. The profession of a librarian became popular. Plate N 2 shows quantitative indices of personnel at the state public libraries in 1950 and 1955 as well as an average number of librarians in a library.

An important step in organization of library training was the foundation of the Riga School of Cultural and Educational workers in 1946. 245 people graduated from this school in the years 1950—1955. Approximately half of them were librarians.

In 1948 in order to prepare librarians of higher qualification the Department of librarianship was formed at the Latvian State University Philological Faculty. During the first period of its existence till 1954, 51 librarian was prepared. They became the leading specialists at the central libraries. The level of professional training of librarians at the state public libraries in the Latvian SSR in 1950 and 1955 is shown in plates N 3 and N 4.

To create a system of raising librarians' qualification was an indispensable condition in selecting library personnel. The main form was a monthly seminar for district librarians. This seminar was not meant only for raising librarians' qualification, but also for preparing library workers as such.

In November 1953 permanently functioning courses for cultural and educational workers were organized in Riga. The third significant link in the system of raising librarians' qualification was Scientific methodical study of librarianship at the State Library of the Latvian SSR founded in 1945.

THE SELECTION OF LIBRARY PERSONNEL AT THE STATE PUBLIC LIBRARIES IN THE LATVIAN SSR IN YEARS 1944—1955

LIBRARY

BIBLIOTĒKU ZINĀTNIECE UN REVOLUCIONĀRE HENRIETE DERMANE

(1882. gada 22. augusts — 1954. gada 18. janvāris)

Daugavas enkurnieka meitas Henrietes Dermanes mūžs no pirmajām patstāvīgās dzīves gaitām līdz mūža galam bijis saistīts ar drukāto vārdu. Nav nejaušība, ka viņa kļuvusi par vienu no pirmajām izcilākajām padomju bibliotēku un bibliogrāfijas zinātnes darbiniecēm.

H. Dermane bija morāli stingra, taisnīga, skaidra rakstura cilvēks, dziļi pārliecināta, principiāla komuniste iņiniete. No viņas revolucionārajiem notikumiem bagātās, vairākās pasaules zemēs un dažādos apstākļos pavadītās dzīves var daudz mācīties mūsu jaunākās paaudzes sabiedriskie un grāmatzinātnes darbinieki.

Henriete Dermane — Jetija, kā viņu sauca tuvinieki un draugi, arī Rainis, nostājās uz boļševisma ceļa jau agrā jaunībā. Viņa bija Latvijas Sociāldemokrātijas¹ pamatlicēju, dibinātāju un veidotāju laikabiedre, audzēkne un līdzcīnītāja, vairākiem no viņiem tuvs, uzticams draugs. Visus viņus nav iespējams vārdā nosaukt — J. Ozols, J. Treimanis (Eglītis), V. Dermanis, K. Karpovica, J. Kažmers, J. Luters, J. Asars, K. Zutis, J. Jansons (Brauns), J. Lencmanis u. c.

Bērnība H. Abelei (Dermanei) pagāja Rīgā, Maskavas priekšpilsētas Jāņavārtu rajonā, kur vecākiem Lubānas ielā bija sava mājiņa. Vietas trīsbērnu ģimenei pietika, kādu kaktu pat izīrēt varēja. Bijušā algas strādnieka un kalpones ģimenes dzīvē īstas saskaņas nebija. H. Dermanes māsiņa A. Bērziņa atceras², ka Jetijas māte (mirusi ap 1907. g. — J. Ķ.) bijusi dievticīga, žēlojusies, ka Jetija nemaz neticot dievam, neejot baznīcā. H. Dermanes tēvs Kārlis Abele (miris ap 1910. g.) gadsimta beigās bija ticis pie nelielas rocības, vadījis Daugavas enkurnieku arteli.

¹ Pirmās Vislatvijas sociāldemokrātiskās strādnieku organizācijas nosaukums bija Baltijas latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku organizācija (BLSDSO); dibināta 1902. gada aprīlī. 1904. gada jūnijā no tās tika izveidota Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija, pēc pievienošanās KSDSP, kopš 1906. gada jūlija, tās nosaukums bija Latvijas Sociāldemokrātija (LSD).

² *Red. piezīme.* Autors pazina H. Dermani, sarakstījās ar viņas tuviniekiem un līdzgaitniekiem. Savā rakstā bez publicētajiem un valsts arhīvu materiāliem autors izmantojis faktus, H. Dermanes raksturojumus un atziņas arī no autoram adresētajām vēstulēm.

Henriete apmeklēja Lomonosova sieviešu ģimnāziju, kurā mācījās galvenokārt bagāto vācu un krievu pilsoņu bērni. Latviešu valodu šinī skolā nemācīja. Henriete ģimnāzijā labi apguva krievu, vācu un franču valodu.

Ģimnāzijas gados Henriete nodibināja sakarus ar kāda Jelgavas skolnieku sociāldemokrātu pulciņa biedriem, viņa saņēma no tiem dažas nelegālas antirelīģiskas un marksistiskas grāmatas — tolaik ļoti iecienītā franču pozitīvista E. Renāra darbu «Vie de Jesus», dažus darvinistu sacerējumus, A. Bēbeļa «Die Frau und der Sozialismus», K. Kaucka «Das Erfurter Programm» u. c. Viņa bija jaunstrāvnieku laikraksta «Dienas Lapa» dedzīga lasītāja, jūsmoja par sievietes emancipāciju. 1899. gadā H. Dermane ar izcilību beidza ģimnāziju. Ieguva mājskolotājas tiesības un sāka strādāt par skolotāju pirmmācības skolās.

Henrieti dziļi ietekmēja pagājušā gadsimta beigu «Rīgas dumpja» brāzmainie notikumi, kuros jo liela loma bija sievietēm tekstilstrādniecēm. Jaunā skolotāja meklēja un atrada sakarus ar strādnieku kustību. Jau 1900. gadā Henrietes Dermanes Jelgavas draugi iepazīstināja viņu ar Jāni Ozolu, kurš Henrieti iesaistīja nesen neorganizētajā Rīgas Politehniskā institūta studentu sociāldemokrātu pulciņā. Pēc kāda laika viņa jau bija Rīgas Sociāldemokrātiskās organizācijas propagandiste, darbojās ar segvārdu Griša, tika ievēlēta par locekli Rīgas komitejā (1902—1903). Kādu laiku viņas dzīvoklis Lubānas ielā bija Rīgas organizācijas propagandistu droša sanāksmju un nelegālās literatūras uzglabāšanas vieta.

Laikposmā, kad Latvijā veidojās jauna tipa revolucionāra strādnieku partija, H. Dermane vienmēr atradās tās dedzīgāko propagandistu un organizatoriskā darba veicēju vidū. Viņa aktīvi piedalījās Baltijas latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku organizācijas (BLSDSO) Rīgas komitejas pirmo proklamāciju («Latviešu strādnieki, sviniet strādnieku Maija svētkus!» un «Esat modrīgi!») iespiešanā un izplatīšanā. H. Dermane savās atmiņās spilgti attēlo pašai izlīdzību, ar kādu mūsu partijas veterāni tai laikā darbojās: «Strādāja pie vilkšanas Ozols, Jēpītis un es. Darbs bija ļoti grūts, jo rāmītis bija slikts, rullītis tikpat slikts, ar smēri vēl nepratām rīkoties. Strādājām trīs naktis. Viss darbs, ko pirmo nakti veicām, nederēja. Ozols strādāja ar rullīti nosvīdis un pukojās, ka tik daudz materiāla tiek sabojāts. Pēdīgi tomēr viena daļa iznāca apmierinoši un tika izplatīta.»¹

Ar savu nākamo dzīvesbiedru Vili Dermani Henriete iepazīnās, darbojoties pie lapiņu pavairošanas ar šapirogrāfu «Jonatāna» biedrības skolā (Pārdaugavā), kur viņš strādāja par skolotāju.

Vilis Dermanis tolaik jau bija plaši pazīstams revolucionārs, BLSDSO CK loceklis. Viņam sekoja cara žandarmērija. Lai izvairī-

¹ Proletāriskā revolūcija Latvijā. — M.: Spartaks, 1924, 314. lpp.

tos no aresta, viņš mainīja dzīves vietu — 1903. gada septembrī aizbrauca uz Maskavu. Arī Henriete devās turp. Ar Rīgas biedru vēstuli viņa ieradās pie Paula Dauges, tad iekārtojās darbā kādā ģimnāzijā par vācu valodas skolotāju un sāka apmeklēt Augstākos sieviešu pedagogiskos kursus. P. Dauge ieteica Henrieti KSDSP Maskavas komitejai kā uzticamu partijas biedri. Savās atmiņās viņa raksta: «Man uzdeva sakaru uzturēšanu ar nelegālo tipogrāfiju un CK locekli b. Baumanu (Nikolaju), un Maskavas komiteju, pēc darbojos arī kā vidutāja starp nelegālo tipogrāfiju un strādnieku rajoniem pie literatūras izplatīšanas.»¹ Maskavā partijas segvārds H. Dermanei bija Anna Ivanovna.

Augsts ir viņas nelegālā darba vērtējums P. Dauges atmiņās par krievu un latviešu revolucionāru ciešo sadarbību Maskavā 1905. gada revolūcijas priekšvakarā: «Mūsu grupā darbojās N. Rožkovs, Voskresenska, Olovjaņikova u. c., kā arī mūsu uzticīgā biedre dažādu sanāksmju organizēšanā H. Ābele.»²

Kad Maskavas organizācijas uzdevumā 1905. gada rudenī Henriete apmeklēja Šveici un Beļģiju, viņa kādu laiku palika Briselē, lai tur sagaidātu Vili Dermani, atgriežoties no agitācijas brauciena pa ASV pilsētām. Briselē viņa iekļāvās ārzemēs dzīvojošo latviešu revolucionārajā darbībā, strādāja «Sociāldemokrāta» redakcijā, kura tolaik tur atradās.

Jāatzīmē, ka Briselē Henriete Ābele un Vilis Dermanis, abi būdami ateisti un komunisti, reģistrēja civillaulību, lai izvairītos no baznīcas laulības, kāda cariskajā Krievijā bija obligāta kā vienīgais juridiskais ģimenes noformēšanas veids.

Revolucionārās kustības brāzmainākajā periodā — 1905. gada rudenī — Henriete un Vilis Dermani atgriezās Rīgā, abi piedalījās Rīgas Federatīvās komitejas darbā. Henrietei ir lieli nopelni Mājkalpotāju un arī Veļas mazgātāju arodbiedrības nodibināšanā, pēdējā viņu ievēlēja par valdes sekretāri.

Tautas sacelšanās apspiešanai norīkotās cara patvaldības soda ekspedīcijas zvēribu laikā — 1906. g. sākumā — Dermani neemigrēja, bet paglābās Pēterpilī. Gada nogalē pēc LSD CK norādījuma abi slepeni ieradās Liepājā. Vilis (tolaik viņa segvārds bija Delta) vadīja partijas Liepājas komiteju, Henriete (segvārds Saša) bija tās locekle.

Liepājas darbības periodā — 1907. gada pirmajā pusē — kāds gadījums spilgti raksturoja H. Dermanes dziļo principialitāti. Viņa, Bekera metālizstrādājumu fabrikas strādnieku pulciņa propagandiste, bija ievēlēta par delegāti uz LSD II (Londonas) kongresu. Bet, tā kā visi delegāti bija partijas inteligenti, Henriete atteicās no sava

¹ LKP CK Partijas vēstures institūta Partijas arhīvs (PVI PA), 35. f., 11. apr., 5. l., 52. lp.

² LKP CK PVI PA diafilmu fonds.

mandāta par labu nākamajam kandidātam — pēc profesijas strādniekam.

Liepājā H. Dermane strādāja par pārdevēju Svieķa grāmatveikalā. Grāmatnīcā bija divas pārdevējas, par abām kāds Liepājas ohrankas aģents ziņojis savai priekšniecībai, ka meklētā Viļa Dermaņa tuvākās palīdzes bijušas «Svieķa grāmatveikala pārdevējas: arestētā Alīna Podniek un kāda Olga»¹. Liepājas žandarmērijai neizdevās atklāt, ka 1907. gada pavasarī arestētā Alīna Podniece ir Henriete Dermane, tāpēc viņai arests beidzās tikai ar izraidīšanu no Baltijas guberņām. Pēc trim svešumā pavadītajiem mēnešiem H. Dermane atkal nelegāli atgriezās dzimtenē un darbojās LSD Rīgas organizācijā, bija profesionāla revolucionāre, partijas sakarniece, kura brauca gan uz Maskavu, gan uz Pēterpili, gan arī uz ārzemēm. Žandarmērijai radās aizdomas par nekur nestrādājošo un ļoti kustīgo Henrieti, tāpēc viņas vecāku mājā vairākkārt tika izdarīta kratīšana: kādas kratīšanas protokolā reiz tika ierakstīts, ka Henrietes Ābeles mitekļis bijis «aizdomīgi tīrs». Tomēr 1907. gada septembrī Henrieti arestēja un, lai gan arī šoreiz «lietisku pierādījumu» par viņas revolucionāro darbību neatrada, viņa tika noturēta cietumā trīs mēnešus. Vajāšanas H. Dermani nenobiedēja. 1908. gada rudenī viņa atklāti piedalījās 1905. gada dedzīgā oratora un literatūras kritiķa Jāņa Asara bērēs.

Henrietes ieslodzījuma laikā tika arestēts Vilis. Pēc cietumā pavadītā gada — 1908. gada novembrī karatiesa viņam piesprieda 4 gadus katorgas. Henrietei, kura tolaik bija kooptētā LSD CK locekle, darbs un rūpes divkāršojās. Viņai bija jāgādā arī par dzīvesbiedru. V. Dermanis sēdēja katorgas cietumos — līdz 1911. gadam Rīgā, tad Saratovā, no 1912. gada — Maskavā. Uz Maskavu dzīvot pārcēlās arī Henriete, bet tur iekārtoties darbā revolucionārei nebija viegli. Kādā vēstulē Rainim viņa raksta: «Skolā par skolotāju mani vairs pēc 1905. gada neapstiprināja, pāsniedzu privāttundās, tulkoju un tādā kārtā nopelnu priekš draudziņa un sevis.»²

Henriete atkal darbojās Maskavas boļševiku organizācijā. Viņa gan Maskavas komitejas lietā tika apcietināta, bet pierādījumu trūkuma dēļ drīz tika atbrīvota. Palikt dzīvot pie draugiem konspiratīvu apsvērumu dēļ vairs nevarēja. Tad Henriete atrada drošu bezmaksas patvērumu tolstojiešu Piemaskavas kopienā. Pēc daudziem gadiem viņa kādā vēstulē savai māsīcai A. Bērziņai rakstīja, ka tuvākais Ļ. Tolstoja draugs V. Čertkovs savā laikā uzdāvinājis viņai atsevišķus aizliegtos, ārzemēs izdotos Tolstoja rakstus. Kādā no Tolstoja piemiņai veltītajiem rakstu krājumiem H. Dermane publicēja apcerējumu par tikko mirušo lielo rakstnieku. «Par Tolstoju kā rakstnieku es atsaucos ar visdziļāko godbijību, noraidot tikai viņa sociālpolitiskās idejas, kuras, iemiesotas tolstojiešu kopienās, spilgti atklāja

¹ LPSR CVVA, 4569. f., 2. apr., 22. l., 169. lp.

² Raiņa Lit. un mākslas vēst. muzejs, inv. 29831, Rai $\frac{K-76}{25}$.

savu nepamatotību, savu utopismu,» rakstīja H. Dermane 1948. gada 5. aprīlī vēstulē A. Bērziņai.

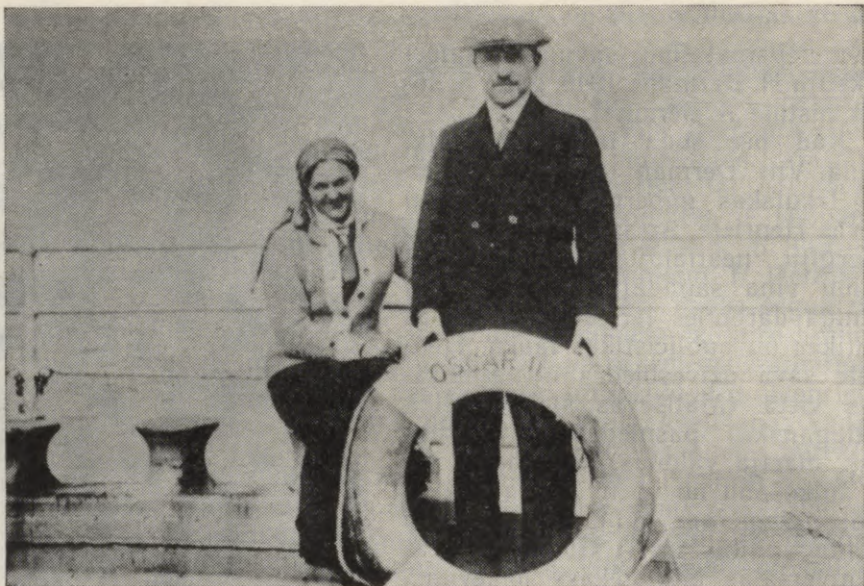
Kād pēc soda izciešanas 1912. gadā Vili Dermani izsūtīja trimdā uz Irkutskas guberņu, viņam līdzī devās Henriete. Ar savu apbrīnojamo enerģiju, neatlaidību un pašreizdzību viņa sagādāja Vilim iespēju trimdā darboties latviešu literatūras kritikas un publicistikas laukā. Henriete sava dzīvesbiedra noņemšanas vietā (Mališevas sādžā, vēlāk Balaganskā) pasniedza privātstundas, mācīja valodas, nodarbojās arī ar tulkošanu no vācu un franču valodas, piemēram, 1914. gada sākumā Raiņa vadītās un A. Gulbja izdotās «Universālās bibliotēkas» uzdevumā viņa tulkoja E. Zolā romānu «Žermināls». Tai pašā laikā V. Dermanis šai grāmatu sērijai tulkoja Čārlza Darvina darbu «Sugu izcelšanās dabiskās izlases ceļā». Pirmā pasaules kara grūtajos apstākļos «Žermināla» tulkojums netika iespiests.

No Balaganskas Henriete bieži brauca uz Irkutsku, kur dzīvoja Anna Hertele (1908. gadā uz nāvi notiesātā un nošautā latviešu revolucionāra A. Hertele dzīvesbiedre), devās arī uz Rīgu, lai tur sameklētu līdzekļus Viļa bēgšanai un emigrēšanai uz ārzemēm. Ceļi gari un grūti. Henrietes veselība bija iedragāta. Rainis apbrīvoja Henrietes «klusos varonību» daudzo grūtību pārvarēšanā gan personiskajā, gan sabiedriskajā dzīvē. 1912. gada maijā viņš rakstīja Henrietei no Šveices: «(..) Kad es biju cietumā, vēl ne pilnu gadu, man visgrūtākais bij zināt, kādu briesmīgu nastu nes A (Aspazija), kurai vajadzēja par mani gādāt, ar to salīdzinot, mans stāvoklis izliekas apkaunojoši viegls. Un cik daudz, daudz grūtāks un gadiem ilgāks ir bijis Jūsu uzdevums. Bet jūs nesāt to ar tādu vienkāršību un stiprumu. Jūsu — man tik dārgās — vēstules ir tik spirta gara, ka atliek tik apbrīnot sievietes kluso varonību tādā pat klusībā, kādā viņa to izdara. Es arī tagad to nebūtu teicis, kad nebūtu tā aizkustināts, iedomājoties Jūsu abu stāvokli. Kad slogs noveļas, tad tik jūt, cik īsti viņa smagums: to mēs nomanījām paši, kad beidzās mūsu laiks.»¹



Henriete Dermane ap 1910. gadu

¹ Raiņa lit. un mākslas vēst. muzejs, inv. № 18463, Rai K-23-24
58



Henriete un Vilis Dermaņi emigrē uz ASV 1914. gada rudenī

Ar drauga gādību V. Dermanim laimējās aizbēgt no Balagan-skas, un abi Dermaņi nokļuva Pēterpilī, kur kādu laiciņu dzīvoja pie Doras un Pētera Stučkām, tad Henriete legāli, bet Vilis slepeni caur Somiju emigrēja uz Vāciju. Berlīnē viņi ieradās 1914. gada vasaras vidū, īsi pirms pasaules kara sākuma. Sovinisma viļņa pārplūdinātajā ķeizarvalstī viņiem neizdevās dabūt darbu, pat ne dzīvokli, viņus kā Krievijas pavalstniekus 1914. gada augustā internēja.

Berlīnē Henriete sēdēja cietumā kopā ar A. Kolontaju. Apmēram pēc mēneša Dermaņus izsūtīja uz Zviedriju. Tur viņiem nebija neviena drauga, pie kura varētu apmesties. Tad viņi aizbrauca uz Dāniju, kur Kopenhāgenā dzīvoja pie latviešu rakstnieka M. Liepas. Amerikas Sociālistu partijas latviešu koporganizācija uzaicināja Dermaņus darboties tās rindās. Saņēmuši nelielu koporganizācijas aizdevumu (77,5 dolārus) ceļa izdevumiem, 1914. gada 24. septembrī abi Dermaņi ar kuģi devās uz Ameriku.

Amerikas Savienotajās Valstīs Dermaņi sākumā dzīvoja Bostonā, bet emigrācijas laika pēdējā periodā — Vašingtonā. Abi iestājās un darbojās Amerikas Sociālistu partijas latviešu koporganizācijas Roksberijas (Bostonas piepilsēta) nodaļā, bet, kad 1919. gada rudenī nodibinājās Amerikas Komunistiskā partija, viņi kļuva par tās biedriem.

Inteligentam iebraucējam, it sevišķi revolucionāram, nebija viegli Amerikā dabūt piemērotu darbu. Nelīdzēja valodu (krievu, vācu, franču, angļu) zināšana, ne J. Ozola draugu labās rekomendācijas, ne sludinājums laikrakstā «Transcript» — Henrietei nācās samierināties ar kalpones — bērnu audzinātājas vietu kādā bagātu ļaužu ģimenē. Vilis kādu laiku bija Amerikas Sociālistu partijas latviešu koporganizācijas «nacionālorganizators», t. i., profesionāls aģitators un propagandists. Kad viņš dabūja labāk atalgotu pastāvīgu darbu kādā municijas fabrikā, Henriete sāka apmeklēt Bostonā Simoni koleģu un divos gados tur apguva bibliotekāra specialitāti (1917. gadā). Kādu laiku viņa strādāja Hārvarda universitātes bibliotēkā, bet pēdējos četrus Amerikā pavadītos gadus bija Kongresa bibliotēkas slāvu nodaļas vadītāja. «Brīvajā» pasaulē Dermaniem nebija lemts strādāt mierīgi, radoši. Kad 1917. gada pavasarī Vilis teica runu Cesterā (pilsēta Filadelfijas tuvumā) sasauktajā krievu strādnieku mitiņā un aicināja Amerikas darbaļaudis revolucionārai cīņai, Amerikas varasvīri apcietināja viņu un, inkriminējot «musināšanu uz dumpi», piesprieda 10 mēnešus cietumsoda. Cietumā V. Dermanis saslima ar plaušu karsoni un vēdera tifu. Viņa dzīvība vairākus mēnešus bija apdraudēta. Tajā laikā Henrietei piedzima meitiņa, kura drīz nomira. Vili Dermani no Amerikas cietuma iznesa uz nestuvēm, tik novārdzis viņš bija.

Henrietei Dermanei, Amerikas Komunistiskās partijas Vašingtonas grupas biedrei, lielas nepatīkšanas sagādāja buržuāziskās Latvijas meņševiki. LSDSP centrālorgānā «Sociāldemokrāts» 1921. gada sākumā tika publicēts paziņojums, ka Henriete Dermane esot LSDSP pārstāve Amerikas Savienotajās Valstīs.¹ Par izfantazētās «pārstāvniecības» vietu provokāciju meistari uzdeva Kongresa bibliotēku Vašingtonā, t. i., oficiālu ASV valsts iestādi. Protestējot pret oportūnistu centrālkomitejas sekretāra nekrietnību, H. Dermane 1921. gada 7. maija vēstulē LSDSP CK kategoriski pieprasīja, lai melīgais paziņojums tiktu atsaukts nākamajā «Sociāldemokrāta» numurā. Uzpūtīgajiem Latvijas meņševikiem viņa paskaidroja: «(...) Partijas priekšstāvniecība un informācijas izsniegšana presē ir divas dažādas lietas. Iekāms vēl CK (LSDSP — J. K.) pie manis bij griezusies, es informēju Amerikas sociālistisko presi par strādnieku kustību Latvijā, es darīju to visu laiku kā privāta persona un vēlos arī turpmāk to darīt kā privāta persona. No CK (LSDSP — J. K.) pa visu šo laiku nekādus materiālus publicēšanai Amerikas presē netiku saņēmusi.»² Materiālus par strādnieku kustību H. Dermane ieguva ne vien no demokrātiskajiem Rīgas laikrakstiem un žurnāliem, bet arī no Padomju Krievijā iznākošās latviešu periodikas, kas Kongresa bibliotēkā bija pieejama.

¹ Sociāldemokrāts, 1921, 20. janv., nod. Partijas dzīve.

² LPSR CVVA, 3017. f., 1. apr., 51. lieta, 213. lp.

Pēc Februāra, bet jo sevišķi pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas daudzi latviešu un krievu politiskie emigranti atgriezās dzimtenē. Dermaņus aizkavēja Viļa arests un ieslodzījums cietumā, kā arī slimība un līdzekļu trūkums: Vilim pēc atbrīvošanas no cietuma algotu darbu vairs nelaimējās dabūt. Henriete nolēma, ka atgriezies Vilis viens un ka viņa sekos tad, kad būs sakrāta ceļa nauda. Amerikas ierēdņi atļaujas izbraukšanai uz Padomju Krieviju neizsniedza. Uzzinājuši par Raiņa un Aspazijas atgriešanos Rīgā, Dermaņi nolēma braukt uz Latviju, lai no turienes dotos uz Maskavu. Taču Latvijas pārstāvis vilcinājās izsniegt Dermanim iebraukšanas vīzu, iekams nesazināšoties un nenoskaidrošot. Un Dermaņi lūdza sava labā drauga Raiņa palīdzību. Tikai pēc Raiņa iejaukšanās V. Dermanis 1920. gada rudenī varēja atgriezties Rīgā. Apmēram pēc gada Henriete viņam sekoja.

Pēc daudziem svešumā pavadītajiem gadiem Rīga H. Dermani neiepriecināja. Vēstulē draudzenei Kļārai Karpovcai (Ozolai) 1921. gada 21. jūlijā viņa rakstīja, ka Latvijā politiskais stāvoklis esot saspīlēts: 9 komunisti notiesāti uz nāvi; 59 izsūtīšot, un arī tos uz robežas varot «bēgot» nošaut; Vilis nodots tiesai par runu 1. Maija mītiņā. Ja Satversmes sapulce izdošot viņu, draudot karatiesa; viņam atņemtas runāšanas tiesības sapulcēs. Kādā citā vēstulē 1921. gada 20. novembrī K. Karpovcai (Ozolai) viņa raksturoja vairākus Rīgā satiktos bijušos draugus kā politiskus advokātus, kurus interesē galvenokārt ienākumi — Kļāra Kalniņa esot kļuvusi vēl iedomīgāka: «Jūtu, ka, Latvijā dzīvojot, mani vecie principi top cieti kā klints. Ar veciem draugiem še attiecības kļuvušas vēsas, bet toties radušies jauni draugi ar karstāk pukstošām sirdīm.» Jaunie draugi Henrietei bija R. Peļše, L. Paegle, L. Laicens un citi. Dermaņi dzīvoja Elizabetes (tagad Kirova) ielas otrajā namā no Daugavas, piektajā stāvā, ar logu uz Daugavu. Tājā pašā namā pie savas māsas Henriete sagādāja drošu dzīvokli R. Peļšem. Konspirācijas nolūkā sakarus starp darbaļaužu pārstāvi Satversmes sapulcē Vili Dermani un LKP nelegālistiem J. Krūmiņu-Pilātu, E. Zandreiteru un citiem uzturēja Henriete. Dīvos buržuāziskajā Latvijā pavadītajos gados Henriete veica vairākus LKP konspiratīvus uzdevumus — gan tad, kad viņa strādāja par tehnisku darbinieci Latvijas Bēgļu reevakuācijas komisijā un 1921. gada novembrī ieradās komandējumā Maskavā, gan arī Berlīnē, kur piedalījās komunistisko laikrakstu korespondentu konferencē.

Latvijā H. Dermane piedalījās Rīgas Arodbiedrību centrālā biroja (RABCB) un citu progresīvo strādnieku organizāciju kultūras darbā, nolasīja vairākas lekcijas par ASV bibliotēkām. Ar plašu referātu par bibliotēku darba jautājumiem ASV un Latvijā viņa uzstājās Ārpuskolas izglītības darbinieku kongresā 1922. gada 24.—26. martā, bet par sievietes uzdevumiem strādnieku politiskajā un saimnieciskajā

cīņā viņa runāja aprīlī Mājkalpotāju savienības biedru sapulcē un Raiņa kluba Torņakalna nodaļas sarīkojumā.

Revolucionāro un ļoti ietekmīgo publisko runu dēļ V. Dermanis 1922. gada maijā tika apcietināts. Henrietei atkal divkārtas rūpes — jācenšas aizpildīt cirsto robu arodbiedrību darbā un jāpalīdz cietumniekiem ar grāmatām un pārtiku.

1922. gada saeimas vēlēšanās revolucionārās kreisās arodbiedrības par vienu no saviem saeimas deputātu kandidātiem bez L. Laicena, L. Paegles un citiem izvirzīja arī H. Dermani. Taču nacionālistiskā buržuāzija pat neļāva balsot par šiem strādnieku un zemnieku kandidātiem, sarakstu varas iestādes anulēja un daudzus revolucionāros saeimas deputātu kandidātus represēja. H. Dermani kopā ar L. Laicenu, L. Paegli, J. Pupu, F. Galenieku, šī raksta autoru un daudziem citiem revolucionāriem arestēja kādā no RABCB plenārsēdēm 1922. gada naktī no 4. uz 5. augustu. Tāpat kā kādreiz cara žandarmērijai, tā arī nacionālistiskās buržuāzijas politikajai aparāzī nebija lietisku pierādījumu par H. Dermanes «noziedzīgo» darbību, viņas apsūdzība pamatojās uz patiesībai atbilstošu, bet nepierādītu faktu un sadomājumu minējumiem: viņa esot komuniste, saņēmusi instrukcijas no LKP CK, satikusies ar CIK locekli Jāni Strazdiņu, uzturējusi sakarus ar Amerikas komunistu Zilbertu, un Amerikā viņa denuncējusi Latvijas valdību.

Cietumā H. Dermane piedalījās ieslodzīto sieviešu bada streikā, tā protestējot pret brutālo režīmu. Vairākas reizes viņa tika ieslodzīta karcerī. 1922. gada oktobrī Henriete līdz tiesai izlaida no cietuma, jo kāds ietekmīgs saeimas deputāts sociāldemokrāts, mazinieks Vilis Holcmanis bija iesniedzis par viņu savu galvojumu.

Divdesmitajos gados pastāvēja nolīgums starp Padomju Krieviju un buržuāzisko Latviju par cietumnieku apmaiņu. Pamatojoties uz šo nolīgumu, Padomju iestādes 1922. gada nogalē pieprasīja abus Dermanus apmainīt pret aizturētajiem kontrrevolucionāriem. Tā Henriete un Vilis Dermani decembrī aizbrauca no Rīgas. Līdz robežai kopā ar vairākiem citiem apmaināmiem revolucionāriem viņi tika stingri apsargāti.

Maskavā Dermaniem draugu bija daudz — P. Stučka, D. Stučka, P. Dauge, J. Lenčmanis, R. Peļše u. c. Padomju iestādes rūpējās par visiem atbraukušajiem revolucionāriem. Uz P. Stučkas 1923. gada 4. janvāra raksturojuma un ieteikuma pamata Henriete un Vili Dermanus ieskaitīja Krievijas K(b)P biedru rindās ar nepārtrauktu stāžu no 1900. gada. Abi viņi Maskavā dedzīgi iekļāvās sociālistiskās kultūras darbā.

H. Dermane 1923. gada februārī kļuva par Sociālistiskās akadēmijas Sabiedrisko zinātņu bibliotēkas¹ pārziņa vietnieci, bet jau pēc

¹ No 1924. gada līdz 1936. gadam šīs bibliotēkas nosaukums bija Komunistiskās akadēmijas bibliotēka. Tagad tā ir PSRS Zinātņu akadēmijas Sabiedrisko zinātņu fundamentālā bibliotēka.

pāris mēnešiem bija tās direktore (1923—1934). Šī bibliotēka viņas vadībā izauga par vienu no lielākajām zinātniskajām bibliotēkām, kura ieņēma vadošo vietu PSRS zinātnisko bibliotēku vidū. Bija izveidota stingra bibliotēkas struktūra; noorganizēta tās grāmatu fondu sistemātiska komplektēšana; H. Dermanes tiešā vadībā tika likts pamats katalogu sistēmai, turklāt sāka Padomju Savienībā plašākā priekšmetu kataloga sastādīšana.

H. Dermane ASV bibliotēkās gūto pieredzi atdeva padomju bibliotēku zinātnei. Komunistiskās akadēmijas bibliotēka izvērsa intensīvu sabiedrisko zinātņu literatūras izstāžu organizēšanu. Šī bibliotēka bija galvenā grāmatu un bibliogrāfisko uzziņu materiālu krātuve ne vien Komunistiskās akadēmijas sekciju un institūtu darbam, bet arī citiem marksistiskās zinātnes centriem (Sarkanās profesūras institūti, komunistiskās universitātes utt.). Tā kļuva par paraugu citu PSRS bibliotēku darba reorganizēšanai un pilnveidošanai.

1924. gadā H. Dermane vadīja KPFSR Izglītības tautas komisariāta izveidoto komisiju Rumjanceva bibliotēkas pārbaudei. Šī bibliotēka tika pārveidota par V. I. Ļeņina PSRS Valsts bibliotēku. Komisija izstrādāja plašu bibliotēkas reorganizēšanas plānu, lai tās darbība pilnībā atbilstu Padomju Savienības kultūras un zinātnes attīstības prasībām. Liela nozīme bija H. Dermanes pūlēm, organizējot un novadot divas KPFSR zinātnisko bibliotēku konferences (1924. gada decembrī un 1926. gada decembrī). Viņa bija pirmās konferences orgbiroja priekšsēdētāja, aktīvi piedalījās abu konferenču darbā, kā arī nolasīja referātus par centralizēto katalogizāciju. Henriete Dermane bija arī Pirmā Viskrievijas bibliogrāfiskā kongresa (1924. gada decembrī) vadītāju un aktīvu dalībnieku vidū, viņa arī iestājās par bibliogrāfijas tuvināšanu sociālistiskās celtniecības un padomju zinātnes aktuālajām vajadzībām. Kad tika nodibināts V. I. Ļeņina institūts¹, VK(b)P CK tzticēja H. Dermanei organizēt šī institūta bibliotēku, un viņa darba savienošanas kārtībā vairākus gadus vadīja arī šo bibliotēku. Kopš 1925. gada viņa bija KPFSR Izglītības tautas komisariāta Valsts zinātniskās padomes, vēlākā Zinātnes sektora bibliotēku komisijas priekšsēdētāja. H. Dermanei bija tuva V. I. Ļeņina ideja par bibliotēku vienotā tīkla izveidi valstī, un viņa sekmēja tās realizēšanu, viņa centās panākt bibliotēku darba koordināciju un ierosināja dažādus centralizētus pasākumus. 1929. gadā pēc VK(b)P CK lēmuma «Par bibliotēku darba uzlabošanu» H. Dermane publicēja rakstu «Par vienotu ļeņinisko bibliotēku tīklu»², kur norādīja uz plānu trūkumu, paralēlismu, valsts līdzekļu

¹ *Red. piezīme.* VK(b)P CK Ļeņina institūts (1923—1931), vēlāk iekļauts apvienotajā Marksa, Engelsa, Ļeņina institūtā, kopš 1956. gada PSKP CK Marksisma-ļeņinisma institūts.

² За единую Ленинскую библиотечную сеть. — Библиотековедение и библиогр., 1930, № 1/2, с. 8—25.

un spēku nelietderīgu izšķiešanu, acinādama izstrādāt vienotu bibliotekārās celtniecības plānu. H. Dermane bija viena no Padomju Savienībā pirmās bibliotēku darba speciālās augstskolas — Maskavas Bibliotēku institūta dibināšanas iniciatorēm. No 1930. gada līdz 1938. gadam viņa bija šī institūta direktore un pasniedzēja, kā arī vadīja priekšmetošanas komisiju. Viņas līdzgaitnieks D. Ivanovs raksta, ka H. Dermane mācējusi saliedēt lielu darbinieku kolektīvu, kas bijis dziļi ieinteresēts bibliotekārā darba izvēršanā plašumā un dziļumā. No visa plašā bibliotēku darba H. Dermani sevišķi interesējuši katalogu jautājumi. Šeit viņai vismaz trīskārtēji nopelni: 1) centralizētās katalogizācijas jautājuma izstrādāšana un tās ieviešana praksē; 2) līdzdalība grāmatu aprakstīšanas vienoto noteikumu izstrādāšanā un 3) priekšmetu kataloga jautājumu izstrādāšana un šī kataloga ieviešana bibliotēkās.

H. Dermanes uzskati par katalogizāciju un sistematizāciju sīkāk aprakstīti E. Segļiņas rakstā, kur atzīmēts, ka «viņas katalogizācijas koncepcija bijusi atbilstoša kultūras revolūcijas pamatuzdevumiem un aptvērusi katalogu kvalitātes celšanas svarīgākos aspektus, ievērojot mūsu zemes bibliotēku integrācijas perspektīvas»¹.

Ar dziļu sirsniņu par H. Dermani savās atmiņās atsaucās arī A. Kravčenko, viena no tuvākajām N. Krupskajas līdzstrādniecēm KPFSR Izglītības tautas komisariāta Galvenās politiskās izglītības pārvaldes («Glavpoļitprosvet») darbā: «Vienmēr nosvērtā un nesteidzīgā Henriete Karlovna savos spriedumos bija konsekventa un patstāvīga, neatlaidīga savu uzskatu aizstāvēšanā. N. K. Krupskaja, kas bija «Glavpoļitprosvet» vadītāja, divas reizes lūdza mani (es tad, 1925.—1926. gadā, biju viņas vietniece «Glavpoļitprosvetā») parunāt ar Henrieti Karlovnu, lai viņa pārnāk strādāt uz «Glavpoļitprosveta» bibliotēku nodaļu. Bet Henriete Karlovna katru reizi atteicās. Savu atteikšanos viņa motivēja ar to, ka Komunistiskās akadēmijas bibliotēkas darbībai ļoti liela nozīme un, reiz darbs iesākts, tad tas arī jāpabeidz.»²

H. Dermane bija viena no PSRS pārstāvēm divos Bibliotekāru un bibliogrāfu starptautiskās asociācijas kongresos. Padomju Savienībā bibliotekāru un bibliogrāfu asociācijas nebija, tāpēc uz kongresiem pārstāvjus sūtīja KPFSR Izglītības tautas komisariāts. 1929. gadā uz Romu brauca H. Dermane un D. Jegorovs. Šajā kongresā H. Dermane savu referātu «Valsts izdevniecības Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā» nolasīja franču valodā.³ 1935. gadā uz Madridi atkal brauca H. Dermane, otra delegāte bija A. Kravčenko. Daloties

¹ *Сеглин Е. В.* Г. К. Дерман. — Сов. библиотековедение, 1982, № 5, с. 99—104.

² No A. Kravčenko 1961. gada 6. marta vēstules šī raksta autoram.

³ Первый международный библиотечный и библиографический конгресс в Риме—Венеции 15—30 июня 1929 г. — Библиотековедение и библиогр., 1930, № 1/2, с. 119—130.



Henriete Dermane 1932. gadā
Padomju Savienībā

savās atmiņās par H. Dermani, jau minētajā 1961. gada vēstulē autoram viņa raksta: «Kongresa darbs galvenokārt norisa daudzās sekcijās. Mēs ar Henrieti Karlovnu savu darbu sadalījām šādi: es piedalījos sekcijās, kurās apsprieda jautājumus par bibliotēku darbības izvēršanu strādnieku un zemnieku vidū, nolasīju tur divus referātus; viņa piedalījās sekcijās, kur izlēma jautājumus par zinātnisko darbu. H. K. Dermanes referāts «Zinātniskās bibliotēkas Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā» saīsināti iekļauts atskaitē par Otrā starptautiskā bibliotēku kongresa darbu.¹ Referātu viņa nolasīja angļu valodā. Kongresa komisiju sēdes notika vairākās Spānijas pilsētās, un kongresa noslēgums bija Barselonā. Tur arī ievēlēja Bibliotēkāju un bibliogrāfu asociāciju federācijas komiteju. Mūs palūdza palikt Barselonā un piedalīties ievēlētās komitejas pirmajā sēdē, Hen-

rietei Karlovnai piedāvāja nolasīt referātu par tematu «Bibliotēkārāis darbs Padomju Krievijā», kuru viņa nolasīja 30. maijā — komitejas trešajā sēdē.» Referātā H. Dermane apskatīja arī bibliotēku darbinieku sagatavošanas jautājumu, sevišķi uzsverot Maskavas Bibliotēku institūta darbu un aspirantūras organizēšanu tajā. A. Kravčenko atcerējās kuriozu gadījumu, kas notika referāta laikā. Komitejas sēdes sanāca Katalonijas Bibliotēku skolā, kura atradās klostera telpās. Tikko H. Dermane sāka stāstīt par bibliotēkārā darba straujo uzplaukumu padomju varas laikā, skaļi un svinīgi iezvanījās klostera zvani. Bibliotēku skolas studenti, kuri arī piedalījās komitejas sēdē, šajā situācijā nespēja atturēties no jautriem smiekliem. Zvani zvānīja, un to pavadījumā H. Dermane angļu valodā lasīja savu referātu.

Atceļā abas delegātes apmeklēja vēl Parīzes un Šveices bibliotēkas, iepazinās ar Šveices centrālajiem kopkatalogiem. Viņas zināja, ka Šveices bibliotēkās bija strādājusi N. Krupskaja un V. I. Ļeņins, zināja arī to, ka šo bibliotēku katalogus V. I. Ļeņins uzskatīja par ļoti noderīgiem zinātniskajam darbam.

H. Dermanes tuva darbabiedre no Maskavas Bibliotēku institūta laikiem E. Segliņa atceras H. Dermani kā ļoti izglītotu cilvēku savā

¹ Второй международный конгресс библиотечных и библиографических работников. — Сов. библиогр., 1935, № 4, с. 151—159.

nozarē un izcilu speciālisti, kura devusi lielu ieguldījumu padomju bibliotēku zinātnes, sevišķi zinātnisko bibliotēku darbā.

H. Dermāne bija autore, līdzautore, sastādītāja un redaktore vairākiem darbiem bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas jautājumos. Viņas atmiņas par BLSDSO darbību Rīgā 1900.—1903. gadā ievietotas grāmatā «Proletāriskā revolūcija Latvijā», ko 1924. gadā Maskavā izdevusi izdevniecība Spartaks. Vairāki viņas raksti publicēti periodiskajos izdevumos.

Henriete Dermāne bija ļoti prasmīga darba organizētāja, principiāla, neatlaidīga, viņa nekad neatļāvās runānot pacelt balsi, bija vienlīdz nosvērta attiecībās ar visu rangu darbiniekiem. Sadzīvē viņa bija vienkārša, pieticīga, bet ļoti akurāta. Viņas dzīvoklītī, kura vienīgais greznums bija grāmatas, vienmēr valdīja spodriība. Viņa ar vīru dzīvoja Komunistiskās akadēmijas kopmītnē divās nelielās istabās Petrovkas ielā 17. H. Dermāne strādāja pāri saviem fiziskajiem spēkiem un saslima ar tromboflebītu. 1938. gadā viņa pārcieta operāciju.

Smagos Lielā Tēvijas kara gadus un pēdējo dzīves posmu Henriete Dermāne pavadīja Vorkutā. Viņas morālā skaidriība un optimisms nezuda arī dzīves vissmagākajos brīžos, viena un galīgi atstāta viņa nebija nekad. Sirsnīga draudzība Vorkutā Henrietei Dermānei bija ar rumāņu revolucionāri ķīmijas inženieri Ļivšu Kislovsku un latviešu komunisti aviācijas inženieri Tamāru Dzērvi. Abas viņas savās atmiņās spilgti un tēlaini raksturo H. Dermāni. Ļ. Kislovska savās atmiņās uzsver, ka Henriete Dermāne nešaubīgi ticējusi padomju tautas taisnīgajai uzvarai Lielajā Tēvijas karā. Drūmās ziņas pa radio par stāvokli frontē daudzās viesušas grūtsirdību. Henriete Dermāne nekad neesot zaudējusi galvu, bet centusies visus pārliecināt, ka hitleriešu panākumiem ir tikai pārejošs raksturs, ka šašisms nespēj uzvarēt un neuzvarēs, ka tieši Padomju Savienībā viņš lauzīs sev kaklu.

Arī Tamāra Dzērve atceras H. Dermānes uzmundrinošās sarunas ar Vorkutas strādniecēm Tēvijas kara laikā: kādā no grūtajiem brīžiem Henriete Karlovna ilgi stāstījusi par Nadeždu Konstantinovnu Krupskaju un par neaizmirstamajām sarunām ar viņu, citreiz — par savu dzīvi Amerikā, par sieviešu grūto stāvokli šai zemē.

Henriete arī Vorkutā daudz lasīja, par lasīto viņa dalījās domās ar draudzenēm. Tā 1952. gada 20. septembrī vēstulē Ļ. Kislovskai, kura acīmredzot rakstīta pēc mākslinieka V. Poļenova grāmatas «Vēstules, piezīmes un atmiņas» izlasīšanas, redzami viņas uzskati par tēlotāju mākslu. Viņa cienījusi mākslinieka reālistiskos darbus, ar kuriem iepazinusies jaunībā. Henriete uzsver, ka V. Poļenova sarakste atklāj apburto cilvēka tēlu, kas mīt augstu ētisku un estētisku ideālu pasaulē. Šie ideāli nebija atrauti no viņa apkārtnē norisošās sabiedriskās darbības: kalpošanas tautai, cenšanās darīt pieejamu tautai mākslu un zinātni.

Par bibliotekāri H. Dermane Vorkutā strādāja tikai īsu laiku (1947—1949) Centrālās ķīmijas laboratorijas tehniskajā bibliotēkā. 1950. gadā H. Dermane pārcieta smagu insultu. Slimība ieilga. Pēc atveseļošanās viņa strādāja kādā kantorī par rēķinvedi. Šī bija Henrietes Dermanes pēdējā darba vieta.

1952. gada novembrī H. Dermane tika ievietota slimnīcā. No gultas viņa vairs nepiecēlās. 1954. gada 18. janvārī viņa nomira, apglabāta Vorkutas kapsētā. Draugi uz viņas kapa uzstādījuši nelielu piramīdveida pieminekli ar piecstarainu zvaigzni galā, mazā alumīnija plāksnītē iegravēts Henrietes Dermanes vārds.

Vairāk nekā simt gadu pagājis kopš kvēlās latviešu revolucionāres, izcilās padomju bibliotekāres Henrietes Dermanes dzimšanas. Daudzu lielu vēsturisku, revolucionāru, traģisku notikumu piesātināts bijis viss viņas mūžs. Ievērojams un paliekošs ir Henrietes Dermanes ieguldījums sociālistiskās kultūras celtniecībā, Padomju Savienības grāmatniecībā, bibliotēku un bibliogrāfijas zinātnē.

Ю. КИПЕРС

БИБЛИОТЕЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, РЕВОЛЮЦИОНЕРКА Г. К. ДЕРМАН

(22 АВГУСТА 1882 — 18 ЯНВАРЯ 1954)

Резюме

Генриетта Карловна Дерман, урожд. Абеле, член КПСС с 1900 года, была соратницей и близким другом многих революционеров — основоположников Латышской социал-демократической рабочей партии (ЛСДРП). Один из них, Вилис Дерман, стал ее спутником жизни. Г. Дерман активно участвовала в революции 1905 года как агитатор и пропагандист, была членом Либавского комитета ЛСДРП (1906—1907) и членом ЦК ЛСДРП (1910—1911).

Г. Дерман самоотверженно следовала за В. Дерманом к месту ссылки в Иркутскую губернию, помогала организовать его побег и вместе с ним эмигрировала в США (1914). В колледже Симмони (г. Бостон) она получила специальность библиотекаря (1917) и затем руководила славянским отделением библиотеки Конгресса США.

В 1921 году Г. Дерман вернулась в Ригу, включилась в работу Центрального бюро рижских профсоюзов и других прогрессивных рабочих организаций. В августе 1922 года она была арестована и находилась в тюрьме до декабря, затем ее вместе с В. Дерманом выслали в РСФСР в порядке обмена политзаключенными.

В 20—30-е годы Г. Дерман жила и работала в Москве, находясь в первых рядах строителей социалистической культуры. Более десяти лет, с 1923 по 1934 год, Г. Дерман руководила библиотекой Коммунистической академии (ныне — Библиотека общественных наук АН СССР). Под ее руководством велось систематическое комплектование книжных фондов и было начато составление обширного предметного каталога; библиотека в то время стала образцовой. Г. Дерман участвовала в комиссии, разработавшей план реорганизации Румянцевского музея в Государственную библиотеку СССР имени В. И. Ленина (1924), была председателем Библиотечной комиссии сектора науки Нарком-

проса РСФСР. С 1930 по 1938 год Г. Дерман возглавляла Московский государственный библиотечный институт. В последние годы своей жизни она работала в библиотеке химической лаборатории г. Воркуты.

Г. Дерман — участница двух конференций работников научных библиотек РСФСР (1924, 1926), Всесоюзного съезда библиографов (1924) и двух международных конгрессов библиотечных и библиографических работников (1929, Италия; 1935, Испания), где выступила с докладами (на французском и английском языках) о работе государственных издательств и научных библиотек Советского Союза.

Г. Дерман — автор, соавтор, составитель и редактор обзорных статей и книг по вопросам библиотечного дела и библиографии. Особой ее заслугой является разработка ряда проблем каталогизации, оказавших заметное влияние на развитие теории и практики библиотечного дела.

Г. Дерман — одна из виднейших советских библиотечных деятельниц, соратница Н. К. Крупской.

Весомый вклад Г. Дерман в советское библиотечное дело состоит в приобщении работы библиотек к актуальным нуждам строительства социалистической культуры и науки.

J. KIPERS

LIBRARY WORKER — REVOLUTIONARY H. DERMANE (AUGUST 22, 1882 — JANUARY 18, 1954)

Summary

Henrietta Dermane, born Ābele, a member of the CPSU from 1900, was a contemporary and a close friend of many revolutionaries — founders of the Latvian Social Democratic Workers' Party (LSDWP) (at present the LCP), one of them, Vilis Dermanis, became her husband. She took an active part in the 1905 Revolution as an agitator and propagandist, was a member of the Libava Committee of the LSDWP (1906—1907) and of the Central Committee of the LSDWP (1910—1911).

H. Dermane selflessly followed Vilis Dermanis to the place of his exile in the Irkutsk province, helped to organize his escape and together with him emigrated (1914) to the USA. In the college of Simmoni (in Boston) she obtained the profession of a librarian (1917) and then directed the Slav Department of the Congress Library of the USA.

In 1921 H. Dermane returned to Riga, took part in the work of the Central bureau of the Riga trade unions and other progressive working organizations. In August, 1922, H. Dermane was arrested and was in prison till December, when she and V. Dermanis were deported to the RSFSR by the way of the exchange of political prisoners.

In the twenties-thirties Henrietta Dermane lived and worked in Moscow, being in the first ranks of the builders of socialist culture. More than 10 years, from 1923 till 1934, H. Dermane directed the Library of the Communist Academy, at present — the Library of Social Sciences of the USSR Academy of Sciences. Under her guidance a systematical acquisition of book stock of the library was carried out, and the working out of a vast subject catalogue was begun, at that period of time the library became a model one.

H. Dermane took part in the commission which worked out the reorganization plan of the Rumyancev Museum into the Lenin State Library of the USSR (1924), she was the president of the Library Commission of the Sector of Sciences of the Peoples Commissariat of Education of the RSFSR. From 1930 till 1938 H. Dermane directed the Moscow State Library Institute. During the last years

of her life she worked in the technical library of the Vorkuta Central chemical laboratory.

H. Dermane — a participant of two conferences of the workers of scientific libraries of the RSFSR (1924, 1925), of the All-Union congress of bibliographers (1924) and two international congresses of library and bibliographic workers (1929 — Italy, 1935 — Spain), where she made lectures (in French and English) on the work of the State publishing houses and scientific libraries of the Soviet Union.

Henrietta Dermane — an author, co-author, compiler and editor of review articles and books about the questions of library science and bibliography.

H. Dermane — one of the most prominent Soviet library workers, the contemporary of N. K. Krupskaya in the twenties-thirties.

The valuable contribution of H. Dermane in the Soviet library science lies in the approach of the library work to the actual needs of the building of socialist culture and science.

LIBRARY WORKER — REVOLUTIONARY H. DERMANE
(AUGUST 22, 1882 — JANUARY 12, 1934)

Henrietta Dermant, born 1882, a member of the CPSU from 1900, was a contemporary and a close friend of many revolutionaries — founders of the Russian Social Democratic Workers' Party (RSDP), (at present the CPS), one of them, V. Dermant, became her husband. She took an active part in the 1905 Revolution as an agitator and propagandist, was a member of the Central Committee of the RSDP (1905-1907) and of the Central Committee of the CPSU (1919-1921).
H. Dermant actively joined the Party in the year of the 1905 Revolution. In the Leninist program, which she signed and translated into Russian, she participated in the collection of signatures in the Party in the Department of the Central Library of the CPSU.
In 1921 H. Dermant returned to Leningrad, took part in the work of the Central Bureau of the first trade unions and other progressive working organizations. In August, 1922, H. Dermant was arrested and was in December, 1922, when she and V. Dermant were deported to the RSFSR by the way of the exchange of political prisoners.
In the twenties-thirties Henrietta Dermant lived and worked in Moscow, being in the first years of the building of socialist culture. More than 10 years from 1923 till 1934 H. Dermant directed the library of the Communist Academy, at present — the Library of Social Sciences of the USSR Academy of Sciences. In 1924 she introduced a systematic classification of book stock of the library, which she worked out as a result of her own original work. In 1925 she worked at the library of the State Publishing House, a member of the CPSU. In 1926 she took part in the organization which worked out the program of the State Publishing House and the Lenin State Library of the RSFSR. In 1927 she was the propagandist of the Library Commission of the Section of Sciences of the People's Commissariat of Education of the RSFSR. From 1928 till 1934 H. Dermant directed the Moscow State Library Institute. During the last years

ZINĀTNIEKS BIBLIOTĒKĀ

1960. gadā V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā sāka strādāt Jānis Zemzaris, cilvēks ar tolaik jau lielu dzīves pieredzi. J. Zemzaris dzimis 1902. gada 10. janvārī Lejasciemā, lauku kalēja ģimenē, pēc pirmā pasaules kara mācījies Rīgas Valsts tehnikumā, 1934. gadā beidzis Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, līdztekus mācībām arvien strādādamas gadījuma darbus iztikai. Jaunībā J. Zemzaris bija aizrautīgs pretalkoholisma propagandists — tehnikumā nodibinājis atturības pulciņu, darbojoties citās pretalkoholisma organizācijās, 10 gadus nolasījis apmēram 1000 referātu par atturības tematiem. Izcilu speciālistu vadībā ieguvis tiesību vēsturnieka specialitāti, J. Zemzaris tika atstāts Universitātē gatavoties zinātniskajam darbam. 1936.—1937. gadā viņš strādāja Zviedrijas un Polijas arhīvos un bibliotēkās. (Lai to spētu, viņš iepriekš iemācījās zviedru un poļu valodas.) J. Zemzaris publicēja presē un «Latviešu konversācijas vārdnīcā» vairākus rakstus — «Kā sodīja zemniekus par pretošanos kungiem 17. gs.», «Vilkaču prāvas Latvijā», «Spīdzināšana kā procesa elements Vidzemē» un citus. 1940./41. mācību gadā J. Zemzaris bija asistents Latvijas Valsts universitātē un strādāja ar studentiem, pēc kara gados bija Vēstures institūtā vecākais zinātniskais līdzstrādnieks un vēstures palīgzinātņu sektora vadītājs.

Tā kā J. Zemzaris bija labi iepazinies ar arhīvu darba specifiku, viņš tika uzaicināts Valsts bibliotēkā veikt rokrakstu apstrādi. (Toreiz Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā vispār strādāja tikai divi darbinieki.) Piecdesmitajos gados kaut cik bija apstrādāti nodaļas iespieddarbu plašie krājumi, tagad bija pienākusi kārtā rokrakstiem. Valsts bibliotēkā bija uzkrājušies daudzveidīgi, taču nesistemātiski komplektēti un visai primitīvi sakārtoti rokraksti. J. Zemzaris ķērās pie darba. Tika nolemts rokrakstus apstrādāt pēc pasaulē un Padomju Savienībā pieņemtajiem principiem. Tie paredz saglabāt neizjauktus fondus — rokrakstu kopumus, kas veidojušies kādas personas vai iestādes darbībā. Rokrakstu apstrāde ir ievērojami ietilpīgāka un sarežģītāka par grāmatu apstrādi, ik brīdi tā pārvēršas par pētniecību un robežojas ar zinātnisku darbu.

Katrā rokrakstu fondā J. Zemzarim iznāca saskarties ar kādām savdabīgām problēmām un problēmiņām. Krājās vērojumi par mūsu



Vēsturnieks Jānis Zemzaris Valsts bibliotēkā

republikai specifiskām rokrakstu aprakstes īpatnībām (piemēram, lielā nozaru dažādība, daudzvalodu fondi, nepieciešamība padarīt rokrakstus pieejamus novadpētnieciskā darbā). Pēc vairāku gadu darba izveidojās Valsts bibliotēkas pašas rokrakstu apstrādes instrukcijas pirmais variants, kurā ievērotas minētās īpatnības. Lai ātrāk apgūtu visus fondus, 1963. gadā tika nolemts daļu rokrakstu apstrādāt vienkāršoti. Atkal J. Zemzaris «atrotīja piedurknes» un īsā laikā panāca, ka bibliotēkā neapstrādātu rokrakstu praktiski vairs nebija.

1964. gadā J. Zemzaris ķērās pie viena no lielākajiem Valsts bibliotēkas rokrakstu fondiem — citvalodu rokrakstiem par Latvijas PSR (100. fonds). Te nu viņš varēja likt lietā savu reto specialitāti — tiesību vēsturnieks, jo fonda kodolā bija feodālisma perioda Latvijas tiesību avotu noraksti, daži visai unikāli. Jāsaka atklāti, neviens, izņemot J. Zemzari, ar tiem arī nebūtu ticis galā, vismaz tādā kvalitātē ne. Valsts bibliotēkas pilnīgi apstrādāto rokrakstu krājums ir vai pats visdetalizētāk meklējumaparātā atspoguļotais rokrakstu krājums mūsu republikā.

J. Zemzaris bibliotēkā strādāja līdz 1970. gadam. Šai laikā tika palielināts nodaļas darbinieku skaits, jaunatnākušie darbinieki visvairāk tika nodarbināti rokrakstu jomā. Tā visus 60. gadus nodaļas uzmanības centrā bija rokraksti. J. Zemzaris it kā «uzdeva toni», un iznākums — bibliotēkā izveidojās labs rokrakstu meklējumaparāts, kurā 1970. gadā trūka tikai viena posma — rokrakstu atspoguļojuma pēc tematikas. J. Zemzaris, teicami pārzinādams paša apstrādāto fondu sastāvu, varēja sameklēt vajadzīgās tematikas rokrakstus pēc atmiņas, turpretim citiem darbiniekiem pēc viņa aiziešanas pensijā tas sagādāja grūtības. Taču arī šai jomā J. Zemzaris paguva atstāt ierosmi — viņš ieteica izveidot perfokartotēku. 70. gadu pirmajā pusē, vairākreiz modificējot J. Zemzara ideju, tika izstrādāta fondu spraudkartotēka, kura ļoti atvieglo meklēšanu.

Līdz šim tomēr nav pateikts galvenais — J. Zemzaris, aktīvi piekomplektējot, 10 gados vairākkārt palielināja Valsts bibliotēkas rokrakstu krājumu. Apstrādājot kādu personālfondu, viņš bieži centās uzmeklēt cilvēkus, kas saistīti ar fonda veidotāju, iegūt no viņiem papildmateriālus. Tā auga kontakti, kas bieži noveda pie jaunu fondu ieguves. J. Zemzarim piemīt īpašs talants — prasme atrast rokrakstu krājumu īpašniekus, prasme izraisīt viņos uzticēšanās sajūtu. Pārējie nodaļas darbinieki ar apbrīnu vēroja J. Zemzara aizrautīgo entuziasmu šai darbā. Arvien jauni priekšlikumi, arvien jaunas idejas. J. Zemzaris nebaidījās no tāliem braucieniem uz dažādām Latvijas malām, nekautrējās vienā otrā namā ierasties ar mugursomu plecos. Kādreiz, referējot par savu skolotāju slavenu novadpētnieku Z. Lancmani, J. Zemzaris atstāstīja zīmīgu gadījumu. Kāds «liels» priekšnieks jautājis nedaudz «mazākam» priekšniekam: «Lancmanis? Es viņa nepazīstu.» Mazākais atbildējis: «Ja jūs redzat vīru ar iežu paraugiem portfeļos abās rokās un vēl somā uz muguras tecīņus dodamies pa Rīgas ielām uz savu muzeju, tad ziniet, ka tas ir Lancmanis.» To atstāstīdams, J. Zemzaris neviļus, bet ļoti trāpīgi bija raksturojis pats sevi. Dažādā veidā, nereti tiešām arī uz muguras, J. Zemzaris bibliotēkā atgādājis desmitiem rokrakstu fondu. Paši nozīmīgākie ir rakstnieku Ezerieša un Jura Kosas, komponista Alfrēda Kalniņa, pedagogu Antonijas un Kārļa Āru, Friča Dravnieka, Jāņa Grestes, Pētera Kūlas, Zelmāra Lancmaņa, Antona un Zinas Ločmeļu, Pētera Meistera, Alfrēda Skrodera, Viļa Videnieka (abi pēdējie arī revolucionārās kustības dalībnieki), vēsturnieku Boļeslava Brežgo, Jura Jenša, Augusta Kāpostiņa, Jāņa Strauberga, kooperācijas darbinieka Pētera Lapiņa un vairāku citu kooperatoru, arhitekta Osvalda Bērziņa, lauku podnieka Gustava Ozoliņa, rokdarbnieces Elzas Jendes krājumi. Ar sevišķu interesi J. Zemzaris vāca vienkāršu darba darītāju — strādnieku, zemnieku — atmiņas, saraksti, dienasgrāmatas. Tā Valsts bibliotēkas fonds strauji demokratizējās — līdzās agrākajiem sabiedrības virsslāņu sacerējumiem nogūlās īsto vēstures veidotāju dzīves un darba liecības.

J. Zemzaris ierosināja arī rokrakstu deponēšanu — īpašnieks patur īpašuma tiesības, uztic savus materiālus bibliotēkas glabāšanai, noteikumos nereti tiek paredzēta to pāreja vēlāk bibliotēkas īpašumā. Bibliotēkas darbinieki bija ļoti gandarīti, kad pēc vairāku gadu prakses saņēma PSRS Ministru Padomes Galvenās arhivu pārvaldes cirkulārvēstuli, kur deponēšana rokrakstu krātuvēm īpaši ieteikta.

Lai lasītājiem un interesentiem pēc iespējas labāk atklātu Valsts bibliotēkas rokrakstu bagātības, dzima ideja laist klajā iespiestus rokrakstu zinātniskos aprakstus (tos J. Zemzaris turpināja gatavot arī pēc aiziešanas pensijā). Rakstnieku Pērsieša, Doku Ata, Ezerieša rokrakstu zinātniskajos aprakstos¹ tika iekļauti arī citās republikas rokrakstu krātuvēs glabājamie, turpretim folkloras rokrakstu aprakstā² — tikai Valsts bibliotēkas materiāli.

Ists zinātnieks, piekļuvis bibliotēkā pie pagātnes mantojuma senu grāmatu vai rokrakstu veidā, nevar palikt vienaldzīgs. Tā arī J. Zemzaris, realizēdams savus senākos nodomus, izstrādāja dažus pētījumus par tiesību avotiem Valsts bibliotēkā (līdz ar svarīgāko tekstu publikāciju) — «Materiāli Kurzemes feodālo pilsētu nemantīgo iedzīvotāju vēsturei»³, «Latvijas feodālisma perioda tiesību vēstures avoti V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkas rokrakstu fondā»⁴. Abi apcerējumi atklāj jaunas parādības latviešu tautas tiesiskajā vēsturē. Koncentrētā, eksaktā, faktiem bagātā izklāstā tomēr jaušama autora siltā attieksme pret darba cilvēkiem pagātnē. Abās apcerēs autors pārliecinoši realizējis savu seno ideju — parādījis, ka pagātnē zemes pamatiedzīvotājiem bija daudz lielāka nozīme, nekā iekarotāju un apspiedēju virsslānis to attēlojis savos vēstures aprakstos.

J. Zemzaris nevairījās arī no ģimenes rūpēm, tomēr brīvajā laikā viņš citīgi strādāja ar saviem iemīlotajiem zinātniskajiem tematiem. Būdams atsaucīgas dabas cilvēks, J. Zemzaris dažkārt neatteica uzaiņinājumiem iesaistīties kopdarbos. Tā, piemēram, viņš kopā ar dažiem citiem vēsturniekiem darbojās Līgatnes papīrfabrikas vēstures pētīšanā, šai nolūkā vāca arī strādnieku atmiņas, pētīja revolucionāro kustību. Taču fonā visu laiku palika pēckara gados iesāktais mūža darbs — Latvijas metroloģijas vēsture. J. Zemzaris par to rakstījis «Latvijas PSR Mazajā enciklopēdijā»⁵, publicējis vairākus rakstus

¹ Zemzaris J. Pērsieša rokraksti un sarakste. Zin. apraksts. — R., 1969. — 99 lpp.; Krūmiņa G., Zemzaris J. Doku Ata, Pētera Doka, Augusta Kažoka un Andreja Kažoka rokraksti un sarakste. Zin. apraksts. — R., 1981. — 127 lpp.; Zemzaris J. Ezerieša rokraksti un sarakste. Zin. apraksts. — R., 1982. — 68 lpp.

² Zemzaris J. Latviešu folkloras rokraksti Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā. Zin. apraksts. — R., 1974. — 56 lpp.

³ Raksti / V. Lāča LPSR Valsts b-ka, 1970, 2/3, 218.—250. lpp.

⁴ Raksti / V. Lāča LPSR Valsts b-ka, 1974, 5, 216.—236. lpp.

⁵ Zemzaris J. Mēri un svāri. — Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. R., 1968, 2. sēj., 546.—547. lpp.

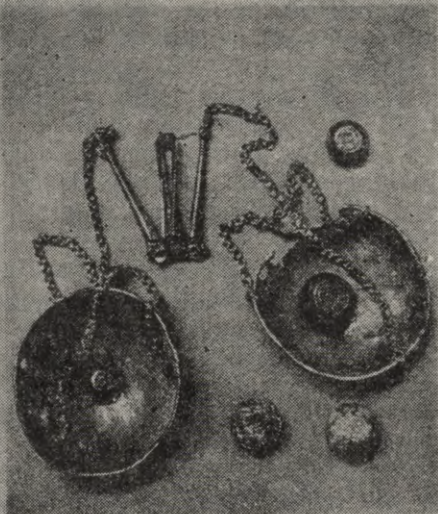
dažādos žurnālos un rakstu krājumos.¹ Viņš arī palīdzējis aprakstīt Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja bagātīgo Rīgas mēru un svaru etalonu kolekciju. (Muzejā cilāt desmitiem kilogramu smagos atsvarus — tā taču bija arī pamatīga fiziska nostrādāšanās.)

Kāpēc vajadzīga tā saucamā vēsturiskā metroloģija? Ikvienā vēstures pētījumā zinātnieki sastopas ar mūslaikiem neiedomājamu jucekli senajās mēru sistēmās. Latvijā tas ir jo sarežģītāk tāpēc, ka te valdījušas dažādas varas, nelielā teritorija bijusi sadalīta vairākos novados, kuros katrā bija citādi mēri. Lai kādu patiesību izteiktu vēsturnieks, tai vajadzīgs solīds faktu pamats senajā konkrētajā dzīvē, kur mēram un svaram bija liela nozīme. Ja, piemēram, kādā 18. gadsimta zemnieku sūdzībā teikts, ka kungs licis viņiem par vienu asi malkas muižā kalpot 16 dienas un vēl savērt 4 vai 6 mārciņas linu, tad šis fakts jāvērtē no sociālā un ētiskā viedokļa, bet, lai to darītu, vispirms jāzina, cik liela tolaik bija ass un mārciņa. Jo jūtama vajadzība pēc skaidrības šai jomā kļūst tagad, kad visas zinātnes, arī vēsture, tiecas matematizēties. Arī citu nozaru pagātnes pētīšana, vienalga arhitektūras vai medicīnas, lauksaimniecības vai ķīmijas, nevar iztikt bez vēsturiskās metroloģijas.

Taču pētījumiem metroloģijā ir sava īpatnība. Lai iegūtu priekšstatu par visiem laikmeta mēriem un svāriem, jāsavāc milzīgs sīku ziņu daudzums. Vēsturnieks nevar piesēsties pie kāda avota un pāris gados uzrakstīt pētījumu. Šim darbam jāziedo liela daļa dzīves. To J. Zemzaris arī darīja. Viņš izskatījis simtiem dokumentu, tvēris katru sīkāko ziņu, to fiksējis, salīdzinājis ar citām, izskaitļojis. Ipaši intensīvi ar metroloģijas jautājumiem J. Zemzaris strādāja pēc aiziešanas pensijā (70. gados). Tapa grāmata, tai radās izdevējs — Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs; un ļoti glītā ārējā ietērpā 1981. gadā nāca klajā izdevums ar J. Zemzara vārdu «Mērs un svars Latvijā 13.—19. gs.».

Profesionāls vēsturnieks bija ķēries pie eksaktas zinātnes. Tikai 268 lappuses, tomēr fundamentāls darbs. Taču tā nozīme tālu pārsniedz rokasgrāmatas ietvarus. Grāmatas ievadā V. Dorošenko raksta: «Tradicionālo mēru daudzveidība un specifika ir nozīmīga pati par sevi, jo palīdz dziļāk ieskatīties mūsu senču ikdienas dzīvē, saprast tautas cīņas formu pret tās apspiedējiem, tās tiekšanos pēc taisnīgākas sabiedriskās iekārtas.» Viņš uzsver, ka grāmatā atspo-

¹ *Земзарис Я.* Metroлогия Латвии в период феодальной раздробленности и развитого феодализма (XIII—XVI вв.). — Пробл. источниковедения, 1955, 4, с. 177—220; *Земзарис Я.* Мērs un virsmērs kā feodālo zemnieku ekspluatācijas līdzeklis Latvijā. — LPSR ZA Vēstis, 1957, № 8, 25.—36. lpp.; *Земзарис Я.* Развитие метрологической науки в Латвии. — Вспомогательные исторические дисциплины, 1972, 4, с. 174—193; *Земзарис Я.* Вēsturiskās metroloģijas avotu nozīme un Rīgas namnieku cīņa pret četršķautņu pūra ieviešanu 1760. gados. — LPSR ZA Vēstis, 1975, № 4, 84.—89. lpp.; *Земзарис Я.* Par senākajiem Rīgas garuma un platības mēriem. — Grām.: Astronomiskais kalendārs 1981. R., 1980, 159.—166. lpp.



J. ZEMZARIS

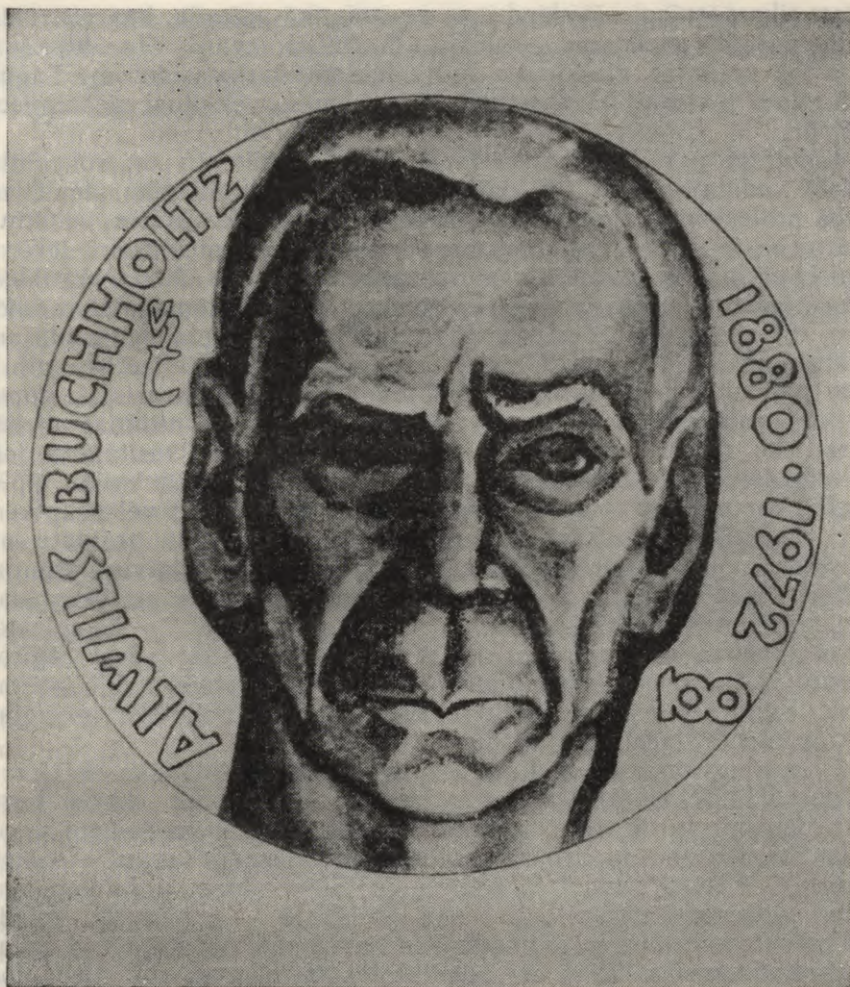
**MĒRS
UN SVARS
LATVIJĀ**

13.—19. GS.

J. Zemzara grāmatas «Mērs un svars Latvijā 13.—19. gs.»
vāks

guļoņas tautas kultūra, tās kontakti ar citām kultūrām, cer, ka grāmatas publikācija kļūs par stimulu intensīvākai citu vēstures palīdzinātņu izpētei. Recenzents H. Strods uzskata, ka paveikts metroloģijas zinātnes pirmais uzdevums — kļūt par vēsturnieka darbarīku.¹

¹ Strods H. Latvijas vēsturnieka darbarīks. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 3, 134.—135. lpp.



Alvila Būholca medaļa

Vērtētāji atzīmē J. Zemzara zinātnisko godīgumu — neskaidros jautājumus viņš necenšas iztēlot par skaidriem. Pats autors domā, ka nevienu zinātnes nozari nevar noslēgt ar kādu vienu pētījumu, un cer, ka viņa darbam radīsies turpinātāji. Tūlīt pēc grāmatas iznākšanas sāka plūst pieprasījumi no citām republikām un ārzemēm, tika ievadītas sarunas par darba tulkošanu krievu un vācu valodā.

Pāris dienu pirms J. Zemzara 80. dzimšanas dienas Vissavienības Astronomijas un ģeodēzijas biedrības Latvijas nodaļas svinīgā sēdē

viņam tika pasniegta šīs biedrības nozīmīgākā prēmija, kas nosaukta izcilā, pasaulē pazīstamā ģeodēzista A. Būholca vārdā. Tas bija pirmais šīs prēmijas piešķirums individuālam darba autoram. Tagad J. Zemzara īpašumā ir arī prēmijas medaļa, ko veidojusi māksliniece V. Zeile.

Vērojumi par J. Zemzara darbību Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā vedina arī uz pārdomām — ko iegūst bibliotēka, pieaicinot darbā profesionālu zinātnieku. Pirmkārt, augstas kvalitātes veikumu: zinātnieka ieteikumi vai iniciatīva materiālu komplektēšanā ievērojami bagātina fondu, arī literatūras apstrādē, it sevišķi sarežģītākās jomās, īpaši nozīmīga ir viņa kompetence (to redzējām Valsts bibliotēkas rokrakstu apstrādes procesā). Otrkārt, zinātnieks var lasītājam zinātniekam (un arī nezinātniekam) sniegt daudz detalizētāku, pilnīgāku palīdzību nekā universālais bibliotekārs. J. Zemzaris, sastopoties ar lasītājiem, nereti prata tā iedarbināt savu atmiņas mehānismu, ka no tā «nāca ārā» visnegaidītākie, bet lasītājiem ļoti noderīgi ieteikumi. Zinātnieks pazīst zinātniskā darba tehniku, tāpēc vieglāk var nojaust otra zinātnieka neizteiktās (un pat vēl neaptvertās) vajadzības. Treškārt, J. Zemzaris prata ap Reto grāmatu un rokrakstu nodaļu pulcēt redzamu un neredzamu «aktīvu». Daudzi lasītāji, iepazīnušies ar J. Zemzari, labprāt nāca talkā ar literatūras komplektēšanas ierosinājumiem, retumis pat piedalījās komplektēšanas gājienos un braucienos, tāpat sniedza konsultācijas sarežģītos literatūras apstrādes jautājumos. Beidzot, zinātnieks bibliotēkas darbā veido šīs iestādes pozitīvo seju, neviļus bibliotēka asociējas ar kompetenta darbinieka vārdu.

Taču ir arī problēmas. Lai cik bagātīgi būtu bibliotēkas krājumi, tā nespēj būt zinātniekam par vienīgo pētnieciskā darba bāzi. Zinātniekam nav tik viegli apgūt un iekšēji par savām padarīt visas bibliotēkā darba specifiskās «tūkstoš» detaļas (liekas pat — jo izcilāks viņš ir savā speciālajā nozarē, jo tālāki viņam ir bibliotēkā darba piņķerīgie sīkumi). Vēl cita problēma — zinātnieks sniedz bibliotēkai neatsveramu palīdzību tikai savā specialitātē, tātad rodas zināma vienpusība. Taču arī augstskolās izciliem speciālistiem dod iespēju lasīt tā saucamos lekciju speciālkursus par savu pētījumu tematiku, nebaidoties no vienpusības, jo pats zinātniskums vien jau ir spēcīgs audzinošs elements. Liekas, nākotnē zinātnieku iesaistīšana lielo bibliotēku darbā kļūs arvien nepieciešamāka.

Ģatavojot šo rakstu, lūdzām J. Zemzari atbildēt uz dažiem jautājumiem. Sniedzam šeit viņa interesantākos izteikumus no toreizējās intervijas.

Vai Jums ir autoritātes zinātnē, dzīvē?

Vienmēr esmu jūsmojis par cilvēkiem, kas nesavtīgi veltījuši savu dzīvi nozīmīgu problēmu atrisināšanai zinātnē vai tehnikā. Interesantākā lasāmviela man ir bijusi monogrāfijas par izciliem kultūras

darbiniekiem. Dzīvē man visvairāk imponējuši cilvēki, kas visos apstākļos palikuši uzticīgi savai iekšējai pārlicībai, savu dzīvi veļtījot vispārnozīmīgiem mērķiem.

Kas Jūs pamudināja pievērsties vēstures pētišanai?

Vēsture mani interesēja jau no vidusskolas gadiem, un no tiesību zinātņu nozarēm tuvākā šķīta tiesību vēsture. Interesi pavairoja arhīvu studijas, kas kļuva par aizraujošāko nodarbošanos.

Vai esat pētījis arī savas dzimtas vēsturi?

Tēva līnijai pagaidām esmu izsekojis līdz Ziemeļu karam. Tēva senči dzīvojuši Kraukļu muižas Ķeirānu mājās kā dzimtzemnieki. Tēvam kā dzimtas jaunākajam dēlam bijis jāmācās amats. Nostrādājis dažus gadus par muižas kalēju, viņš 19. gadsimta 90. gadu vidū uzņēmies kalēja darbus pie celtās Lejas draudzes baznīcas un ar šo laiku palicis dzīvot Lejasciemā. Mātes tēvs — pēc 20 gadu dienesta Krievijas cara flotē atvaļinātais Jānis Bērziņš — cēlies no Veselavas muižas dzimtzemniekiem.

Kurš no zinātniskā darba procesiem Jums vispatīkamākais?

Atklāti sakot, vispatīkamākais ir materiālu vākšanas posms, kad, lasot dažādus dokumentus, paveras ieskats uz seno laiku sadzīves apstākļiem. Bez tam īpašu gandarījumu dod no jauna atrastās liecības par seniem mēriem, kas tuvina problēmas pilnīgāku atrisināšanu. Kad vēstures avoti nedod nekā jauna, ir laiks stāties pie apcerējuma uzrakstīšanas, kas jau ir grūtāks un atbildīgāks process.

Viena no Jūsu darba interesantākajām idejām — Latvijā viduslaikos lietotie mēri saistīti ar seno latviešu zemkopju darbu. Kā Jūs nonācāt pie šādas atziņas?

Iedziļinoties savāktajā materiālā, pārsteidza seno tautas mēru lielā nozīme feodālisma periodā ar atskaņām līdz mūsu dienām. Nedaudzie avotos sastopamie seno mēru pieraksti ļāva secināt, ka mēru tradīcijas izlietojamas par retrospektīvu avotu arī tam tautas vēstures posmam, par kuru trūkst rakstīto avotu. Nodaļā par seniem platību mēriem lielu nozīmi ieguva 17. gs. tiesu protokolos nejauši atrastās ziņas par vagas jeb birzuma attālumu un līdz ar to par seno platības mēra vienību, kas sasaucas ar grieķu un romiešu, kā arī citu indoeiropiešu tautu mērvienībām. Darbs šajā virzienā būtu turpināms, izlietojot bagātos folkloras materiālus un uzmērījumus arheoloģiskajos izrakumos.

Pastāstiet, lūdzu, par seno gadsimtu cilvēkiem, ko esat sastapjis savos pētījumos! Kādas viņu rakstura īpašības Jūs visvairāk saisti-jušas?

Spilgtākie iespaidi palikuši no izlasītajām pāri par 1000 tiesu lietām. Palikuši prātā tie gadījumi, kur protokolos minētās personas uzrāda attīstītu goda prātu, pašapziņu, īpašu iejūtību, humānismu. Tā kāds kunga smagi piekauts dzimtcilvēks mazāk pārdzīvo fiziskās sāpes nekā goda aizskārums, apkaunojums un paskaidro tiesā, ka visu mūžu vēl neviens viņam neesot iesitis. Kādam tēvam par nejauši

nošauto dēlu tiesa piespriež t. s. līdzības naudu, bet viņš no tās atsakās, pārliecinājies, ka tas noticis bez ļauna nodoma. Tāpat kā kādā skandināvu sīgā, kur nogalinātā tēvs saka, ka nevēloties dēla galvu nest savā makā. Atmiņā palicis arī gadījums, kur tiesa piespriež nāves sodu diviem brāļiem laupītājiem, bet nav bendes, kas sodu izpildītu. Tiesnesis piedāvā vienam no viņiem kļūt par bendi un tā izvairīties no soda. Notiesātais no piedāvājuma atsakās, jo viņam būšot jāpakar savs brālis. Starp apsūdzētajiem ir arī vīri cieti kā krams, kas iztur visas četras spīdzināšanas pakāpes, neatzīstas nedarītā noziegumā un tiesai jāatbrīvo, atstājot lietu «dieva tiesai».

Kā Jūs organizējat laiku savās brīvajās stundās?

Literatūras lasīšanai un materiālu vākšanai publicētajos avotos veltīju vakara stundas. Arhīvam izlietoju kādu brīvdienu vai arhīva vakara maiņas. Sarežģītāk bija ar apcerējuma uzrakstīšanu, tas bija jāpaveic pa sestdienas vakariem un pa svētdienām; lai prāvais fakts materiāls turētos atmiņā, darbs bija jāveic mazākiem posmiem. Lielākam darbam bija jāizlieto arī atvaļinājuma laiks. Brīvā laika ekonomija tika maksimāli ievērota. Bibliotēkas atmosfēru, veicot zinātnisku pētījumu, vienmēr izjūtu kā labvēlīgu momentu, jo tad lasītājam ir iespēja atrasties no blakus domām, koncentrējoties darbam. Ļoti ērti bija arī izlietot Letonikas fondā sakopoto avotu izdevumus un izlietot periodikas fonda pakalpojumus. Ģimenes locekļu pacietību ar saviem nebeidzamajiem pētījumiem esmu pārbaudījis bez gala. Vienmēr tomēr esmu guvis atbalstu, kaut arī šis darbs nekad nav materiāli attaisnojies. Šāda labvēlīga attieksme un iecietība pret «laika šķiešanu» varēja jaunradi ietekmēt tikai pozitīvi. Pašu apcerēšanās darbu gan vislabāk varēju veikt vientulībā.

Kurš no bibliotekārā darba procesiem Jums bija vismīļākais, kurš — visnepatīkamākais?

Vispatīkamākais process bija iedziļināšanās kādā rokrakstu fonda materiālā, vēlēšanās atrast tur kaut ko jaunu, nozīmīgu kultūras vēsturei. Vismazāk patika materiālu inventarizēšanas aktu, fondu kartiņu rakstīšana. Patīkama bija arī rokrakstu komplektēšana. Komplektēšanas gaitās bija arī skumji brīži, kad izrādījās, ka meklējamais personiskais arhīvs nesen nokurināts (piemēram, dziedoņa Paula Saksa dzimtajās mājās). Bet bija arī daudz patīkamu brīžu, kad atstātos rokrakstus līdz ar atmiņu stāstījumu tuvinieki nodeva ar prieku, it kā uz to būtu gaidījuši (piemēram, rakstnieka Ezerieša meitas).

Kādas īpašības nepieciešamas labam rokrakstu komplektētājam?

Viņam jābūt ļoti taktiskam un godprātīgam, turot augstu savas darba vietas labo slavu. Tam jābūt tomēr arī pietiekoši neatlaidīgam un aktīvam, lai pārliecinātu materiālu glabātāju nodot to bibliotēkas rīcībā. Dotais solījums vienmēr jātur, vienalga, par ko tas dots.

Kas, pēc Jūsu domām, nepieciešams jaunam bibliotekāram, sākot zinātnisku darbu, un jaunam zinātniekam vispār?

Лai aiztaupītu laika patēriņu, tiklab jaunam bibliotēkaram kā zinātniekam vispār pirms zinātniskā darba sākuma būtu jānoklausās kāds praktisks ievadījums. Tās varētu būt pieredzējušu kolēģu seminārnodarbības. Varētu arī izstudēt kādu šim nolūkam sacerētu rokasgrāmatu. Latvijas vēstures jautājumu izpētei nepieciešamas arī vācu valodas zināšanas. Senāko vēstures posmu pētniekiem nepieciešama paleogrāfija.

Jūsu nākotnes ieceres?

Dabiski, rodas vēlēšanās darbu metroloģijā turpināt, jo autoram vislabāk zināms, kādi jautājumi prasa jaunus pētījumus. Nozīmīgs ir temats par mēru uzraudzību un, konkrēti, par Rīgas pilsētas mēru etalonu vēsturi. Darbs ir jau aizsākts un būtu jānovada līdz galam. Jāapkopo būtu arī savāktie materiāli par naudas skaitu Rīgas pilsētā un Kurzemes hercogistē. Tomēr līdztekus labprāt strādātu arī ko jaunu, sevišķi tiesību vēsturē un novadpētniecībā, kur aizsākti vairāki temati.

Varētu likties, ka J. Zemzaris, pētīdams senatni un apkopodams pagātnes mantojumu, domās kavējas tikai sen aizgājušos laikos. Tieši otrādi — visu savu intensīvo dzīvi viņš veltī, lai vairotu atziņu vērtības nākotnei.

A. АПИНИС

УЧЕНЫЙ В БИБЛИОТЕКЕ

Резюме

В статье рассказывается о работе историка правоведения Яниса Земзариса в отделе редких книг и рукописей Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса (1960—1970). Я. Земзарис многое сделал для пополнения собрания рукописей личными архивами латышской интеллигенции, представителей крестьянства и рабочих, заложил основы методики обработки рукописей. Он был инициатором депонирования (прием на временное хранение) в библиотеке рукописей индивидуальных владельцев. Я. Земзарис составил несколько ныне опубликованных научных описаний рукописных фондов библиотеки, разработал некоторые вопросы истории права Латвии. Как показал пример Я. Земзариса, ученый в библиотеке может не только эрудированно участвовать в комплектовании и обработке фондов, но и быть очень полезным читателям своими знаниями, сплотить читательский актив, помогающий ему в работе, внести существенный вклад в формирование лица учреждения.

Долгие годы Я. Земзарис посвящал свое свободное время исследованию истории метрологии Латвии, результатом чего явилась фундаментальная монография. За работу в области метрологии Латвийское отделение Всесоюзного астрономо-геодезического общества в 1982 году наградило Я. Земзариса медалью А. Бухгольца.

В статью включены также ответы Я. Земзариса на вопросы интервью, организованного библиотекой к 80-летию ученого.

A SCIENTIST AT THE LIBRARY

Summary

The article deals with the work of the historian of jurisprudence, Jānis Zemzaris, in the Department of Rare Books and Manuscripts of the Vilis Lācis State Library of the Latvian SSR (1960—1970). J. Zemzaris has done a lot to enlarge the manuscript collection with private archives of the Latvian intelligentsia, representatives of peasantry and workers, he has laid the foundation of the methods of manuscript processing. He was the initiator of the depository (temporary) keeping of private manuscripts at the library. J. Zemzaris worked out several at present published scientific descriptions of the library manuscript collections and some questions of the Latvian law history. J. Zemzaris' example showed that a scientist at the library can not only take part in the collecting and processing of stock, but also be very useful for readers with his knowledge, unite the most active readers who are helping him in his work, make a considerable contribution in the formation of the good name of the establishment.

For many years J. Zemzaris devoted his free time to the investigation of the Latvian historical metrology, the result of which was a fundamental monograph. For his work in the field of metrology J. Zemzaris in 1982 was rewarded the medal named after A. Buchholtz of the Latvian Department of the All-Union Astronomical Geodesic Society.

The article includes also J. Zemzaris' answers to the questions of an interview organized by the library in connection with the scientist's 80th birthday.

JĀNIS STRAUBERGS — LATVIEŠU GRĀMATNIECĪBAS VĒSTURES PĒTNIEKS

Jānis Straubergs (1886—1952) ir viens no nedaudzajiem latviešu zinātniekiem, kura darbība aptver kā eksakto, tā humanitāro zinātņu nozares. Viņš ir pētījis aerodinamikas, elementārās matemātikas un ballistikas jautājumus, kā arī Rīgas, citu pilsētu un arī novadu vēsturi, rakstījis par matemātikas, saimniecības un teātra vēsturi Latvijā.

1928. gadā Straubergs uzsāka Rīgas rēķinu grāmatas (Rigisches Rechenbuch) dažādo izdevumu izpēti. Arhīvos viņa rokās nonāca 16.—18. gs. dokumenti ar vēl neapgūtām ziņām par skolu lietām, par latviešu grāmatu tapšanu un ražošanu, par šī laika literatūras un grāmatniecības darbinieku dzīvi un jaunradi. No 30. gadiem Strauberga zinātniskajā darbībā nozīmīgu vietu ieguva šie jautājumi. Straubergs nebija vienīgais, kurš šajā laikā pievērsās feodālisma perioda latviešu grāmatām. Par tām interesējās arī valodnieki un literatūrvēsturnieki, taču viņu veikums bija atbilstošs savas zinātņu nozares specifikai. Turpretī Straubergs uzskatīja, ka zinātniekiem, kurš strādā ar senajiem izdevumiem, jābūt speciālistam gan valodniecībā, gan literatūrā, gan vēsturē, un konstatēja, ka «šādu ideālu pētnieku atrast būs grūti»¹. Viņš centās aptvert iecerēto programmu, arhīvos un grāmatu krātuvēs apgūdam visus materiālus, kas ļautu literatūras pieminekļus iepazīt no dažādiem aspektiem. Vēsturnieka interešu loku labi raksturo Latvijas Universitātē lasītās lekcijas konspektā teiktais: «... pētniekam bieži pašas grāmatas, resp., darba saturs, aiziet otrā plāksnē, bet pirmā vietā uzpeld pētījumi par autora personu, viņa stāvokli citu rakstnieku un sabiedrības vidū, pašas sabiedrības un laikmeta toreizējām interesēm un strāvām, grāmatas avotiem, viņas vēsturisko nozīmi utt.»² Straubergs neizvirzīja sev uzdevumu dot sistemātisku feodālisma perioda latviešu grāmatniecības apskatu. Viņa darbība galvenokārt bija virzīta atsevišķu izdevumu izpētē, taču atklājumi šajā jomā bija tik nozīmīgi, ka dažkārt mainīja priekšstatu arī par vispārīgām, kardinālām latviešu grāmatas attīstības līnijām.

Lai noskaidrotu Strauberga ieguldījumu latviešu grāmatniecības vēstures izpētē, jāpievēršas ne tikai viņa rakstiem par grāmatnie-

¹ Latvijas PSR Valsts b-kas rokrakstu fonds (turpmāk R X) 59, 8, 8, 63. lp.

² R X 59, 8, 8, 59. lp.

cību, bet jāiepazīstas ar darbiem skolu, pilsētu, novadu vēsturē, kuros arī bieži ir iekļauti grāmatu vēstures fakti. Straubergs bija ražīgs autors, viņa autobiogrāfijā ir norādīts uz vairāk nekā simt rakstiem un darbiem dažādās zinātņu nozarēs.¹ Visi viņa pētījumi nav publicēti. Plašais Strauberga rokrakstu fonds, kas glabājas Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, ietver ne tikai publicēto darbu manuskriptus, bet arī rokrakstā palikušos apcerējumus, lekciju un referātu uzmetumus, izrakstus no arhīvu un citu krātuvju fondiem. Nelielu daļu viņa rokrakstu, galvenokārt biogrāfiskos materiālus un saraksti, meita nodevusi Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu nodaļai.²

Straubergs pētījumiem par latviešu grāmatniecības vēsturi pievērsās pusmūžā — apmēram 45 gadu vecumā. Lai gūtu priekšstatu par vēsturnieka dzīvi un darbu pirms tam, jāielūkojas viņa «*Curriculum vitae*»³.

Jānis Straubergs dzimis 1886. gada 24. novembrī Džūkstes pagasta Lielstraģos. Viņa skolas gaitas sākās vietējās Džūkstes pagasta skolās un turpinājās Valmieras skolotāju seminārā, kuru viņam gan neizdevās pabeigt. 1905. gada rudenī viņš no šīs mācību iestādes tika izslēgts par piedalīšanos revolūcijas notikumos. Tālāk izglītoties kādu laiku vajadzēja pašmācības ceļā. 1907. gadā Pēterburgā Straubergs ieguva aprinča skolotāja un mājskolotāja tiesības, bet gadu vēlāk kā eksternis beidza Jelgavas klasisko ģimnāziju. No 1908. gada līdz 1912. gadam viņš studēja Maskavas universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē. Pēc universitātes beigšanas Straubergs strādāja par skolotāju vispirms Krievijas pilsētās, bet no 1918. gada Latvijā. Visilgāk viņš strādājis (1919—1934) Rīgas 3. ģimnāzijā.

20. gados Straubergs uzrakstīja vairākas matemātikas mācībgrāmatas un sagatavoja divus «Matemātiski-fizikālās bibliotēkas» numurus. Šī grāmatu sērija tika aizsākta 1925. gadā ar A. Einšteina «Relativitātes teoriju» Strauberga tulkojumā (ar autora atļauju). Izdevumu papildināja plašs tulcotāja ievads. Par to, ka Straubergs pievērsies kultūras vēstures pētījumiem, liecināja brošūra «Rīgas latviešu skolas zviedru laikos» (R., [1932]). Apkopotās ziņas par skolu stāvokli un mācību procesu ļauj izdarīt secinājumus arī par grāmatu nonākšanu latviešu sabiedrībā 17. gs. pēdējā ceturksnī.

1933. gadā Straubergs pievērsās jautājumiem, kas viņa grāmatu vēstures problēmām veltītajos darbos palika galvenie ilgāku laiku. Kādi latviski teksti ir bijuši lietošanā pirms vai līdztekus iespēstajām grāmatām? Kā veidojušies pirmo latviešu grāmatu manuskripti?

¹ R X 59, 1, 1, 2. lp.

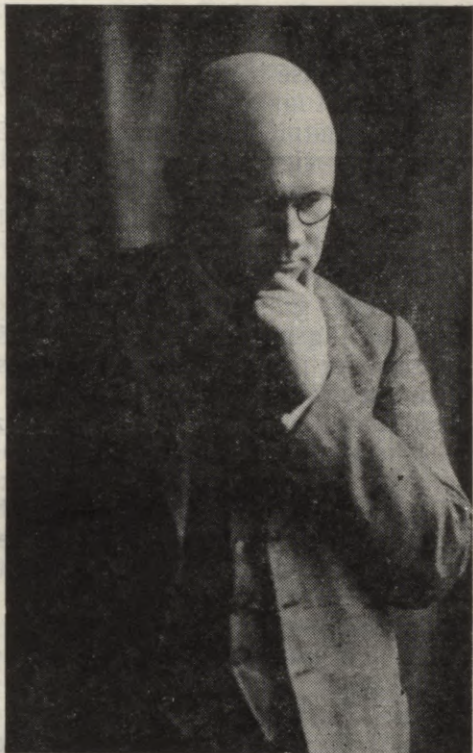
² FBR, ms. 1108.

³ R X 59, 1, 1, 2. lp.; FBR, ms. 1108, 1.

Tā vēsturnieka uzmanības lokā vienlaikus nonāca kā rakstītie, tā iespējamie avoti.

Pirmā publikācija¹ tika sagatavota, oponentējot valodniekam J. Zēveram², kurš, aplūkodams ar 1628. gadu datētu Dāvida dziesmu un Zālāmana sakāmvārdu manuskriptu, norādīja, ka tā autors A. Gecelis ir tikai norakstījis kāda cita tulkoāja veikumu. Šāda atzinuma pamats bija rokraksta izskats: tajā nav ne svītrojumu, ne labojumu, kas liecinātu par tiešu tulkošanu. Turpretī Straubergs domāja, ka Gecelis pats ir pārtulkojis šīs bībeles daļas. Par to liecināja viņa atrastie jaunie materiāli par līdz tam tikpat kā nezināmo Geceļa dzīves un darbības laiku Latvijā, par iespējamo saikni ar citiem tā laika darbiniekiem. Straubergs pievērsās arī manuskripta valodnieciskajām īpatnībām, piešķirdams Gecelim prioritāti noteiktu gramatikas un ortogrāfijas likumu ieviešanā. Taču filologi, atraduši vājas vietas rokraksta valodnieciskajā analizē, nespēja pilnīgi novērtēt pārējos vērā ņemamos Strauberga pierādījumus.³

Tā pēc pirmā mēģinājuma analizēt rokraksta avotu bija radusies atziņa par nepieciešamību sadarboties ar valodnieku. «Latviešu teksti no Rīgas ķemerejas tiesas aktīm»⁴ bija vairāku zvēresta tekstu



Jānis Straubergs (20. gadu beigās vai 30. gadu sākumā)

¹ Straubergs J. Andrejs Gecelis. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1933, № 4, 299.—306. lpp.

² Zēvers J. Par dažiem XVII. g. s. latviešu valodas pieminekļiem. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1932, № 2, 137.—145. lpp.; № 3, 227.—234. lpp.; № 4, 325.—332. lpp.; № 11/12, 288.—289. lpp.

³ Zēvers J. Vēl kāds līdz šim nepazīstams Andreja Geceļa (Getzel) latviešu valodas piemineklis. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1934, № 5/6, 423.—434. lpp.; Augstkalns A. Pirmie latviešu teksti un grāmatas. R., 1935, 12. lpp.

⁴ Ceļi, 1935, 5. krāj., 71.—76. lpp.

publikācija. Straubergs deva arhivāliju aprakstu, zemsvītras piezīmēs fiksēja visas publicējamā materiāla īpatnības, taču tekstu salīdzināšanu ar praksē bijušajiem vācu oriģināliem viņš lūdza izdarīt valodniekam A. Augstkalnam.¹

Abu zinātnieku sadarbība turpinājās pie Strauberga darba «Jaunatrasta garīga satura rokraksts Stokholmā. (XVII. g. s. beigas.)»². Publikāciju vajadzēja gatavot, izmantojot fotokopijas, tāpēc valodnieka palīdzība teksta salasīšanā bija jo īpaši vēlama.

Sinī darbā autors iezīmēja valdības un baznīcas iestāžu politiku latviešu piesaistē luterismam ar tādu reliģisku tekstu palīdzību, kuri iespiestajās grāmatās tika atkārtoti daudzos izdevumos. Katehismu, baznīcas lūgšanu un sprediķi saturošais manuskripts Vidzemes ģenerālkonsistorijas arhīvā bija nonācis, īpaši komisijai izskatot Limbažu mācītāja Rīzenera lietu. Šo viņam piederošo burtnīcu kāds skolotājs bija lietojis kā mācību līdzekli; tātad manuskripts ir veicis rokraksta grāmatas funkciju. Visnozīmīgākā ir darba pirmā daļa — katehisms, jo saskaņā ar augstāko baznīcas iestāžu pavēlēm ar 17. gs. 70.—80. gadiem tā saturs bija jāapgūst visiem latviešiem. Lai tas būtu iespējams, vairāki katehismi nāca klajā iespiestā veidā, taču, kā redzam, blakus tiem tika lietoti arī rokraksta teksti. Vairākas reizes 17. gs. tika iespiests E. Glika veidotais katehisms pēc J. Fišera darba «Schriftmäßige Erklärung des kleinen Catechismi...» (1680), tomēr nevienam šī darba eksemplāru pētnieki līdz šim nav apskatījuši. Straubergam izdevās rekonstruēt katehisma saturu, salīdzinot vācu oriģinālu ar vēlāko darba latvisko pārstrādājumu un izmantojot apstākli, ka bija zināmi šīs redakcijas autora S. G. Dīca izdarītie labojumi Glika katehisma tekstā. Izpētē tika izmantots arī Rīzenera burtnīcas teksts, kas, izrādījās, bija Fišera katehisma cits tulkojums.

Iepriekš minēto rokrakstu gatavotāji bija vācu tautības darbinieki. Straubergs piederēja pie tiem pētniekiem, kuri aizstāvēja domu par atsevišķu latviešu rakstītprasmi. Viņš uzskatīja, ka vācu skolās izglītību ieguvušie latvieši 17. gs. pirmajā pusē ne tikai izdarījuši ierakstus Rīgas latviešu amatu grāmatās, bet arī latviski tulkojuši plašākus tekstus šo organizāciju vajadzībām.³

Vēsturnieks 1933. gadā bija uzsācis lielu darbu pirmo latviešu iespiesto grāmatu avotu noskaidrošanā. Sākumā viņš strādāja ar 1586. un 1587. gadā Kēnigsbergā iznākušo grāmatu kopu, kas veidoja Kurzemes luterāņu rokasgrāmatu. Dedikācijā Kurzemes hercogiem, ar ko sākas 1586. gadā iespiestais katehisms, kā tekstu tulkošanas aizsācējs minēts Dobeles mācītājs J. Rīvijs. Pēc viņa nāves darbu tālāk turpinājuši vēl četri mācītāji. Šis ziņas līdz Strauberga

¹ Augstkalns A. Valodas piezīmes jaunajiem zvēresta tekstiem. — Ceļi, 1935, 5. krāj., 76.—78. lpp.

² Ceļi, 1935, 6. krāj., 209.—248. lpp.

³ Straubergs J. Rīgas linu audēju 1625. g. šrāgas. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1938, № 4, 413.—425. lpp.

pētījumiem īpaši apstrīdētas netika. Kurzemē Rīvijs pavadīja tikai dzīves pēdējo posmu. Izrādījās, ka pirmajā darba vietā Latvijā — Rīgā latviešu draudzē Jēkaba baznīcā — Rīvijs ieņēmis necilu palīgmācītāja («*Kerckendiener*») amatu un arī to nav veicis visai priekšzīmīgi. Darba pienākumi prasījuši, lai viņa rīcībā būtu baznīcā dziedāmie un nolasāmie teksti. Tādi latviešu valodā bija pārtulkoti un manuskriptā Jēkaba baznīcā pieejami jau labu laiku pirms Rīvija, kad latviešu draudzē strādāja N. Rams, J. Eks un citi mācītāji. Pēc Strauberga domām, Rīvijs šos manuskriptus pārrakstīja savām vajadzībām. Atlaists no darba Rīgā, viņš devās uz Kurzemi, kur guva īpašu hercoga atzinību un cieņu. Rīvija nopelnus Kurzemē varēja vairot līdzī paņemtie rokraksti, kurus tad arī vēlāk izmantoja iespiesto grāmatu tekstu veidošanai. Ar rakstu «*Johans Rīvijs*»¹ apliecinājis jau agrāk atsevišķu zinātnieku izteikto domu par pirmo toreiz zināmo iespiesto latviešu grāmatu seno izcelsmi, Straubergs pats arī uzsāka šīs izcelsmes detalizētus pētījumus, ko līdz viņam vēl neviens nebija darījis.

Vissenākie teksti atradās nākamajā luterāņu rokasgrāmatas izdevumā, ko 1615. gadā Rīgā bija iespiedis N. Mollīns. Lielākā daļa dziesmu latviešu valodā bija tulkotas no Rīgas vācu dziesmu grāmatas «*Kurtze Ordnung des Kirchendiensts*», kas ar 1530. gadu nāca klajā arvien jaunos izdevumos. Izpētījis pieejamos šī darba iespiedumus, Straubergs vācu dziesmu grāmatas attīstībā izdalīja vairākus hronoloģiskus posmus. Savukārt 1615. gada latviešu «*Psalmen und geistliche Lieder . .*» teksta analīze pierādīja, ka šajā darbā ir pārstāvēti visi iepriekšējie vācu dziesmu grāmatas posmi, sākot ar pirmo 1530.—1548. gada periodu. Tajā, piemēram, ir vairākas pēc 1530. gada vācu izdevuma tulkotas dziesmas, kā arī pavisam jauni 17. gs. sacerējumu tulkojumi. Turpretī 1587. gada izdevums «*Undeutsche Psalmen und geistliche Lieder . .*» atbilda tikai otrajam — 1559.—1592. gada posmam. Senākās dziesmas šajā izdevumā bija rediģētas un pielāgotas tā laika prasībām. Strauberga pētījums pierādīja, ka abi latviešu izdevumi ir gatavoti neatkarīgi viens no otra pēc vieniem un tiem pašiem rokraksta avotiem.

Šiem jautājumiem veltītajos darbos² Straubergs secināja, ka ap 1535.—1537. gadu Rīgas latviešu draudzē jau ir bijusi izveidota rokasgrāmata, iespējams, ar šādu saturu: dziesmas, perikopes, katehisms. Šo manuskriptu izmantojuši kā Kurzemes, tā Rīgas iespiesto rokasgrāmatu sastādītāji.

Līdz ar to faktiski bija noskaidrota tikai dziesmu izcelsme. Atrast iespējamos katehisma avotus Latvijas bibliotēkās neizdevās, tāpēc

¹ Izglīt. M-jas Mēnešr., 1933, № 9, 133.—139. lpp.; № 10, 276.—284. lpp.

² *Straubergs J.* 1615. g. dziesmu hronoloģija. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1934, № 12, 534.—543. lpp.; Latviešu pirmās dziesmu grāmatas. — Ceļš, 1935, № 3, 171.—178. lpp.; № 4, 238.—248. lpp.; № 5, 322.—330. lpp.; № 6, 402.—407. lpp.; Latviešu pirmās dziesmu grāmatas. R.: Ramave, 1936. 40 lpp.

tas bija viens no galvenajiem Strauberga 1935. gada ārzemju brauciena mērķiem. Volfenbiteles (VFR) bibliotēkā viņš uzgāja daudzus 16. gs. iespiestus lejasvācu katehismus. Šie izdevumi tad arī nodereja tekstoloģiskajai izpētei un salīdzināšanai ar latviešu katehismu. Vēsturnieks analizēja katru teksta frāzi un teikumu, lai atrastu atbilstību kādam noteiktam vācu izdevumam. Tā, piemēram, izsekojot teikumam «Tōw nee buus Czittes Dewes turreeth preexkan man», Straubergs ievēroja, ka vārdkopa «preexkan man» — vācu valodā «vor mir» — ir sena forma, kas M. Lutera darbā «Enchiridion...» (1529) ir vispār atmesta, bet vēlākajos vācu katehismu izdevumos aizstāta ar «neben mir». Pēc tamlīdzīgas visa teksta salīdzināšanas Straubergs varēja norādīt uz diviem latviešu katehisma avotiem: kādu no «Layen Bibel» iespiedumiem un Lutera «Enchiridion...». Rakstā «1586. g. latviešu katehisma avoti un to tulkošanas laiks»¹ tika izteikta hipotēze, ka katehisms latviešu valodā ir bijis ne tikai pārtulkots, bet arī iespiests jau ap 1530. gadu. Hipotēzes pamatojums: ja katehisms būtu pastāvējis tikai manuskriptā, tas nevarētu tā iesakņoties, kļūt tik tradicionāls, lai vairākus gadsimtus iznāktu gandrīz nemainītā veidā. Tāpat rokraksta materiālus nez vai būtu varējis izmantot katoļu katehisma «Īsige pamācišen...» (Viļņa, 1585) veidotājs E. Tolgsdorfs, kura tulkojums valodā un rakstībā ir pārsteidzoši līdzīgs luterāņu tekstam. Katoļu katehisms 20. gs. 30. gados tika uzskatīts par pašu senāko zināmo latviešu grāmatu. Strauberga pētījumi šo hronoloģisko robežu atbīdīja atpakaļ par vairāk nekā pusgadsimtu. 50. gados VFR zinātnieks V. Jannašs dokumentāri pierādīja 1525. gadā izdotās latviešu grāmatas eksistenci.² Šāda vēl agrināka latviešu grāmatniecības sākotne liecina, ka arī Strauberga paredzētās grāmatas atrašanās nav neiespējama.

Iepriekš aplūkots jautājumu komplekss bija visplašākais un visdarbietilpīgākais, ko Straubergs izstrādāja grāmatu vēstures nozarē. Tālāku attīstību tas guva pirmrakstā palikušajā apcerējumā «Latviešu garīgā literatūra»³. Kā jebkuram pētniekam, kurš pievēršas grāmatniecības senākajam posmam, Straubergam galvenokārt nācās saskarties ar reliģiska satura izdevumiem. Pats būdams brīvs no jebkādas reliģiozitātes, viņš šos izdevumus skatīja tikai kultūrvēsturiskā aspektā. Reliģija viņa uztverē bija forma, kādā vēsturiski atspoguļojušās kultūras parādības. Minētajā darbā vēsturnieks apkopja vērtīgas ziņas par atsevišķu 17.—18. gs. izdevumu tapšanas norisi, ko bija atradis Rīgas konsistorijas un Rīgas rātes protokolos. Tā atklājās grāmatu ražošanas procesa kopaina: grāmatu produkcijas pamatmasas veidotājas un noteicējas ir baznīcas vai valdības

¹ Izglīt. M.-jas Mēnešr., 1935, № 9, 151.—162. lpp.

² Sīkāk par to sk. *Apinis A.* Pirmo zināmo latviešu grāmatu 450 gadi padomju grāmatzinātnes gaismā. — Karogs, 1975, № 11, 156.—161. lpp.

³ R X 59, 8, 8.

iestādes, bet iespiedējs lielā mērā ir tikai izpildītājs. Taču katrs izdevums «ir saistīts ar savu laiku un sabiedrības vajadzībām šai laikā»¹. Vēsturnieku interesēja latviešu lasītāja veidošanās, īpaši 17. gs. otrajā pusē, kad grāmatniecības «mērķis vairs nav tikai apkalpot baznīcu, bet arī skolu, saimi, ģimeni»².

Straubergam izdevās daudzus līdz tam anonīmus izdevumus saistīt ar to veidotājiem, noskaidrot teksta sastādītājus, redaktorus, cenzētājus, korektorus.

Interese par latviešu grāmatniecības darbiniekiem vēsturniekam ir bijusi īpaša, bet spēja atrast daudzus līdz tam nezināmus faktus par viņu dzīvi un darbību apbrīnojama. Latvijā, tāpat kā citās zemēs, vēlā feodālisma periodā grāmatniecības veidotāji bija mācītāji. Straubergs gatavoja īpašu darbu «Jēkaba un Jāņa draudzes mācītāji 16. un 17. g. simteņos»³. Raksta sākumā minēts, kāpēc viņam licies nepieciešams uzsākt šādu pētījumu: «.. Rīgas latviešu draudze, kas reformācijas iesākumos pulcējās Jēkaba un pēc tam Jāņa baznīcā, uzskatāma par svarīgāko latviešu kultūras avotu 16. un 17. g. simteņos.. Pie šīs draudzes noorganizē pirmo latviešu skolu, šīs draudzes mācītāji cenzē visus Rīgā izdotos latviešu izdevumus un da lielākai daļai ir arī to redaktori.»⁴ Pēc kritiskas avotu analīzes un to salīdzināšanas ar ekscerpētajām ziņām no arhīvu dokumentiem Straubergs var izveidot hronoloģisku šo draudžu garīdznieku sarakstu, kas dod pamatu izteikt pieņēmumus par latviešu tekstu tulkotājiem un manuskriptu kārtotājiem, par iespiesto grāmatu redaktoriem. Vēsturnieks savos darbos var norādīt uz daudziem grāmatniecības procesā iesaistītiem darbiniekiem, kuri līdz tam nav tikuši pieminēti (piemēram, B. Hānenfelds, P. Štāls, G. Ulrihs, J. Vēdemeiers) vai arī kuru darbības kopaina līdz tam nav bijusi skaidra (piemēram, Jāņa baznīcas mācītājs L. Depkins, S. G. Dīcs).

Straubergam ir arī vairāki darbi par atsevišķām personām. Vienā no agrīnākajiem literatūrai veltītajiem sacerējumiem «Kristjānis Lauterbahs un viņa latviešu dziesmiņas»⁵ aplūkota literāri saistītu cilvēku grupas darbība latviešu grāmatniecībā, kura 17.—18. gs. mijā jau nonākusi līdz vajadzībai veidot latviešu laicīgo dzeju.

Vispazīstamākie literatūras darbinieki 17. gs. bija G. Mancelis un K. Firekers, taču arī viņu dzīves gājumā bija daudz nezināma. Straubergs norādīja uz abu darbinieku tuvajām attiecībām 17. gs. 30. gados Tērbatā un izteica varbūtību, ka Firekers varētu būt palīdzējis ar amata pienākumiem ļoti noslogotajam un tomēr latviešu grāmatniecībā tolaik tik ražīgajam Mancelim literārajā darbā. Pēc studijām

¹ R X 59, 8, 8, 64. lp.

² R X 59, 8, 8, 37. lp.

³ R X 59, 8, 14.

⁴ R X 59, 8, 14, 1. lp.

⁵ Izglīt. M-jas Mēnešr., 1933, № 5/6, 430.—434. lpp.

Tērbatā Fīrekers dzīvojis Dobeles apkaimē — tas bija vienīgais, ko pētnieki bija izsecinājuši pēc dažādiem avotiem.¹ Straubergs noskaidroja, ka viņš strādājis par mājskolotāju pie muižkunga K. Meinkes Pienavā un vēlāk kādu laiku dzīvojis savu jau pieaugušo skolnieču ģimenēs.² Fīrekera darbi iespīestā veidā sāka parādīties tikai 1685. gadā, iespējams, tikai pēc viņa nāves, jo šajā gadā viņš miris. Toties tie tika gandrīz vienlaikus izmantoti kā Kurzemē, tā Vidzemē. Plaši Fīrekera manuskripti ir bijuši tā laika aktīvākā Kurzemes grāmatniecības veidotāja superintendenta H. Ādolfija rīcībā, kas uz šo rokarakstu pamata varēja sagatavot ne tikai Kurzemes latviešu rokagrāmatu, bet arī sarakstīt gramatiku. Straubergs noskaidroja, ka jau 1684. gada vasarā arī Vidzemē ir pazīstami Fīrekera sacerējumi un Rīgas konsistorijas sēdē pilsētas tipogrāfs G. M. Nellers jau var tādus parādīt, lūdzot konsistorijas akceptu to uzņemšanai Vidzemes dziesmu grāmatas sastāvā. Straubergs ir centies izsekot sarežģītajam Fīrekera sacerējumu izmantošanas ceļam un izteikt apsvērumus par viņa manuskriptiem.³

Plašajā apcerējumā «S. G. Dīcs un viņa literāriskā darbība»⁴ aplūkots šī garīdznieka veikums, tulkojot baznīcas agendu «Rokas grāmata...» (1708) un J. Kundīzija sievietēm adresēto lūgšanu grāmatu «Garīga pārļu rota» (1711), kā arī pārstrādājot Vidzemes dziesmu grāmatu (1723) un katehismu (1724). Šo darbu apskatā iesaistīta Dīca saglabājušos manuskriptu analīze.

Vislielākais Strauberga atklājums personāliju novadā bija 17. gs. grāmatniecības darbinieks latvietis J. Reiters. Šis vārds latviešu grāmatu bibliogrāfiskajos rādītājos jau bija lasāms, taču viņa nacionālā piederība, personība un literārā darbība bija vēl neizziņātas. Neviens arī īpaši neinteresējās par dažu nelielu izdevumu autoru. Zviedrijas valsts arhīvā, «lasot Vidzemes virskonsistorijas nodzēlētāju aktis», Strauberga rokās nonāca konvolūts, kas atklāja jaunus faktus par šī garīdznieka dzīvi un cīņu par tiesībām strādāt savas tautas vidū. Meklējumi turpinājās arī Latvijas arhīvos, līdz Straubergs varēja lasītājam sniegt plašākus pētījumus.⁵ Reitera vētrainā dzīve nav salīdzināma ar vairākuma viņa amata brāļu mierīgo, nodrošināto eksistenci. Viņam nācās darboties sūdzību un vajāšanu atmosfērā, daudzus gadus pavadīt piespiedu prombūtnē kaimiņu zemēs. Latviešu

¹ Bērziņš L. Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā. — Filologu b-bas raksti, 1928, 8. sēj., 154. lpp.; Kristofors Fūrekers. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1930, № 4, 362.—365. lpp.

² Straubergs J. Pa pirmā latviešu dzejnieka pēdām. — Brīvā Zeme, 1939, 29. jūl.

³ Straubergs J. L. Kannenberga vārdnīca un Fīrekera manuskriptu liktenis. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1936, № 12, 627.—639. lpp.

⁴ R X 59, 9, 5—6.

⁵ Straubergs J. Latviešu bībeles tulkojumu mēģinājumi priekš Glikas. — Izglīt. M-jas Mēnešr., 1935, № 10, 312.—319. lpp.; Dr. Jānis Reuters — pirmais latviešu rakstnieks un nacionālais cīnītājs 17. g. s. — Jaun. Ziņas, 1936, 29.—31. janv.

Reiters par savu galveno mērķi... uzskata labāk
tulkojumus latviešu valodā un pirmā daļa no
5; tulkojumus krievu un angļu valodās Reiters izpildījis
1884 gadā. Šīs grāmatas parādīšanās bija viena no
vairāk svarīgākajām man izpildītajām darbiem 1935 gadā.
1675. gada rīcība par godu saviem no ģen.-gubernatora
uzdevumiem tulkojot labāk latviešu valodā un sarakstot
ar to šai gadu parādīšanos šai izpildītajai rīcībai šī
tulkojuma paraugs. Pats labākais tulkojuma
manuskripts aizgāja kopā ar Prof. Ingūnu grāmatā 1677 g.
Šai Reiters raksti ir atbilstoši ^{lielai} grāmatas un latviešu
literatūras attīstībai to rīcībai raksti ar Reiters
ortogrāfiju, kas ir Franca raksti.

Ja Reiters savu latviešu literatūras
darbu būtu raksturojis kā maras attīstību, latviešu
literatūras attīstību būtu varējusi ierīcīt plašā
sarakstā gūlēt. Bet arī šeit Reiters raksturo
šobrīd un tā rīcībai raksti šīs latviešu, kas
jau vairākus gadus darboties priekš šīs latviešu
un šīs par latviešu literatūras valodā, labāk, kas ir
gadā ar rīcībai raksti šīs rīcībai.

J. Strauberga autogrāfs. Uzmetums rakstam par Reiteru

grāmatniecībā Reitera vārds galvenokārt saistās ar bībeles fragmentu tulkojumiem. Straubergs atklāja līdz tam pilnīgi nezināmu iespiedumu latviešu valodā — 1664. gadā Rīgā klajā laisto Mateja evaņģēliju. Kaut arī tā izdošanu varēja saistīt ar Vidzemes superintendenta J. Gecelija aicinājumu mācītājiem tulkot latviski bībeles tekstus, Reiteram šis izdevums sagādāja tikai nepatīkšanas. Viņam tika pārņemts, ka darbs pārtulkots un iespiests bez superintendenta un konsistorijas uzraudzības. Neviens šī iespieduma eksemplārs līdz mūsdienām vēl nav atrasts. No Strauberga pētījumiem kļuva zināmi arī otra izdotā bībeles fragmenta gatavošanas apstākļi. 1673. gadā ar ģenerālgubernatora atbalstu Reiteram tika uzdots tulkot latviešu valodā Jauno derību, un kā veiktā darba paraugu viņš 1675. gadā Rīgā laida klajā izdevumu «Eine Übersetzungs Probe...». No bibliogrāfiskajiem rādītājiem bija zināms, ka viens šī darba eksemplārs glabājas Upsalas universitātes bibliotēkā, taču Straubergs un arī vairāki pētnieki pēc viņa to tur neatrada. Un tikai 1974. gadā kādam šīs bibliotēkas darbiniekam izdevās uziet neatbilstošā fonda daļā kļūdaini ievietoto izdevumu.¹

Vācot materiālus pētījumiem grāmatniecības vēsturē, Straubergs pārliecinājās, ka «ar 17. gadu simteņa beigu un 18. gadu simteņa sākuma latviešu izdevumu bibliogrāfiju spoži nestāv».² Labojumus bibliogrāfiskajiem rādītājiem viņš galvenokārt ieguva no arhīvu materiāliem, kā arī iepazīstot ārzemju bibliotēku fondus. Viņam izdevās konstatēt ne tikai līdz tam nezināmus darbus, bet arī precizēt vairāku izdevumu iznākšanas gadus un citas nepareizi uzrādītas ziņas. Straubergs pierādīja, ka bibliogrāfiskajos rādītājos un sarakstos reģistrētās 1696. un 1703. gada rokasgrāmatas faktiski ir viens apmēram 10 gadus ilgi tapis izdevums, kura gatavošanu pavadījusi cīņa starp Rīgai un Vidzemes laukiem paredzēto grāmatu izdevējiem par tekstu saskaņošanu ar bībeles pirmizdevumu. Pēc Strauberga domām, šī pati cīņa ietekmējusi vēl kādu svarīgu grāmatniecības pasākumu — G. Manceļa sprediķu grāmatas «Langgewünschte lettische Postill...» atkārtoto izdevumu. Pie G. M. Nellerā bez gada skaitļa iznākušo darbu bibliogrāfi datēja ar 1675. gadu, taču īstenībā tipogrāfs grāmatas iespiest sāka desmit gadus vēlāk. Straubergs konstatēja, ka šī izdevuma salikums ir idents ar 1699. gada iespiedumu, kura titullapās kā izdevējs minēts Kurzemes grāmatattirgotājs J. Gincelis. Tas nozīmēja, ka abi iespiedumi gatavoti Nellerā tipogrāfijā 1699. gadā no viena salikuma un Ginceļa vārds daļā tirāžas parādās tādēļ, lai otra Vidzemes grāmatniecības centra darbinieki to neaizlieltu kā ar bībeles tulkojuma tekstu nesaskanošu izdevumu.

¹ Tuvāk sk.: *Reiters J.* Tulkojuma paraugs: 1675. gadā Rīgā iznākušo latviešu bībeles tekstu faksimiliespiedums. — [Stokholmā]: Daugava, 1975 (iespiests 1976). — 87 lpp.

² R X 59, 9, 5, 65. lp.

Interesanti fakti atklājās, iepazīstoties ar diviem tolaik pieejamiem N. Mollīna 1615. gadā gatavotās rokasgrāmatas eksemplāriem. To titullapās ir sīka, taču svarīga atšķirība: vienā eksemplārā ir Polijas karaļa atļaujas un privilēģijas pieminējums, otrajā šāda teksta nav. Straubergs konstatēja nesaskaņas arī abu eksemplāru dedikācijās. Jau agrāk literatūrā bija minētas divas pie N. Mollīna iznākušas Vidzemei un Kurzemei domātas rokasgrāmatas. Piemērojoties šīm ziņām, Straubergs eksemplāru bez privilēģijas uzskatīja par hronoloģiski agrāko un Vidzemei domāto, bet eksemplāru ar privilēģiju kā vēlāku, iespējams, Kurzemei piemērotu izdevumu. Par pirmo no arhīva materiāliem bija zināms, ka tas bijis gatavs tieši 1615. gadā.

Veicot daudzus detaļpētījumus, Straubergs guva arvien plašāku ieskatu latviešu grāmatas vēsturiskajā attīstībā. Vēsturnieks spēja pareizi uztvert atsevišķus latviešu grāmatas attīstības mezgla punktus, taču noteikt analizējamo parādību vietu kopīgajā grāmatniecības procesā un dot tām atbilstošu vērtējumu viņa spēkos nebija. Vajadzību pēc apkopojosa pārskata Straubergs, bez šaubām, juta. Par to liecina viņa darbi par Rīgas vēsturi. Tajos autors mēģinājis dot priekšstatu arī par grāmatniecības attīstību pilsētā, apkopodams gan savu agrāko pētījumu rezultātus, gan literatūrā pieejamās ziņas. Īpaša vērība veltīta Rīgas spiestuvju darbības apskatam, vērtēti kā latviešu valodā, tā svešvalodās izdotie darbi.

Šīs plašās publikācijas rāda arī to, ka Straubergs tiecās aptvert arvien plašāku vēsturisko parādību loku. Jaunus lielus pētījumus grāmatniecības vēsturē viņš vairs neuzsāka. 1938. gadā Straubergu iecēla par Rīgas pilsētas bibliotēkas direktoru, un amata pienākumi viņam lika samazināt pētnieciskā darba apjomu. Taču interese par grāmatniecības lietām turpinājās, un detalizētāka šīs bibliotēkas fondu apzināšana deva vēl vairākus nozīmīgus atklājumus. 1939. gadā viņš bibliotēkas rokrakstu fondā atrada divas mācītāja G. Brāšes 1856. gada vēstules izdevuma «Das Inland» redaktoram. To saturs noskaidroja Brāšes pretinieku polemikā par Jura Alunāna dzejoļu krājumu «Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas» (Tērbatā, 1856). Pretrakstu Brāšes negatīvajai recenzijai uzrakstījis K. Valdemārs.¹ Jaunlatviešu darbības laika latviešu lasītāja interešu loku atklāj nelielā Strauberga publikācija «Dažas ziņas par Uziņu lasīšanas biedrību 1857.—1859. g.»². Tajā uzskaitītas grāmatas, ko izlasījis Jēkabnieku pagasta Jekstu saimnieks M. Pauls.

Par vērā ņemamu un izpētes vērtu parādību grāmatniecībā Straubergs uzskatīja arī apsveikuma dzejoļus, jo tie «pauž sabiedrības

¹ Straubergs J. Cīņa par «Jauno Latviju» 1856. gadā. — Izglīt. M.-jas Mēnešr., 1939, № 1, 1.—10. lpp. Publ. arī grām. Latviešu literatūras kritika. R., 1960, 4. sēj. 2. gr., 111.—121. lpp.

² Mūsu Mājas Viesis, 1938, № 21, 8. lpp.

literāro gaumi un intereses»¹. Apsveikumu dzejoļi Latvijā izdoti jau kopš N. Mollīna spiestuves atvēršanas. Blakus daudzajiem izdevumiem latīņu, vēlāk arī vācu valodā, jau sākot ar 17. gs. 30. gadiem, parādījās atsevišķi dzejas paraugi latviešu valodā. Straubergs ir izsekojis šī dzejas atzara attīstībai Latvijā, tā īpatsvaram grāmatu kopražā līdz pat 19. gs. vidum. Laika gaitā ir demokratizējies adrešāts, mainījies autoru sastāvs. Pētnieks uzskatīja, ka laicīgā dzeja latviešu valodā ir pastāvējusi jau vairāk nekā gadsimtu pirms G. F. Stendera, tikai literatūrvēsturnieki tai nav pievērsuši vajadzīgo uzmanību.

Vēsturnieks nodarbojies arī ar citām Latvijā svešvalodās iespiesto izdevumu grupām. Jau tika minēti viņa pētījumi par Rīgas autoru radītajām matemātikas grāmatām. Straubergs tās vērtēja kā nozīmīgu avotu laikmeta saimnieciskās dzīves izpētei un centās izsekot to lietošanai, tā blakus specifiskajai matemātiskajai analīzei uzmanību pievērsdams arī grāmatnieciskās analīzes objektam — lasītājam.² Interesanta izvērtās publikācija «Rīgas vecie kalendāri»³. Tās pamatā bija Rīgas pilsētas bibliotēkas rokraksta un iespiesto kalendāru kolekcija.

Padomju varas atjaunošanas gadā līdztekus darbam bibliotēkā Straubergs sāka strādāt par lektoru Latvijas Valsts universitātē. Smagajos Lielā Tēvijas kara gados viņš turpināja zinātnisko darbu, jo okupantu vara viņam bibliotēkā strādāt vairs neatļāva. Presē šai laikā viņa vārds parādās maz. Nozīmīgākā publikācija bija raksts «Kā noritēja bībeles tulkošanas darbs»⁴. Vēsturnieks tajā iztirzāja Senatnes pētītāju arhīvā glabājamo, grūti lasāmo norēķinu Zviedrijas karalim par latviešu un igauņu bībeles izdošanā izlietotajiem līdzekļiem. Kaut gan citi pētnieki dokumentu jau bija izmantojuši, Straubergs pirmoreiz darīja zināmu bībeles izdošanas finansiālo pusi, iesaistītās personas, darba gaitu.

Pēc Rīgas atbrīvošanas Straubergs tika iecelts par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas direktoru. Turpinājās darbs universitātē, kur viņš bija Filoloģijas fakultātes docents. Latviešu valodas un literatūras nodaļas studenti klausījās Strauberga lekciju kursu «Starptautiskās strāvas senākajā latviešu literatūrā». 1947. gada beigās Straubergs pārgāja darbā uz LPSR ZA Vēstures institūtu, kur viņu apstiprināja par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku Latvijas viduslaiku vēstures specialitātē. Šeit viņš strādāja līdz 1950. gadam. Viņa pēckara gadu publikācijas ir raksts «Garlībs Merķelis kā literatūras kritiķis un žurnālists»⁵ un grāmata «Vecā Rīga» (R., 1951). 1952. gada 29. aprīlī Rīgā zinātnieks mira.

¹ R X 59, 8, 19, 13. lp.

² R X 59, 5, 13.

³ Senatne un Māksla, 1940, № 1, 27.—39. lpp.

⁴ Izglīt. Mēnešr., 1943, № 9, 197.—200. lpp.

⁵ Karogs, 1950, № 4, 369.—377. lpp.

Straubergs bija ne tikai aktīvs latviešu grāmatu vēstures pētnieks, bet arī aizrautīgs tās popularizētājs. Laikrakstos parādījās daudzi viņa raksti, kas bija veltīti atsevišķu grāmatniecības darbinieku vai nozīmīgu izdevumu atcerei. Viņš lasījis referātus dažādu biedrību un sabiedrisku organizāciju rīkotajos pasākumos, piemēram, uzstājies Latvijas Rakstu izdevēju un tirgotāju biedrībā, Vēstures skolotāju biedrībā un citur. Kopš 1932./33. gada viņš bija Filologu biedrības biedrs un aktīvs referents tās sēdēs.

Strauberga grāmatnieciskie raksti sniedz detalizētu pārskatu par veikto pētniecisko analīzi. Tā ir viena no galvenajām viņa rakstu vērtībām, jo ļauj lasītājam iedziļināties materiālā, pašam pārbaudīt vēsturnieka secinājumus. Viņa darbiem ir raksturīgi plaši ekskursi, kas lasītāju iepazīstina ar dažādām blakusparādībām gandrīz tikpat pamatīgi kā ar darba virsrakstā pieteikto jautājumu. Taču, cik devīgs Straubergs bija, atklādams pie rakstāmgalda veikto «melno» darbu, tik nevērīgi viņš dažkārt veidoja savu sacerējumu zinātnisko aparātu. Ne visur ir sniegtas precīzas norādes uz izmantotajām arhīvalijām, kas ļautu citiem pētniekiem viegli uzmeklēt pieminētās arhīva lietas. Šāds darba stils, domājams, autoram izveidojies, zinātniskā darba tehniku apgūstot «pašdarbībā», no maizes darba brīvajā laikā. Straubergs gandrīz neizmantoja citu zinātnieku pētījumus. Viņa darbi balstījās uz paša atrastiem arhīvu dokumentiem. Tādējādi viņš vienmēr bija jaunatklājējs. Straubergu nebiedēja tēmas, kas prasa plašus priekšdarbus. To pierāda vairāku darbu plašie sagataves materiāli, kuros līdz skrupulozītai pētītas vissīkākās kāda sacerējuma detaļas. Darbā ļoti palīdzēja eksakti iepazītais laikmets, tā dažādo parādību pārzināšana. Straubergs lieliski orientējās tā laika skolu organizācijā, saimnieciskajā dzīvē, līdz sākumiem bija informēts par baznīcas ceremoniālu norisi, pienākumu sadali starp dažādu rangu garīdzniekiem. Tas viss deva labu pamatu grāmatniecības atsevišķo pasākumu izzināšanā. Straubergam, tāpat kā katram zinātniekam, arī gadījās kļūdas, bija daži pārsteidzīgi vai nepamatoti kategoriski spriedumi. Tikai uz laikmeta pazīšanu vien balstītie apsvērumi ne vienmēr ir pietiekami neapstrīdamam secinājumam. Tā tas, piemēram, bija, izsakot domas par 1586.—1587. gada rokasgrāmatas galveno redaktoru¹ vai bez absolūti drošiem pierādījumiem nešaubīgi minot kāda izdevuma iznākšanas gadu. Taču šādu kļūdu nav daudz, jo pētnieks ir strādājis rūpīgi.

Strauberga publikācijas ir izpelņījušās atzinību jau to sarakstīšanas laikā. Vairākkārt viņam ir piešķirta K. Barona prēmija, taču galvenais — viņa atziņas ir uztvēruši un tālāk attīstījuši citi zinātnieki. Pēckara periodā viņa darbus ir izmantojuši gan valodas, gan literatūras, gan grāmatu vēstures pētnieki. Latviešu grāmatniecības

¹ *Straubergs J.* Latviešu rokas grāmatas 350 gadi. — Izglīt. M.-jas Mēnešr., 1936, № 5/6, 471.—480. lpp.

vēsturē Straubergs ir iegājis kā zinātnieks, kurš «originālā, no klerikālisma aizspriedumiem brīvā skatījumā atklājis un rekonstruējis daudz faktu par 16.—17. gs. literatūru»¹. Agrīno latviešu grāmatu vēsturnieks aplūkojis saistībā ar citzemju grāmatniecības parādībām un atradis daudz kopīgu likumsakarību; tas liecina, ka latviešu grāmatniecības sākumi ir bijuši līdzīgi citu Eiropas tautu grāmatas noietajiem ceļiem. Jāņa Strauberga nopelns ir arī tas, ka, rakstot par atsevišķiem darbiem, viņš nav izslēdzis no redzesloka specifiskās grāmatniecības attīstību raksturojošās parādības un spējis tās parādīt savos sacerējumos.

С. ШИШКО

ЯНИС СТРАУБЕРГС —
ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ИСТОРИИ ЛАТЫШСКОЙ КНИГИ

Резюме

В разносторонней деятельности математика и историка Я. Страубергса (1886—1952) значительное место занимают исследования по истории латышской книги. Вопросам развития книжного дела посвящены как многие опубликованные его статьи, так и обширные незаконченные исследования, оставшиеся в личном архиве ученого (фонд рукописей Я. Страубергса хранится в Государственной библиотеке Латвийской ССР имени В. Лациса). Деятельность Я. Страубергса главным образом была направлена на изучение отдельных рукописных и печатных источников XVI—XVIII веков. От других исследователей 30-х годов его отличает многоплановый подход, стремление соединить литературоведческий, языковедческий и книговедческий анализы.

Самым крупным исследованием Я. Страубергса по истории латышской книги были установление источников первых печатных книг и предположения о развитии рукописных текстов, легших в основу этих изданий. До исследований Я. Страубергса начало латышской печатной книги связывалось с изданиями 80-х годов XVI века. Два из них — лютеранский катехизис (1586) и сборник церковных песен (1587) — были основным объектом исследований ученого. В библиотеках Латвии и Германии им были найдены те немецкие издания, которые использовались для переводов на латышский язык. Эти издания неоднократно редактировались и переиздавались, поэтому тщательный текстологический анализ позволил установить примерное время появления латышских переводов. Главный вывод ученого заключался в том, что уже около 1535—1537 годов в латышском приходе в Риге были переведены и использовались основные церковные тексты, необходимые для проведения богослужений. Этот рукописный кодекс стал основой для создания издательских манускриптов первых печатных книг. Одновременно Я. Страубергс выдвинул гипотезу о том, что отдельные тексты, например, катехизис, в печатном виде могли быть изданы еще в 30-х годах XVI века.

Изучая архивные материалы, Я. Страубергс обнаружил много ранее не известных сведений о книгоиздательском процессе XVII—XVIII веков. Это дало представление об общем положении книжного дела в то время, а также позво-

¹ *Apinis A. Latviešu grāmatniecība: No pirmsākumiem līdz 19. gadsimta beigām. R.: Liesma, 1977, 12. lpp.*

дило установить и уточнить немало отдельных фактов. Прояснились обстоятельства издания многих работ, пополнилось представление о жизни и деятельности разных лиц, занятых подготовкой латышских изданий. Создателями латышской книги в период позднего феодализма главным образом были немецкие пасторы, поэтому большое значение имеют представленные Я. Страубергом сведения об отдельных латышах — создателях рукописных текстов и печатных книг в XVII веке.

Ученый исследовал также некоторые виды местных изданий на немецком языке, например рижскую счетную книгу, календари. Сочинения Я. Страуберга отличаются творческим поиском, тщательностью разработки и убедительностью выводов.

S. SISKU

JÄNIS STRAUBERGS — ERFORSCHER DER GESCHICHTE DES LETTISCHEN BUCHES

Zusammenfassung

In der vielseitigen Tätigkeit des Mathematikers und Geschichtsforschers Jānis Straubergs (1886—1952) nehmen Erforschungen auf dem Gebiete der Geschichte des lettischen Buches einen bedeutenden Platz ein. Sowohl in vielen veröffentlichten Artikeln als auch in umfangreichen, nicht beendeten Erforschungen, die im persönlichen Archiv des Wissenschaftlers geblieben sind, werden Fragen der Entwicklung des Buchwesens betrachtet. (Sein Handschriftenbestand wird in der V. Lācis-Staatsbibliothek der Lettischen SSR aufbewahrt.) Die Tätigkeit des Gelehrten wurde hauptsächlich auf das Studium einzelner handschriftlicher und gedruckter Quellen des 16.—18. Jahrhunderts gerichtet. Von den anderen Erforschern der 30er Jahre unterscheidet sich J. Straubergs durch seine Betrachtungsweise, die mehrere Handlungsebenen hat, durch sein Streben nach Vereinigung von literatur- und sprachwissenschaftlicher sowie bücherkundlicher Analyse.

Die bedeutendste Forschung Straubergs' in der Geschichte des lettischen Buches betrifft die Feststellung von Vorlagen der ersten gedruckten Bücher und die Entwicklung der handgeschriebenen Texte, die diesen Ausgaben zugrunde liegen. Anfänge des lettischen gedruckten Buches wurden vor den Untersuchungen Straubergs' mit den Ausgaben der 80er Jahre des 16. Jahrhunderts verbunden. Zwei von ihnen — ein lutherischer Katechismus (1586) und ein Gesangbuch (1587) — stellten den Hauptgegenstand der Forschungen des Wissenschaftlers dar. In den Bibliotheken Lettlands und Deutschlands hat er jene deutschen Ausgaben gefunden, die zum Übersetzen ins Lettische benutzt worden waren. Diese Ausgaben wurden mehrmals redigiert und wiederverlegt, deshalb ließ die sorgfältige Textanalyse annähernde Zeit des Erscheinens lettischer Übersetzungen feststellen. Die Hauptschlußfolgerung des Wissenschaftlers galt der Tatsache, daß die für Gottesdienste unentbehrlichen Kirchentexte in der lettischen Gemeinde in Riga bereits gegen 1535—1537 übersetzt und verwendet worden waren. Dieser handgeschriebene Kodex gab für das Schaffen der Verlegermanuskripte der ersten gedruckten Bücher die Grundlage ab. Straubergs brachte gleichzeitig eine Hypothese vor, daß einzelne Texte, z. B. der Katechismus, bereits in den 30er Jahren des 16. Jahrhunderts als Druckwerke erscheinen konnten.

Bei der Erforschung der Archivalien deckte Straubergs viele früher nicht bekannte Tatsachen über das Verlagswesen im 17.—18. Jahrhundert auf. Das vermittelte eine Vorstellung über die allgemeine Lage im Buchwesen sowie präziserte und stellte viele Einzelheiten fest. Es wurden auch Umstände der Veröffentlichung vieler Druckwerke aufgeklärt sowie eine Vorstellung über das

IZDEVUMA AUTORI

Aleksejs Apinis — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu daļas vadītājs, filoloģijas zinātņu kandidāts, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks

Zina Eglīte — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās pētniecības daļas vadītāja, Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece

Ina Grinvalde — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās pētniecības daļas Grāmatas un lasīšanas nodaļas vadītāja

Jūlijs Ķipers — literāts

[Ilga Novika] — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās metodikas un bibliogrāfijas daļas vecākā redaktore, Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece.

Āris Purinš — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās pētniecības daļas Bibliotēku vēstures nodaļas vadītājs

Inta Sallīna — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās metodikas un bibliogrāfijas daļas galvenā bibliogrāfe

Silviņa Šiško — V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu daļas Iespieddarbu sektora vadītāja

Regīna Tauriņa — Latvijas PSR Republikāniskās zinātniski tehniskās bibliotēkas Liepājas nodaļas vadītāja

АВТОРЫ ВЫПУСКА

Апинис Алексей Алексеевич — заведующий отделом редких книг и рукописей Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса, кандидат филологических наук, заслуженный деятель культуры Латвийской ССР.

Гринвалде Инна Яновна — заведующая отделением книги и чтения научно-исследовательского отдела Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Киперс Юлий Янович — литератор.

[Новика Илга Индриковна] — старший редактор научно-методического и библиографического отдела Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса, заслуженный деятель культуры Латвийской ССР.

Пуринш Арис Эдуардович — заведующий отделением истории библиотек научно-исследовательского отдела Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Саллинен Инта Александровна — главный библиограф научно-методического и библиографического отдела Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Тaurиņa Регина Алоизовна — заведующая Лиепайским отделением Республиканской научно-технической библиотеки Латвийской ССР.

Шишко Силвия Ивановна — заведующая сектором печатных изданий отдела редких книг и рукописей Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Эглите Зина Николаевна — заведующая научно-исследовательским отделом Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса, заслуженный деятель культуры Латвийской ССР.

AUTHORS

Aleksejs Apinis — Head of the Rare Books and Manuscripts Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR, Cand. of Philol. Sciences, Honoured Worker of Culture of the Latvian SSR

Zina Eglīte — Head of the Research Department of the V. Lācis State Library of the Latvian SSR, Honoured Worker of Culture of the Latvian SSR

Ina Grīnvalde — Head of the Book and Reading Section at the Scientific Research Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR

Jūlijs Kipers — man of letters

Ilga Novika — Senior Editor of the Scientific Method and Bibliography Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR, Honoured Worker of Culture of the Latvian SSR

Aris Puriņš — Head of the Library History Section at the Scientific Research Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR

Inta Sallīnena — Chief Bibliographer of the Scientific Method and Bibliography Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR

Silvija Šiško — Head of the Printed Publication Section of the Rare Books and Manuscripts Department at the V. Lācis State Library of the Latvian SSR

Regīna Tauriņa — Head of the Liepāja branch of the Latvian SSR Republican Scientific Technical Library

АВТОРЫ ВПЫСКА

Алексей Иванович — заведующий сектором печатных изданий отдела редких книг и рукописей Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Эгиле Зина Николаевна — заведующая научно-исследовательским отделом Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Илга Новика — старший редактор научно-методического и библиографического отделов Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Инта Саллинен — главный библиограф научно-методического и библиографического отделов Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Силвия Шишко — заведующая сектором печатных изданий отдела редких книг и рукописей Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса.

Регина Таврица — заведующая филиалом Государственной библиотеки Латвийской ССР имени В. Лациса в Лиепая.

SATURS — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

<i>Элите З.</i> Опыт работы централизованных библиотечных систем сельских районов Латвийской ССР	5
<i>Eglite Z.</i> Centralizēto bibliotēku sistēmu darba pieredze Latvijas PSR lauku rajonos	17
<i>Eglite Z.</i> Working Experience of the Centralized Library Systems in the Latvian SSR Country-side	18
<i>Tauriņa R.</i> Zinātniski tehnisko bibliotēku tīkls Liepājas pilsētā	19
<i>Тауриня Р.</i> Сеть научно-технических библиотек в г. Лиенае	29
<i>Tauriņa R.</i> Set of Scientific Technical Libraries in Liepāja	30
<u>Novika I.</u> V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas informatīvi bibliogrāfiskais darbs bibliotēkārās literatūras jomā	34
<u>Новика И.</u> Информационно-библиографическая работа по библиотековедению в Государственной библиотеке Латвийской ССР имени В. Лациса	40
<u>Novika I.</u> Bibliographical Information on Librarianship at the Latvian SSR V. Lācis State Library	41
<i>Sallinena I.</i> Centralizēto bibliotēku sistēmu (CBS) informācija rajonu un republikas pakļautības pilsētu laikrakstos	43
<i>Саллинен И.</i> Информация ЦБС в районных и городских газетах	51
<i>Sallinena I.</i> Information of CLS in District and City Newspapers	52
<i>Grīnvalде I.</i> Padomju daudz nacionālās literatūras lasīšana Latvijas PSR pilsētciematos	53
<i>Гринвалде И.</i> Чтение советской многонациональной литературы в поселках городского типа Латвийской ССР	58
<i>Grīnvalде I.</i> Reading of Soviet Multinational Literature in the Settlements of the Latvian SSR	59
<i>Puriņš Ā.</i> Bibliotēkārie kadri Latvijas PSR valsts masu bibliotēkās 1944.—1955. gadā	60
<i>Пуриньш А.</i> Формирование библиотечных кадров государственных массовых библиотек Латвийской ССР в 1944—1955 годах	71
<i>Puriņš Ā.</i> Selection of Library Personnel at the State Public Libraries in the Latvian SSR in years 1944—1955	71
<i>Ķipers J.</i> Bibliotēku zinātniece un revolucionāre Henriete Dermane	73
<i>Киперс Ю.</i> Библиотечная деятельница, революционерка Г. К. Дерман	86
<i>Ķipers J.</i> Library Worker — Revolutionary H. Dermane	87

	<i>Apinis A.</i> Zinātnieks bibliotēkā	89
де	<i>Апинис А.</i> Ученый в библиотеке	99
ив	<i>Apinis A.</i> A Scientist at the Library	100
Г	<i>Siško S.</i> Jānis Straubergs — latviešu grāmatniecības vēstures pētnieks	101
де	<i>Шишко С.</i> Янис Страубергс — исследователь истории латышской книги	114
	<i>Siško S.</i> Jānis Straubergs — Erforscher der Geschichte des lettischen Buches	115
	Izdevuma autori	117
т	Авторы выпуска	117
п	Authors	118

ИБ № 1641

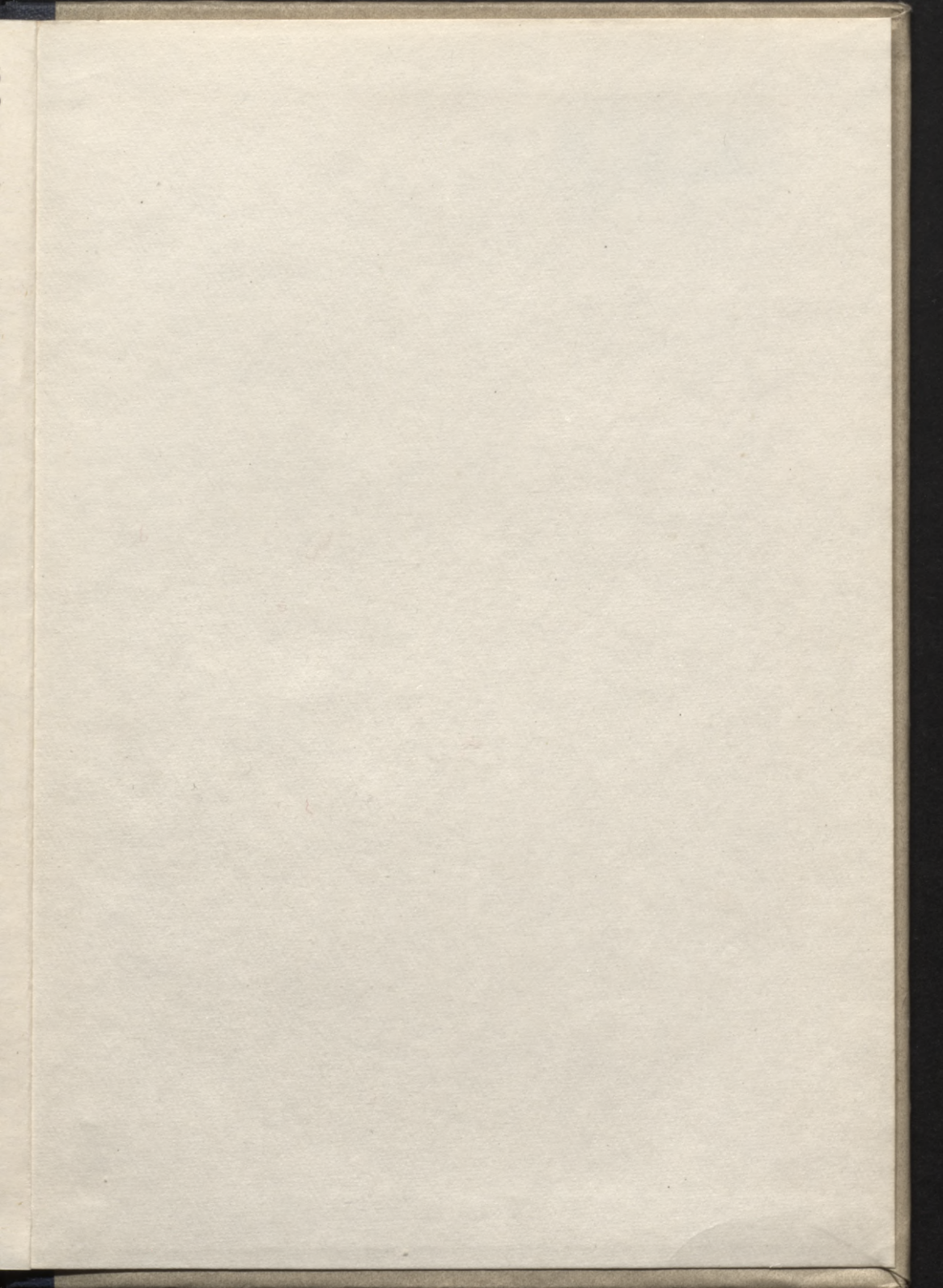
V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka

BIBLIOTĒKU ZINĀTNES ASPEKTI

Redaktore A. Čakare, N. Konstantinova. Mākslinieciskais redaktors E. Zariņš. Tehniskā redaktore K. Kozāčenko. Korektore A. Abele.

Nodota salikšanai 15.01.85. Parakstīta iespiešanai 08.10.85. JT 09233. Formāts 60×84/16. Tipogr. papīrs № 1. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 6,97 uzsk. iespiedl.; 7,20 uzsk. kr. nov. 8,65 izdevn. 1. Metiens 1000 eks. Pasūt. № 102211. Cena 55 kap. Pasūtījuma izdevums. Izdevniecība «Avots», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 488-14/84. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.





LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA



0308026105

55 kap.